

Qui ens porta els regals nadalencs?

Autor: Jordi Ferré Górriz

Consultora: Laura Porzio

Estudis Culturals

Gener del 2007

Qui ens porta els regals nadalencs?

Una construcció cultural d'Europa a partir dels éssers de Nadal a Itàlia, Catalunya i Alemanya

Paraules clau

Pare Noel, Befana, Reis Mags, Nadal, regals



Índex

1. Pròleg	3
2. Introducció: tema, objectiu, metodologia i marc teòric	4
3. Simbolismes en el temps: Nadal, éssers fantàstics i regals	13
4. Una anàlisi de l'actualitat dels personatges nadalencs i la seva simbologia a Itàlia, Catalunya i Alemanya	21
5. Diversitat i globalitat d'éssers	40
6. Conclusions: <i>Cavalcada</i> europea per un Nadal ple d'éssers	56
7. Annexes:	
Annex 1: Breu evolució històrica del Nadal	65
Annex 2: Sant Nicolau i personatges relacionats	70
Annex 3: Els Reis Mags d'Orient	73
Annex 4: Evangeli segons Sant Mateu	75
Annex 5: Iconografia del Renaixement sobre els Reis Mags ...	76
Annex 6: La Befana	77
Annex 7: Santa Llúcia	77
Annex 8: <i>Christkind</i>	78
Annex 9: Tió	78
8. Bibliografia	80

© Jordi Ferré Górriz

Reservats tots els drets. Està prohibit la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la impressió, la reprografia, el microfilm, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, sense l'autorització escrita de l'autor o dels límits que autoritzi la Llei de Propietat Intel·lectual.

Capítol 1. Pròleg

“Eren més de les nou i m’afanyava per agafar un bon lloc en la part més alta d’aquell pont que la Francesca m’havia recomanat. Feia fred i em vaig posar la bufanda a l’alçada de les orelles perquè tenia la sensació d’estar quedant-me sord. De sobte, “tolonc, tolonc”, un home amb un pijama vermell i blanc apareixia de l’interior d’una botiga, somrient i amb una petita bossa d’on no paraven de sortir caramels. Vaig agafar-ne un i ell em va contestar un sorollós ho, ho, ho! Cada vegada trobava més gent entre els petits carrerons. Les botigues anaven plenes de *panettones* i de petites figures d’una bruixeta d’aspecte afable. Finalment, vaig veure l’imponent pont i vaig pujar fins al seu damunt. Una pancarta anunciava “La gran Regata de la Befana”. Les góndoles semblaven estar a punt de...”

“No feia massa fred. Fins i tot, portava encara una dotzena de castanyes a la mà. De sobte, un carrer súper il·luminat amb bombetes de tots colors. Mentre baixava camí del que semblava una gran plaça, em vaig trobar un home somrient vestit de verd i blanc que repartia propaganda d’una botiga d’electrònica. A la plaça hi havia una mena de fira –de Santa Llúcia, anunciava un cartell- on s’amuntegaven paradetes amb arbres de Nadal, soques d’arbre somrients amb barretina i objectes artesanals. Més endavant, en un altre plaça, vaig trobar representada la figura d’un nounat acompanyat pels seus pares, un bou i una vaca. Al seu davant, uns homes majestuosos s’agenollaven i semblaven oferir-li unes petites caixes. Eren 3 i darrera seu hi havia uns camells que...”

“La neu queia en abundància i amb prou feines podia conduir els meus malaptes passos per la vorera corresponent. Al girar la cantonada, em vaig trobar amb una gran plaça il·luminada, plena de gent i amb nades intentant crear un cert caliu en l’ambient. Dins del mercat, s’anomenava *Christkindlesmarkt*, hi havia moltíssimes paradetes amb petites figures pel pessebre, Pares Noel, piràmides de fusta (*Weihnachtspyramiden*), grans salsitxes i també uns preciosos arbres de Nadal plenament guarnits. La gent comprava, menjava i es saludava per tot arreu, mentre que prop de l’Església passava un grup de nens carregats amb fanalets casolans cridant i demanant caramels i petites joguines a un home alt i prim, vestit com un Bisbe, que anava acompanyat d’un ase que duia a sobre una gran quantitat de sacs força plens...”

Aquestes tres *fotografies* de Nadal pertanyen a tres indrets diferents dintre d’Europa. Segurament hi ha certs detalls que ens permeten arribar a aquesta conclusió. Quins són aquests detalls? Què signifiquen per a la festivitat? I per a la comunitat? Quin futur tenen aquestes diferències?

És un fet que la globalització defineix i articula les nostres societats. El present treball neix amb la voluntat de cercar com i què la fa avançar en l’àmbit cultural, però també amb el desig d’aprofundir en aquests elements tradicionals que defineixen les particulars identitats culturals regionals, fruit d’una diversitat que també participa en el procés global de construcció cultural europeu.

Capítol 2. Introducció: tema, objectius, metodologia i marc teòric

2.1. Els éssers nadalencs a Itàlia, Catalunya i Alemanya

La base temàtica del treball són **les festes nadalencs** i els **personatges fantàstics portadors de regals** que les protagonitzen a **l'espai cultural europeu**. La importància d'aquests éssers i el tipus d'interrelació que estableixen amb el context festiu i cultural específic de celebració nadalenca em condueixen a la definició dels dos fins essencials del treball, els quals es troben estretament relacionats:

- a) El primer objectiu consisteix en la identificació i descripció dels **éssers fantàstics de Nadal** portadors de regals i la posterior interpretació del seu **significat cultural actual** a Itàlia, Catalunya i Alemanya, en el marc de la festivitat. Per a l'assoliment d'aquest objectiu em plantejo quatre hipòtesis, en principi aplicables pels tres països: 1) hi ha almenys un ésser fantàstic per Nadal; 2) existeixen tot un seguit de rituals de l'ésser i per l'ésser; 3) l'origen dels rituals prové majoritàriament del mateix substrat: el cristianisme; 4) la funció final de l'ésser és l'ofrena de regals als infants.
- b) El segon objectiu del treball és comparar els éssers i el seu simbolisme per a conèixer el grau d'homogeneïtzació – **globalització cultural**- i de diversitat – **multiculturalitat**- existent en l'actual marc intercultural europeu. A partir dels resultats d'aquesta comparació, serà possible establir uns paràmetres explicatius per a cada comportament i donar una interpretació del paper dels éssers en el procés de construcció cultural europeu.

Fruit d'aquest doble objectiu metodològic i conceptual del treball, he dividit la recerca en tres capítols principals, per finalitzar amb un capítol de resum i conclusions:

➤ **Capítol tercer: presentació de les simbologies tradicionals del Nadal.**

En aquest capítol es duu a terme una **breu contextualització del marc d'estudi a partir d'una anàlisi de l'evolució en el temps de la simbologia del Nadal, de l'ésser, del seu ritual i de la seva funció**. Aquesta retrospectiva encaixa perfectament amb el punt de vista de l'antropòleg Edmund Leach (1978): “quan intentem donar una interpretació de les celebracions rituals tendim a oblidar que esdeveniments que apareixen separats per un interval considerable de temps poden formar part d'un mateix missatge”. Amb aquesta exposició no cerco de determinar

l'antiguitat de la festa ja que com diu Delgado (1992) “la festa és l’habitable sagrat del temps”, sinó exposar simbologies originàries, que actualment poden estar en situació de desaparició, manteniment o modificació, com a expressió vàlida del seu dinamisme.

➤ **Capítol quart: presentació i anàlisi dels resultats del treball del camp.**

En aquest punt, té lloc la **descripció i interpretació del significat cultural actual d’aquests éssers a cadascuna de les regions europees**. En primer lloc, ha sigut necessari definir el context comú de la celebració -el Nadal- per a facilitar la posterior comprensió efectiva de l’ésser i del seu sentit, com ens suggereix Marcel Mauss (1979): “no té cap sentit considerar una pràctica festiva aïlladament i sí fer-ho dins de l’univers simbòlic en què cada manifestació festiva particular es troba inscrita d’una manera lògica”. Una vegada definit el Nadal, he analitzat etnogràficament la transcendència de cada ésser en el conjunt de la festivitat en els tres països: simbolismes, funcions, rituals, popularitat, etc.

➤ **Capítol cinquè: reflexions al voltant de la relació temporal fruit de la comparativa entre els capítols 3 i 4, i de la relació intercultural (espacial) analitzada en el capítol 4 en el context de la globalització europea.**

Perseguint aquest propòsit he elaborat una argumentació per a cadascun dels paràmetres que han sorgit durant el procés etnogràfic, capaç d’explicar l’origen, el motiu i la funció de les diferents realitats observades, referides als éssers i al seu simbolisme, i a la seva relació amb l’entorn cultural concret. El capítol s’ha organitzat **partint del pressupòsit de la globalització**, emergint d’ella les diferències reordenades en el sentit que comenta García Canclini (1995): “la globalització activa la interculturalitat i provoca l’aparició d’altres imaginaris contraposats a les narratives hegemòniques”.

➤ **Capítol sisè: Conclusions.**

Finalment, en aquest capítol he reordenat tota la informació obtinguda, he apuntat els últims comentaris, he validat les hipòtesis de pertinença i he definit les perspectives de futur en el camí cap a la construcció europea.

2.2. Un Nadal d’origen virtual

Des del primer moment vaig tenir molt clar l’objectiu del treball: analitzar algun significat cultural que em permetés constatar i interpretar la diversitat i la globalitat cultural a Europa. **El fet d’haver viscut i treballat a Alemanya, Itàlia i actualment a**

Catalunya em donava, primer, un marc territorial suficient capaç de representar Europa i, segon, un cert coneixement basat en l'experiència de tres diferents realitats culturals, factor que, com comenta García Canclini (1995), es pot interpretar com a clau en treballs de recerca de multiculturalitat i interculturalitat: “els **ciutadans multiculturals** seran els autèntics *decisors* del futur de la globalització”

A partir d'aquestes premisses, calia cercar un objecte d'estudi mínimament reconegut a Europa i que presentés certes variacions interterritorials. El cicle festiu nadalenc era un marc ideal i vàlid de comparació per si mateix, però la seva elevada diversitat, fins i tot en un mateix país, i la gran quantitat d'elements conformadors del sentit de la festa, em van portar a pensar en seleccionar algun d'ells i, d'aquesta manera, poder aprofundir més en un tema d'estudi que seria més concret. Així doncs, vaig pensar que un dels elements més representatius i més simpàtics d'aquestes festes són els éssers portadors de regals i, d'aquesta manera, va quedar definit el marc d'estudi principal del treball.

El següent pas fou pensar en la metodologia més adequada. La magnitud i la contemporaneïtat que exigia la recerca em va portar a pensar en la necessitat d'un procés etnogràfic potent, capaç d'aglutinar en poc temps tota la informació necessària per a realitzar les interpretacions i comparacions posteriors, les qual havien de permetre, finalment, definir l'actual realitat cultural europea.

Així doncs, en el moment d'analitzar les diferents opcions per a realitzar un treball de camp que proporcionés el màxim d'informació possible, evidentment el primer estímulo fou el de desplaçar-me als esmentats països per cercar la interacció directa amb els seus habitants. En un segon moment, se'm va ocórrer reduir distàncies i vaig pensar en dissenyar qüestionaris i entrevistes que podrien ser realitzades a immigrants d'aquests països més o menys establerts a Catalunya per diferents motius: professionals, emocionals i/o turisme. Una tercera opció va ser la de cercar el contacte amb gent encara vinculada estretament amb el seu país d'origen, és a dir, escoles d'idiomes, consolats o ambaixades.

No fou fins al darrer moment, quan vaig entendre que la millor manera de reduir distàncies sense perdre la immediatesa de la vivència era aprofitar exactament el propi entorn de treball de la Universitat Oberta de Catalunya. **La virtualitat** era l'eina perfecta per a dur a terme el meu treball de camp. La informació podia fluir ràpidament i de manera constant. L'ús de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació s'han convertit doncs en l'eix bàsic de la qüestió formal del treball de camp.

El procediment s'ha dut a terme en sis fases:

1. Disseny d'un qüestionari obert, flexible i semi-dirigit escrit en les tres llengües. El motiu d'aquest és obtenir una visió general de la celebració en si, així com de l'entorn cultural i social en el qual es produeix.
2. Enviament d'aquest qüestionari per correu electrònic per obtenir el màxim de respostes possibles.
3. Rebuda d'aquest qüestionari i anàlisi de la informació obtinguda.
4. Disseny d'un nou qüestionari amb dos grups de preguntes: un grup de preguntes comuns per aprofundir de manera dirigida en l'objectiu del treball, i un altre grup més personalitzat en funció de les anteriors aportacions de cada persona i que suposen un valor propi pel seu significat personal.
5. Enviament del qüestionari a la mateixa persona.
6. Manteniment del bucle "3-5" fins a obtenir tota la informació necessària.

Evidentment, el fet de conèixer gent als tres països d'estudi, així com les tres llengües, ha facilitat l'obtenció de les fonts d'informació. Però això no era suficient. El següent pas fou posar-se en contacte amb els coordinadors dels fòrums d'italià (Fernando) i d'alemany (Òscar i Magda) de la UOC per demanar si dins del fòrum que ells coordinaven, eminentment d'aprenentatge lingüístic, voldrien introduir el tema del Nadal com a una font d'enriquiment cultural, i perquè no també idiomàtica, estimulant la conversa de les vivències personals entre estudiants sobre la celebració del Nadal en cadascun dels països. La proposta va rebre molt bona acollida i d'ella s'han extret alguns dels principals testimonis que han permès arribar a les reflexions i interpretacions exposades al llarg del treball.

El treball de camp ha durat 3 mesos durant els qual la informació ha fluït ininterrompudament. De la conjunció del treball de camp i de la bibliografia relacionada amb el tema (veure capítol 4 i capítol 8) m'ha estat possible fer una lectura i una interpretació dels éssers en el context de la festa i en el context regional. Finalment, la **metodologia comparativa** m'ha permès establir les relacions simbòliques temporals i espacials, i analitzar el seu paper i el seu sentit en l'actual procés de construcció europeu.

2.3. Símbols, mites, llegendes i globalitat

L'ambició de la recerca ha requerit d'un **marc teòric** ampli i divers que ha permès interpretar la realitat actual, però també comprendre-la a partir del seu origen. Amb aquesta finalitat, conceptualment, he emprat aproximacions a l'antropologia simbòlica i de les religions, sense deixar emperò de banda d'altres aproximacions antropològiques referents als significats culturals entesos com a estructures socials (**Durkheim**), entitats mentals, símbols religiosos (**Eliade**), significants naturals, etc.

L'anàlisi de les obres de Clifford **Geertz** ha resultat determinant per a la comprensió del significat dels símbols i dels rituals en les societats actuals. La interpretació simbòlica de Geertz parteix de la següent definició de cultura que trobem al seu llibre *La interpretació de les cultures*: “sistema de concepcions expressades en formes simbòliques per mitjà de las quals la gent es comunica, perpetua i desenvolupa el seu coneixement sobre les actituds cap a la vida”. En certa forma, Geertz reformula el concepte de cultura i el fa producte de l'addició entre antropologia i semiologia. Aquesta concepció cultural ens porta a entendre els símbols com a “marcs de l'actuació social” i, per tant, a concebre el sistema simbòlic d'una cultura com a una forma de llenguatge capaç de definir-la i dotar-la de significat.

Així doncs, una vegada he establert l'empremta simbòlica de cadascuna de les cultures analitzades, he mirat de comparar-la amb d'altres estructures –en l'espai i en el temps-, potser amb altres valors significants de creences i comportaments. La següent afirmació de Geertz (2001) “La cultura apareix com una construcció de la qual se'n deriven cosmovisions particulars per a un conjunt humà d'un territori específic, el qual alhora **comunicarà aquesta pròpia font d'il·luminació simbòlica (l'estructura simbòlica) a les generacions que el succeeixen**” ha sigut la base per l'elaboració d'aquesta hipòtesi, (desenvolupada al capítol 3) i de l'anàlisi comparatiu dels resultats obtinguts amb el model cultural de celebració actual han sorgit les principals reflexions al voltant de conceptes com a identitat cultural, diversitat o globalització.

Seguint amb Geertz, en aquest escenari en el qual la funció de la cultura passa per dotar de sentit el món i fer-lo comprensible, l'antropòleg té la tasca d'intentar interpretar els símbols clau de cada cultura, estudiant-los en petits grups d'individus i sempre en el seu entorn. L'única manera d'estudiar aquestes conductes humanes dins del context cultural al qual pertanyen és a través de l'experiència i de l'observació de l'investigador en el que ell anomena “descripció densa”. Aquesta descripció sempre porta implícit el fet de que **qualsevol aspecte del comportament humà té més d'un significat** (veure capítol 5). Durant el present treball, si bé no he cercat de seguir el mètode empíric d'observació

participant d'una manera total, sí que he pretès aconseguir una anàlisi prou profunda de la naturalesa simbòlica dels elements culturals propis i identificatius de cada cultura. L'estructuralisme de **Lèvi-Strauss** també m'ha ajudat a comprendre el perquè del **manteniment d'una estructura de celebració al llarg del temps** a partir de la identificació d'unes supraestructures comunes, universals i independents de la diversitat cultural òbvia existent entre els països que he analitzat en aquest treball. Concretament, totes les cultures presenten un seguit de signes que es converteixen en la matèria primera del sincretisme del Nadal: l'arbre de Nadal, les espelmes, els regals, etc. Al respecte, aquest autor comenta “s'agafen vells elements i es barregen i remouen, s'introdueixen de nous, es troben fórmules inèdites per a perpetuar, transformar o revitalitzar costums antics”.

També he consultat la seva obra *El totemisme a l'actualitat* (1980) on considera que la religió difícilment pot ser, per la seva pròpia condició, un objecte de ciència i que, per tant, la interpretació de símbols socialment entesos com sagrats ha de basar-se en aproximacions qualitatives que han de permetre reconèixer **factors comuns i de repetició en el temps** (una de les hipòtesis inicials del present treball).

En aquest marc inicial de contextualització he incorporat també el pensament d'Émile **Durkheim** al voltant de l'assimilació entre allò religiós i allò ritual. A *Les formes elementals de la vida religiosa* diu que “fins i tot els mites més estranys tradueixen alguna necessitat humana, algun aspecte de la vida, sigui individual o social”. Com veurem, aquesta interpretació es veurà força reforçada en el cas dels éssers de Nadal, els quals presenten un elevat contingut ritualístic en les seves celebracions, ja siguin privades o públiques. Resumint les tesis de Durkheim sobre aquest aspecte, comenta que els ritus són bàsicament moments d'efervescència col·lectiva: “les representacions religioses són representacions col·lectives que expressen realitats col·lectives; els ritus són maneres d'actuar que neixen únicament al si de grups units, i que estan destinats a suscitar, mantenir o renovar certs estats mentals d'aquests grups”. Les rues, cavalcades, desfilades, etc. d'éssers es poden entendre perfectament com a elements promotors de la cohesió social i d'identificació de la comunitat i que, segons Durkheim, una vegada assoleixen un determinat grau d'eficàcia –social, demogràfica, cultural, etc.- obren el camí a l'essència religiosa.

Per altra banda, també he realitzat una recerca bibliogràfica de fonts documentals bàsiques (costumaris, llibres de folklore popular, monografies de personatges, etc.) que m'han permès identificar els costums nadalencs regionals, l'entorn cultural i tradicional

que rodeja aquest ritual –religiós, festiu, familiar-, quins són els éssers encarregats de portar els regals, la seva evolució al llarg del temps i la seva realitat actual. Entre els autors consultats hi ha **Rodríguez, Violant i Simorra, Pujadó i Puigdomènech, Amades, Dalmau, Serra i Pagés, Soler i Amigó**, etc.

Potser fins i tot cercant una interpretació molt personal i *poc* científica, he consultat algunes obres de **Frazer** al voltant de la dicotomia màgia i religió i la seva consideració de que **els “temors semblants” foren els creadors de “mites semblants”** en cultures diferents i que totes aquestes cultures integraven una intuïció similar sobre l’univers i un mateix sentiment sobre el seu caràcter sagrat, més enllà de l’enteniment. Tot i que els seus enfocaments han sigut criticats per l’antropologia posterior, els seus pensaments estan carregats d’interpretacions simbòliques sobre diferents significants que han constituït una cert punt de partença per la comprensió dels valors simbòlics generals.

Per últim, he consultat tot un seguit d’autors –generalment antropòlegs- que m’han donat les claus en la interpretació actual de simbologies, rituals, globalització, consum, etc. Pel tema de les simbologies i els rituals, he consultat l’obra d’en Joan **Prat** (1989), el qual afirma que **“les festes són institucions integrades en el conjunt de la cultura**, reflecteixen en el seu contingut, en les seves formes i en les seves funcions, l’evolució natural”, definició que m’ha servit de base per entendre els éssers sempre en el seu context de celebració i així considerar-los com un tot necessari pel seu sentit. Per altra banda, he observat que tots els factors que col·laboren en la definició d’una festa poden ser també els factors que hagin assegurat la seva existència: “Una festa pot sobreviure per ritualització d’ella mateixa, raons econòmiques, pel desig de conservar tradicions, la definició de noves funcions, per mecanismes de cohesió o per necessitat d’ella mateixa” (Prat, 1984).

He destacat també les anàlisis de Mary **Douglas** que es mouen entre l’antropologia, la semiòtica i **l’estètica** i contribueixen a la identificació dels mecanismes que operen en les pautes estètiques, contribuint tant en la diferenciació com en la cohesió social i cultural. Concretament, Douglas examina com la gent dóna sentit a la realitat i com aquesta realitat és expressada pels símbols culturals corresponents. Defensa que els homes creen conscientment significats en les seva vida per a mantenir una determinada estructura social. Aquests significats s’han d’entendre com a símbols o rituals i la seva importància és vital pel sentit de la relacions socials. “No és excessiu dir que el ritu significa més per a la societat que les paraules signifiquen per al pensament” (Douglas, 1978)

L'objectiu final és la recerca d'aquells patrons simbòlics universals. Douglas els defineix en el seu llibre *Estilos de pensar* (1999) i els anomena “estils de pensar definits per una comunitat o una cultura”. L'acceptació de l'existència d'aquests significats universals capaçs d'explicar el perquè dels diferents comportaments socials i les raons per la seva commemoració tenen una conseqüència estètica última que condueix cap a una **homogeneïtzació involuntària, que es transmet alhora d'acceptar o mantenir uns certs rituals per sobre d'uns altres.**

Per altra banda, he analitzat algunes obres de l'antropòleg Manel **Delgado** qui, amb un discurs planer i rotund, presenta les seves interpretacions al voltant de la supervivència de l'anomenada “religió popular”. En el meu cas, he tractat d'entendre el perquè del manteniment actual d'una celebració i d'uns rituals que van ser en el seu temps adoptats i adaptats per l'església catòlica i que, més enllà de l'ancestral vessant religió inicial, s'han acabat enfocant, dirigint o integrant en el model de consumisme tan present en les societats actuals. Aquesta adaptació cultural respon a la definició de Delgado: “**La tradició és quelcom dinàmic.** La cultura no és estàtica ni immutable”.

I en aquest sentit, Delgado defineix el Nadal com a un esdeveniment cultural universal i essencialment social. Per tant, al marge dels significats religiosos i místics, cal entendre el Nadal com a un temps **d'intercanvi** (de regals, de favors, etc.) que, a més a més, facilita una acceleració de les **pautes de relació**. Aquests dos factors de **socialització** que Delgado entén com a indispensables pel sentit de la festa, i com de fet també ho veurem al llarg del treball, encaixen perfectament amb el simbolisme dels éssers i dels seus rituals en les societats modernes, cosa que els situa en una bona situació en la seva capacitat per definir i reflexar les diferents realitats culturals existents.

Aquest autor també ens dóna la seva visió sobre els efectes de la globalització cultural: “L'assimilació cultural no és sinònim de desintegració cultural. S'evoluciona, s'assimila i s'integren nous materials **sense perdre necessàriament la consciència de pròpia identitat**”. Al respecte, Delgado manté que fins i tot la globalització pot provocar en les societats receptores “reaccions venjatives” per part de la tradició més arrelada, que es veu revitalitzada a partir de l'entrada de folklore forà. (veure cas de la Befana a Itàlia – capítol 4.2- i Tió a Catalunya –veure capítol 4.3). En conclusió, comenta que el resultat ha de tendir cap a un equilibri de forces entre les tradicions més antigues i les més modernes i que la convivència de les dues seria l'aspecte més enriquidor culturalment i, a més a més, socialment possible i desitjable (capítol 5).

En aquest sentit, també he consultat algunes obres de **García Canclini** sobre la positivitat de la globalització cultural entesa com a un coneixement històric i estètic més ampli, **intercultural**. A més a més, la globalització ha de ser incentivada i valorada com a un element clau per al reforçament de les dinàmiques regionals i locals. Canclini manifesta la importància dels símbols i els seus rituals en cada societat i defensa un progrés transversal i intercultural per aconseguir el necessari desenvolupament de la cultura i de la tradició: “Desenvolupar la cultura a les societats contemporànies, multiculturals i densament interconnectades no pot consistir en privilegiar una tradició identificada com a *cultura nacional*. El desenvolupament més productiu és aquell que valora la riquesa de les diferències, propicia la comunicació i l’intercanvi –intern i amb el món- i contribueix a corregir les desigualtats”.

Per últim, també m’he endinsat fugaçment en models psicològics com els defensats pel psicòleg Brunno **Betthelheim** qui parla de la gana, la inanició i l’abandó com a elements que l’home sempre ha volgut evitar i que, segurament, l’home ha establert la seva **resposta enfront a aquests elements no desitjats de manera simbòlica i festiva**, com a senyal de permanència i continuïtat en el temps.

Capítol 3. Simbolismes en el temps: Nadal, éssers fantàstics i regals

3.1. El Nadal ja es celebrava abans del naixement de Crist...

Fa més de quatre mil anys les civilitzacions agràries neolítiques duïen a terme tot un seguit de grans celebracions d'elevada simbologia durant **el solstici d'hivern**¹ (21-23 de Desembre) com a forma d'agrair, inicialment al déu Sol i posteriorment a d'altres déus, el pas del temps de fred i obscuritat cap al temps de calor i llum, vital per la supervivència d'aquestes civilitzacions originàries. En elles es cantava i dansava al voltant de fogueres, es rendia **culte als arbres sagrats**, es **celebraven grans àpats** i **s'intercanviaven presents**.

Els grecs i romans van adoptar aquestes celebracions als seus rituals amb gran èxit (*Natalis Solis Inviciti*), fins que l'adveniment del cristianisme va requerir d'una transformació del sentiment religiós romà i d'una adaptació dels seus rituals *pagans* cap a formes més en sintonia amb la fe cristiana (*Natalis Domini Iesu Christi*). Gradualment, l'Església cristiana va anar reconvertint els rituals tradicionals en mites de funció explicativa que es plasmaven en els Evangelis i en els seus personatges sagrats. L'any 345 s'instaurava el dia 25 de Desembre com el dia del **naixement de Jesús** de manera universal i el dia 6 de Gener com el dia de la seva primera manifestació davant dels tres mags, **Epifania**.

Doncs és després del solstici quant Crist nasqué en la carn, i amb el nou Sol transformà l'estació del fred hivern, i prometé als mortals una aurora salutífera, i manà als dies que creixessin i a les nits que minvessin. (Sant Pauli de Nola, segle IV. Poema XIV, 15 – 19)

El naixement del Messies simbolitzava el naixement del Sol, el començament de l'any, la reproducció del bestiar i la fecunditat de la terra. La dramatització del ritual del naixement de Jesús representava el reforçament de la **família**, centrant la importància en el **nadó**, única esperança de futur i de vida.

Durant els segles següents, el Nadal passaria per etapes de més o menys popularitat, però el gran canvi es produiria amb l'aparició de les ciutats. El Nadal era un esdeveniment originàriament agrari i aquest pas podia haver significat la pèrdua de gran part del seu simbolisme. No fou així perquè les societats tenien molt interioritzats els valors i els rituals nadalencs i es van resistir a abandonar-los. Per exemple, tots aquells rituals relacionats amb l'arribada d'éssers fantàstics portadors de regals, els quals, gradualment, havien anat condensant en les seves figures tots aquests valors immutables del Nadal: solidaritat, generositat, abundància, prosperitat, màgia, etc., convertint-se consegüentment en uns elements tradicionals essencials per la festivitat.

Posteriorment, la revolució industrial, la societat de consum, l'estat del benestar, les noves tecnologies i la informació continuarien mantenint la festa del Nadal i, fins i tot, li donarien nous significats. Efectivament, en la societat actual el Nadal ha passat de ser una festa de caràcter essencialment religiós a convertir-se en una festa familiar que conjuga diversos factors: tradicionals, econòmics, cívics, institucionals, etc. Tots aquests aspectes han construït un concepte de Nadal contemporani, que s'ha d'entendre com quelcom dinàmic, intercultural, amb múltiples simbologies i orientat a l'infant.

És per tot això que és ben bé possible realitzar un recorregut per la història europea a partir de la simbologia nadalenca, com us proposo a l'[annex 1](#). Com ens comenta Goffic (1911), “ el Nadal és tan vell com el món mateix ja que abans de ser una festa cristiana fou amb els celtas, els nostres pares, la gran festa de la germinació”

¹el terme solstici significa “sol immòbil”, ja que en aquells moments el sol canvia molt poc la seva declinació d'un dia a un altre i sembla romandre en un lloc fix de l'equador celeste.

3.2. Éssers de Nadal



Durant el segle IV, el 6 de Desembre, les famílies alemanyes rebien la visita del Bisbe- Bo, **Nicolau de Myra** ([annex 2](#)), que **repartia regals de poble en poble entre nens i pobres** muntat en un petit ase. Per reflectir la seva bondat, s'explicaven les següents llegendes:

La llegenda de les tres germanes. “Es diu que a Patara vivia un pare i les seves tres filles amb molta pena degut a la mort de la mare per una malaltia. El pare havia malgastat tots els seus diners i s'havien hagut de mudar a una cabana. Quan les tres nenes van arribar a l'edat de casar-se, el pare no sabia què fer ja que no tenia diners per a poder assignar-les un do i finalment va decidir que l'única opció seria vendre-les. En el moment que havia de vendre la germana més gran, Sant Nicolau es va assabentar, va passar per casa de la família per la nit i **va deixar una bossa amb monedes d'or dins d'un mitjó** que la jove havia penjat **davant la xemeneia** perquè s'assequés. D'aquesta manera la jove va poder casar-se. Igualment va passar amb la segona germana. Quan la tercera germana va arribar a l'edat per a ser esposada, el pare de les nenes va voler saber qui era el benefactor de les seves filles i per això va vigilar davant la xemeneia tota la nit, fins que va enxampar Sant Nicolau.

Una altra versió d'aquesta llegenda parla d'un cap de la guàrdia romana anomenat Marcus qui volia apoderar-se de les tres joves si el seu pare no li pagava un deute. Quan Nicolau es va assabentar del problema va decidir ajudar-les. Així doncs, va agafar tres sacs plens d'or i enmig de l'obscuritat va arribar a la casa i va deixar caure els tres sacs per la xemeneia i va salvar així les tres noies.”

La llegenda dels tres germans. “En aquest cas, Sant Nicolau anava de viatge a Nicea i es va aturar a una posada per descansar. Mentre dormia va somiar que es cometia un crim en aquella posada: tres germans molt joves, de família rica, que anaven de camí cap a Atenes per estudiar, havien sigut assassinats per l'amo de la posada amb la finalitat de robar-los. Quan es va despertar, Sant Nicolau va obligar al posader a confessar el seu crim que, de fet, no era el primer, ja que també ho havia fet amb anteriors hostes. Els trossejava i els posava en salmorra per servir-los als clients com a salaó de porc. En aquest darrers cas, els tres nens estaven ja dins d'un bidó de salmorra despedaçats i Sant Nicolau els va ressuscitar fent la senyal de la

creu per sobre d'ells. Continua la llegenda, dient que el posader, penedit, es va convertir en l'ajudant de Sant Nicolau, anomenat des d'aleshores **Knecht Ruprecht.**”

Santificat a la seva mort, va esdevenir ràpidament una figura universal a tota Europa i un representant vàlid dels valors cristians. Al segle XVI, Luter en el seu desig reformista va modificar tot allò relacionat amb el catolicisme i va instaurar un



personatge propi, el Nen-Jesús, **Christkind** (annex 8), que portaria regals a la resta de nens el dia del seu natalici, 25 de Desembre, també com a senyal de la seva bondat i generositat *protestant* i, per tant, diferenciant-se del catolicisme, que continuaria representant Sant Nicolau. La introducció d'aquesta nova figura representava i recordava una triple simbologia: el fill de Déu **rebia regals dels Reis d'Orient, guanyava Herodes** amb la seva supervivència i **es convertia en donador de presents** a la resta de nens.



Amb el pas del temps, a Sant Nicolau se li va afegir el *fosc* servent Ruprecht (annex 2) que l'acompanyava en la seva tasca i, posteriorment, la fusió dels dos personatges va donar lloc al **Weihnachtsmann**, bondadós ancià de faccions gnòmiques, amb llarga barba blanca i vestit amb unes pells marrons-vermelloses i caputxa, el qual portava **nous en senyal de prosperitat i una vara de fusta com a símbol de fecunditat.**



En aquesta època, els holandesos portarien Sant Nicolau a Nova York on l'imaginari americà l'aniria transformant progressivament en Santa Claus (veure annex 2). L'any 1931, Haddon Sundblom seria el responsable del canvi de la figura del Sant alt i prim amb el bàcul i la mitra, per la cara d'**un pensionista de la Coca-Cola**, rodanxó, simpàtic, bonàs, vestit amb un pijama vermell i blanc, barret de dormir, botes i cinturó negres. L'ase fou substituït per 9 rens voladors i també el va dotar de la tècnica suficient per ficar-se per les xemeneies amb un sac ple de regals, capaç de fer feliços a tots els nens de la Terra. És a dir, **va humanitzar el personatge** a l'estil de l'avi jovial, alhora que el convertia en un personatge universal novament **sinònim de bondat i alegria**, però amb un element més integrat: el **màrqueting**.

Una Europa immersa en una profunda crisi existencial deguda a la Primera Guerra Mundial, va rebre encantada aquest personatge que es fusionaria amb personatges autòctons similars (*Weihnachtsmann*, *Nonno*



Gelo, Vell Pare Hivern, *Väterchen Frost*, etc) i que finalment s'unificarien en una representació pràcticament comuna. Aparentment, només canviaria el nom: **Babbo Natale** a Itàlia, **Weihnachtsmann** a Alemanya i **Pare Noel** a Catalunya.



També comuna és la tradició dels **Reis Mags d'Orient** (veure [annex 3](#)) que **van anar fins a Betlem** per adorar el nou-nat segons descriu l'Evangeli segons Sant Mateu (veure [annex 4](#)). Al respecte, el Papa Gregori I el Magne (540-604) afirmava que “s'ofereix or a Jesucrist quan se'l venera com a rei del món, encens quan se l'adora com a veritable Déu, i mirra quan es commemora la seva humanitat”.

Durant segles, l'Església catòlica va cercar la manera d'integrar en aquestes figures la seva interpretació del món i la bondat de la fe. Al segle XIII, quan a Europa es va estendre des d'Itàlia la tradició del **pessebre**, els Reis Mags van ser unes de les figures que més ràpidament van tenir la seva rèplica pessebrista, en la representació de l'escena del naixement i de l'adoració del nen. Durant el segle XV, l'auge pictòric del Renaixement va fer que grans artistes de l'època com Botticelli, Leonardo i Rafael plasmessin l'escena de *l'Adoració dels mags*, en el que seria una de les iconografies més habituals i més diversa del moment (veure [annex 5](#)).

Posteriorment, l'Església exigiria i promouria entre els artistes un canvi substancial: els reis no eren tots de raça blanca com es tenia entès fins aleshores, sinó que Baltasar era de raça negra. Aquestes eren les noves condicions ecumèniques necessàries perquè l'Evangeli fos capaç **de reflexar la realitat del món**: L'ancià Melcior simbolitzava els europeus, hereus de Jafet, i va oferir l'or; el ros Gaspar representava els semites d'Àsia i duia l'encens; Baltasar, negre i amb barba, personificava els fills de Cam, els africans, entregant la mirra. A partir del segle XVII, l'Epifania va anar prenent un cert **caràcter infantil**, amb la intenció de competir directament amb la fortament establerta tradició germànico-holandesa de Sant Nicolau. Inicialment, els seus regals es limitaven a necessitats de la vida quotidiana: Gaspar portava caramels, mel i fruits secs; Melcior s'encarregava de la roba i el calçat; Baltasar s'encarregava de castigar als nens dolents amb carbó i llenya. Per a realitzar aquesta tasca, i de la mateixa manera que el servent Ruprecht ajudava Sant Nicolau, els Reis Mags comptaven amb l'ajuda d'uns follets que els informaven sobre el comportament dels nens i nenes al llarg de l'any. Per la seva part, els nens havien de deixar les sabates netes al balcó la nit de reis per a rebre els regals i també un plat d'aigua, herba pels camells i els cavalls, i fruita pels Reis.

En aquest moment, també l'Església va introduir la següent llegenda per a justificar aquesta tradició:

“Dos companys de jocs del nen Jesús, tristos per veure'l descalç degut a la pobresa de la seva família, van decidir donar-li les seves sabates; per a que tinguessin millor aspecte, els nens van rentar les seves sabates i les van deixar per la nit al balcó per a que s'assequessin; però al dia següent, les sabates van aparèixer envoltades pels regals que havien deixat els Reis.”

Durant el primer quart del segle XIX, els Reis van començar a portar bàsicament joguines als nens i la seva simbologia esdevindria tradició en molts llocs d'Europa.



El **Tió** (veure [annex 9](#)) és un tronc portador de regals força popular en zones boscoses, el simbolisme del qual deriva de ritus sacrificials ancestrals característics del nord d'Europa, que consistien en fer cremar el tronc d'un arbre sagrat perquè la màgia del seu calor enfortís el sol durant el solstici d'hivern, definint d'aquesta manera el renaixement del dia. En primer lloc, el tronc sagrat **protegia la comunitat** de raigs, tempestes i incendis, ja que aquests elements de la naturalesa formaven part de la seva essència divina. En segon lloc, es relacionava la crema directament amb la **fecunditat de la terra** i la reproducció del bestiar. Per últim, la interrelació de les arrels amb el subsòl portava a creure en una mena de culte i de **comunicació amb els avantpassats morts**.

Degut a la seva popularitat, la religió catòlica en un principi va mirar d'integrar-lo en la seva litúrgia a partir de llegendes com la següent:

“Hi havia uns pastors que no trobaven cap regal per dur a Jesús nounat. Finalment, van decidir donar a Jesús tot el seu menjar i ells es van quedar sense res. Quan tornaven cap a casa, van haver d'aturar-se per descansar, doncs feia molts dies que no menjaven. Van seure damunt d'un tronc i, per la nit, van aparèixer del seu interior tot tipus d'aliments. Així doncs, la tradició explica que els poders del Tió provenen de l'acció del Nen Jesús per agrair als pastors la seva ofrena.”

Tot i aquest intent, l'elevat grau de ritualitat *pagana* d'aquest personatge va fer difícil la seva integració natural en la fe cristiana i finalment *fou entregat* com si d'una simple joguina es tractés, al qual s'havia de colpejar com a càstig. El progrés acabaria també condemnant progressivament aquest ritual al paper de **festa infantil**, disminuint també part del seu simbolisme al produir-se la migració cap a les ciutats.



La tradició de la bruixa **Befana** (veure [annex 6](#)) data del segle XIII a Roma i **va agafar la simbologia dels Reis** i també la seva funció des de llavors, estenent-se amb gran acceptació per la resta d'Itàlia. La interpretació de la seva llegenda sembla ser fruit de múltiples versions.

L'intent d'adequació cristiana d'aquesta figura tan popular comportava dues versions. La més comú diu que **es va negar a acompanyar els Reis** perquè tenia feina escombrant la seva caseta; mentre que una altra versió "menys malèvola" afirma que la Befana es va perdre en el seu camí cap a l'adoració. Per altra banda, segons les antigues creences, la Befana **pertany a la legió de dimonis, bruixes i esperits que ingressaven a la Terra durant el canvi d'any.**



Per últim, el 13 de Desembre, dia del martiri de la jove cristiana de Siracusa Llúcia (veure [annex 7](#)), era considerat durant el segle XV, el dia del solstici d'hivern, degut al desfasament entre el calendari solar i el julià. Això va provocar que la figura de **Santa Llúcia** anés essent incorporada progressivament com a un símbol més de les festes de Nadal en algunes regions d'Itàlia. La proximitat del seu martiri amb el natalici de Jesús va propiciar la seva difusió i, per tant, l'inici de l'allargament anterior de les celebracions de Nadal.

3.3. L'intercanvi de regals

Un dels rituals característics de la celebració neolítica del solstici d'hivern era **l'obsequi de regals als déus**, principalment per dos motius. El primer era el d'informar i agrair públicament que el passat havia estat bo i, el segon, demanar als déus la mateixa generositat pel futur.

Les cultures clàssiques posteriors també adoptarien aquesta cerimònia amb la mateixa simbologia amb la finalitat de comptar amb el beneplàcit dels déus del seu panteó. Un exemple clar són les **Saturnàlies romanes**, grans festes on s'invertia l'ordre social (veure [annex 1.3](#)), i on els rituals en honor del déu Saturn eren compartits per tothom, ja que **s'aprofitava per acomiadar el vell any i vetllar per les collites llaurades durant l'hivern**. Al respecte, s'encenien i s'intercanviaven espelmes entre els ciutadans que cremarien durant les fosques nits d'hivern per a convocar el sol de nou a la vida. En el conjunt d'aquestes celebracions, es va començar a estendre també entre els romans el ritual de les *strena* (veure [annex 1.3](#)) com a forma d'enfortir les relacions socials i de portar sort, ritual encara present en l'actualitat relacionat amb els oficis i, més recentment, amb els nens durant els llargs apats de Nadal.

En un pas posterior, es va produir una **inversió del sentit del regals i els déus van començar a deixar també regals pels humans**, principalment, dolços pels nens. Entre ells, Príap, el fàl·lic déu dels jardins i emblema de la fertilitat de la naturalesa i de la virilitat; Silè, el deforme, alegre i bromista company de Bacus; els elfs dels pobles

germànics amb el rei Gibich al capdavant, els gnoms nòrdics i els esperits dels arbres (veure [annex 1.1](#)). En conjunt, un seguit d'esperits i criatures no massa atractius físicament, però amb la capacitat de portar **sort, fertilitat i regals**.

Posteriorment, també l'Església catòlica en el seu desig d'integrar-se gradualment entre la població romana, inclouria en la seva litúrgia la cerimònia d'entrega de regals. En aquest sentit, els apòstols van portar els Evangelis a Roma i en ells s'establí que les celebracions en motiu del natalici de Jesús haurien de coincidir amb el solstici d'hivern i vindrien acompanyades per la presència dels **Reis Mags d'Orient** que portaven presents per Jesús, el fill de Déu.

Els reis de Tarsis i de les illes oferiran presents; els reis d'Aràbia i de Saba li portaran els seus regals; i tots els reis de la Terra l'adoraran. (Sal 72,10)

La progressiva cristianització de l'Imperi Romà va comportar l'acceptació de l'adoració d'aquests poderosos mags a la innocent criatura, filla de Déu, i, en certa forma, durant els primers anys, el poble va imitar el costum d'entregar als nens els mateixos regals que els mags havien portat a Jesús. Els regals s'identificaven amb la Santíssima Trinitat: l'or del Sant Pare, la mirra de Jesús i l'encens de l'esperit Sant (veure [annex 3.5](#)). Paral·lelament, la llegenda de **Sant Nicolau**, Bisbe que repartia regals entre els nens i els pobres, s'estendria per tot Europa com a un ritual anual en commemoració de la tasca del Sant cristià.

És interessant observar el fenomen adquirit per aquests éssers **d'inversió del caràcter donador-receptor dels regals** per la qual, el déu o ésser adorat passava a ser el donador dels regals. Primerament, els **Reis d'Orient**, rics, màgics i adorats pels seus súbdits, es van convertir en repartidors de regals. Seguidament, també **Sant Nicolau**, de família bona, va repartir totes les seves riqueses i es va convertir també en un *donador ex-receptor*. Posteriorment –i com hem vist a l'apartat 3.2-, fins i tot el Rei dels Cristians, el nen Jesús, va ser convertit per Luter en donador de regals a Alemanya, en la figura del *Chistkind*, mentre que a Itàlia, el catolicisme també crearia la figura anàloga de *Gesù Bambino*, en un símbol d'implicació catòlica en la distribució de regals la nit de Nadal.

De vell antuvi, les tradicions d'intercanvi de regals estableixen que ningú deu ni pot presentar-se davant déus, profetes o reis sense portar un obsequi adequat i digne de la seva posició. L'acció d'aquests personatges *reials* suposa doncs una inversió de l'ordre social establert a partir del moment en què decideixen compartir la seva riquesa i la seva

màgia amb tots els nens i nenes, recreant d'aquesta manera els valors més profunds de l'esperit nadalenc: solidaritat, generositat, amor, pau, harmonia, etc.

Progressivament, la funció de regalar va ser adoptada per d'altres éssers d'origen divers que s'anirien consolidant amb el temps i en un espai determinat. Cadascun adoptaria uns mitjans propis de transport dels regals (ases, trineus, escombres, camells, cavalls, carrosses, vaixells, etc.), un dia dins del cicle nadalenc (6, 13, 24, 25 de Desembre ó 6 de Gener) i un espai per deixar els regals (l'habitació, l'arbre de Nadal, el menjador, els mitjons de Nadal, sota una flassada, etc.). Ara bé, majoritàriament aprofitarien **la nit** per desenvolupar la seva tasca i, com a éssers **màgics**, ningú els podia veure ni molestar en la seva nit més ocupada de l'any.

També inventarien una manera de comunicar-se amb els nens per conèixer els seus desitjos. Generalment, seria la carta convencional o darrerament també virtual. L'altra opció és entregar-la en mà a algun patge, elf o follet, emissaris dels autèntics éssers o en les cavalcades i rues populars.

La funció d'ofrena de regals dels éssers s'ha integrat totalment en el conjunt de la seva simbologia i amb el pas del temps, els regals s'han diversificat molt en format, qualitat i quantitat i en alguns casos els éssers es reparteixen la tasca distribuint-se el tipus de regal que portarà cadascun. En un començament només s'oferien regals útils per la vida quotidiana (aliments, roba, calçat, etc.). Durant el segle XIII, Sant Nicolau, i a partir del segle XIX també els Reis Mags van començar a portar regals per a tots els nens i això va significar introduir també dolços, lliminadures, fruits secs i petits jocs. Sovint també, la seva tasca estava força relacionada i condicionada a les circumstàncies socials de l'època (pobresa, guerres, etc.). Durant el segle passat es va estendre la tradició de regalar joguines i, finalment, el model de l'estat del benestar actual, ens ha acostumat a rebre tot tipus d'objectes més enllà de l'autèntica necessitat –també els adults–, segurament com a conseqüència de la millora de la qualitat de vida en unes societats altament industrialitzades i més consumistes.

Capítol 4. Una anàlisi de l'actualitat dels personatges nadalencs i la seva simbologia a Itàlia, Catalunya i Alemanya

L'estudi dels éssers requereix prèviament del coneixement del seu context festiu. Com ens explica l'antropòleg Edmund Leach (1978): 1) els signes no es presenten mai aïllats; són sempre membres d'un conjunt de signes contrastats que funcionen dintre d'un context cultural específic i 2) el signe només transmet informació si es combina amb signes i símbols del mateix context. Així doncs, en el primer apartat, definiré el concepte de Nadal i la seva significació per la societat europea actual: temporal, espacial, emocional i ritual.

En els tres apartats següents, exposaré els resultats del treball de camp per a plasmar inequívocament la realitat actual dels éssers i la seva simbologia a cadascun dels països.

4.1. El Nadal a Europa

De l'**anàlisi semàntica** de les paraules que en les tres llengües serveixen per definir la celebració del solstici d'hivern se'n dedueixen dos conceptes bàsics: **natalici** i **nit de benedicció**. Efectivament, els tres significants que s'estan analitzant culturalment en aquest treball –Nadal, *Natale* i *Weihnacht*– defineixen perfectament el sentit d'aquesta festa des del seu origen i fins a l'actualitat. Sempre s'ha commemorat el natalici d'un déu (Jesús o el Sol en les seves múltiples interpretacions) en un període de temps fred i fosc, en el qual l'ànima humana es podia sentir més desvalguda. Les celebracions venen definides per la festa, els grans àpats familiars, l'intercanvi de regals i l'aparició de personatges fantàstics que ofereixen regals als humans.

Conceptualment, hem vist en el capítol anterior, que les festes nadalencs actuals són un sincretisme festiu fruit de tradicions molt diverses que se sumen les unes amb les altres i que conviuen amb naturalitat: comercials i autèntiques, pròpies i foranes, profanes i sagrades, passades i presents, etc., creant un model de festa intercultural ple de simbologies pròpies i compartides. L'arribada de la festa implica una preparació de l'espai físic i una definició de la durada de la celebració, és a dir, una regulació de les coordenades espai-temps del cicle festiu.

En quant a l'**espai**, es podria parlar del concepte de “descontaminació” que utilitza Mary Douglas per a designar “la neteja física com a paradigma per a la purificació dels rituals, és a dir, per permetre l'entrada en un nou llinar, el llinar *sagrat* de la festa”. Douglas s'està referint al sentit d'ornamentació de l'espai extern i intern que acompanya l'arribada d'un cicle festiu, com és el cas del nadalenc. Arreu del món llueixen llums

pels carrers, els aparadors de les botigues apareixen plens de motius nadalencs i grans arbres de Nadal ocupen les principals places. També les llars canvien la quotidianitat per instal·lar-se en un escenari nou, ple d'elements relacionats amb el Nadal i que ajuden a crear un ambient d'alegria i generositat. En ambdós casos, existiran múltiples maneres de crear aquests ambients entranyables i que es repetiran amb similars característiques en tot el continent europeu.

De manera oficiosa, es comença a respirar l'aire nadalenc a partir de Santa Llúcia ja que llavors s'obren els mercats, la il·luminació als carrers (estrella de Nadal), avets a les places majors, exposicions de betlems artístics a les esglésies, etc. (Silvia, Itàlia)

L'inici de les festes queda marcat adornant la casa amb motius de l'Advent, com per exemple, estrelles fetes de palla o paper, àngels, branques d'avet, etc., i encenent una espelma el primer diumenge d'Advent. També hi ha una corona d'Advent que presideix la taula i l'arbre de Nadal que resta sempre il·luminat i decorat. (Heike, Alemanya)

L'aspecte temporal del Nadal, en canvi, no sembla està tan definit i sovint se'l relaciona amb aspectes de preparació de l'espai. Per exemple, **n'Òscar d'Alemanya** i **na Guendalina d'Itàlia** comenten que el Nadal comença amb el Calendari d'Advent, una tradició litúrgica fortament arrelada en aquests dos països i que, conceptualment, suposa una època de reflexió i preparació cristiana per a l'arribada de Jesús.

*El darrer més de l'any se'ls dona als **nens** un calendari que té caselles –**Adventskalender**-, cel·les o bossetes enganxades a cada dia del mes. Cada una és una sorpresa i només la poden agafar el dia que toca. Els **regals** són lliminadures, dolços o joguines petites. La idea és tenir la il·lusió d'aixecar-se cada dia per saber què hi ha com a regal. (Òscar, Alemanya)*



Segons el calendari litúrgic, el Nadal comença amb l'Advent, període de 4 setmanes que precedeixen el dia 25. En moltes famílies on encara hi ha nens petits, és un costum tenir un calendari amb els números de l'1 al 24 de Desembre amb finestretes. Cada matí, qui s'hagi portat bé, podrà obrir la finestra del dia i dins hi trobarà una xocolatina o un petit regal. (Guendalina, Itàlia)

En un vessant més economicista, es diu que comença el dia 8 de Desembre, ja que a partir d'aquesta data, les botigues obren també els caps de setmana. També comencen les campanyes especials dels grans magatzems i els anuncis dels productes més tradicionals i més regalats (*Lebkuchen* –pastissos de ginebre aplanats i rodons amb anís o xocolata- i *Spekulatius* –galetes de pastaflora amb formes de Nicolau, molins, elefants, etc.-; neules i torrons; *pandoro* i *panettone* -una espècie de magdalenes gegants amb xocolata o panses o fruita, etc.; *Glühwein* –vi dolç-, cava o *spumante*; joguines, colònies, roba, etc.). La gent creient situa l'inici el 6 de Desembre, dia de Sant Nicolau, el 8 de Desembre, dia de la *Immacolata Concezione* o bé, el dia 13, martiri de Santa

Llúcia. Punts de vista més social comenten que comença el 23 de Desembre coincidint amb les vacances escolars o bé, el dia 24 perquè comencen les celebracions, com el primer gran àpat en família i els primers regals. L'encesa de l'enllumenat dels carrers i la decoració nadalenca la darrera setmana de Novembre són també un punt d'inici socialment reconegut. Lúdicament, s'ha situat en el cas de **l'Imma** de València, i de manera força irònica, l'inici del Nadal coincidint amb la Loteria del dia 22.

Estem doncs davant d'una definició d'inici del marc d'estudi força ampli, però que engloba significants comuns com nens, regals, religió, política, àpats i consum. Sembla doncs que l'inici del Nadal no es relaciona amb el naixement de Jesús, sinó que aquest fet és integrat dins d'un conjunt més gran de celebracions i d'altres significats.

Per altra banda, gairebé tothom coincideix amb el final de les festes de Nadal, situant-lo el dia 6 de Gener, l'Epifania. A Alemanya, identificat amb la recollida de les abundants decoracions que adornen el tradicional arbre de Nadal, a Catalunya, amb l'arribada dels Reis Mags i la recollida del pessebre; a Itàlia amb la recollida del *presepio* i l'arribada de la Befana. No s'ha copsat cap opinió que situés el final de les festes amb el sorteig del Nen a Catalunya o l'inici de la temporada de rebaixes d'hivern, per exemple. Tampoc he recollit cap opinió que situï el final del cicle nadalenc el dia 2 de Febrer, la Candelera, dia de la Presentació del Senyor al temple de Jerusalem i Purificació de la Mare de Déu, com marca la litúrgia cristiana. Això em fa pensar que l'Epifania s'ha convertit en si mateixa en el límit superior de les festes pel seu significat, transcendent el vessant religiós, consolidant-se com un ritual secular central de la festivitat.

En resum, estem davant d'unes festes que engloben un màxim de 44 dies del calendari actual i un mínim de 12, superant d'aquesta manera la durada de les celebracions que es realitzaven antigament (el *zagnuk* persa, les Dionisíaques gregues, les Saturnàlies romanes, etc.) i convertint-se en l'actualitat en un dels períodes de l'any més llarg dedicat a un significat relacionat amb el naixement i la fecunditat, però que inclou d'altres valors tradicionals globals **que engloben un important component de percepcions, valors i actituds individuals pròpies de la cultura regional transmesa.**

Emocionalment, el Nadal es relaciona directament amb tres tipus d'experiència. La primera molt positiva i que inclou **valors** com l'harmonia, la pau, la joia, la solidaritat i la generositat. La segona es podria classificar de neutra, ja que tot i participar de la festa, el seu excés es percep com a una distorsió de la mateixa: el **consumisme**. I la darrera, segurament deguda a la pròpia essència del Nadal, i que comporta sentiments de tristesa, enyorança, solitud, etc., per **l'absència d'aquells éssers estimats** i que,

malauradament, ja no ens poden acompanyar en aquesta gran festa familiar. Al respecte d'aquests familiars i amics desapareguts, al capítol 4.4 explicaré una tradició que encara avui es manté a Alemanya relacionada amb el culte als avantpassats.

Per últim, la **ritualització** del Nadal comporta la celebració de grans àpats familiars, trobades amb els amics, decoració de la llar, el muntatge del pessebre, el guarniment de l'arbre, cerimònies d'entrega de regals, l'arribada dels éssers portadors de regals, etc. I, com veurem, els diferents simbolismes que han retingut o adquirit els éssers defineixen les seves característiques i també les de l'entorn cultural que l'ha adoptat. **L'existència** de cadascun d'aquests personatges permet comprendre molts aspectes sobre el significat més profund del Nadal de cada comunitat; la seva **globalitat** és un senyal del context originari únic indoeuropeu i de l'entesa intercultural; i la seva **diversitat** un senyal de la riquesa cultural europea com a suma d'identitats nacionals.

4.2. La raresa italiana: una bruixa pagana commemorant l'ofrena dels savis d'Orient al nen Jesús

A **Itàlia** els principals personatges de Nadal encarregats de portar regals són dos: *Babbo Natale* i la Befana. Resulta difícil establir quin és el més estimat per la societat italiana, però sembla existir una certa preferència –més accentuada al sud del país- cap a la **Befana**. La raó bàsica d'aquesta consideració és el fet de que la bruixa es percep com a un personatge típicament i únicament italià.

Majoritàriament es reconeix com a un símbol *pagà*, per tant exclòs d'interpretacions religioses, tot i que també s'ha cercat una certa vinculació religiosa en el seu nom, com a “mal” menor per aquells creients que celebren també aquesta festa, i que situen l'origen d'aquesta bruixa en una trobada amb els Reis Mags.

No té una relació directa amb la religió, però el nom Befana deriva d'Epifania, que és la festa que recorda la visita dels Tres Reis Mags a la cova. (Massimo)



La Befana és una tradició romana que ràpidament es va estendre per tot el país a partir del segle XIII. Es tracta d'una dona molt vella lletja i sense dents i amb una berruga sota el nas, semblant a una bruixa, però simpàtica i bona, que porta dolços -xocolata, caramels, galetes, pastissos, etc.- als **nens bons** i carbó a aquells de trapelles, durant la nit del 5 de Gener. Viatja sobre una escombria i porta un mocador al cap (o un barret punxegut) i una roba esfilagarsada amb un davantal al damunt i sabates trencades. Els mitjons són llampants

a ratlles. Arriba a les cases volant en la seva escombra, quan tots dormen. Baixa per la xemeneia i deixa els regalets o bé dins dels mitjons i mitges que els nens han deixat, o bé penjats de la xemeneia, o bé al fons del llit.

La interpretació cristiana d'aquesta ofrena diu que la bruixa penedida deixa els regals en record dels mags i en el seu camí cap a la recerca del Nen Déu. El simbolisme *pagà* diu que la vella bruixa representa l'any vell que, després de les festes del natalici, marxa deixant els regals com a símbols d'un any nou que s'inicia. De la conjunció d'aquests dos punts de vista hi ha la dita: "L'Epifania tutte le feste porta via" [tot se'n va]

Nada ens comenta que en la regió amalfitana (Sud d'Itàlia) existeix una tradició segons la qual els nens escriuen la carta a la Befana amb la llista de coses que volen que els porti: *Estimada Befana, etc.* Aleshores tiren la carta per sota la porta, fora de la casa. Es suposa que la Befana la recull i deixa els regals que els nens han demanat a l'habitació on els nens dormen, tot i que també els pot deixar al voltant de l'arbre de Nadal. Per la seva part, els nens han deixat en un plat, fruita i una mica de vi per la vella.

Alguna vegada alguna mare es disfressa de Befana, però el més habitual és que els nens **no la vegin mai**. Tot i això, durant l'època de Nadal, es poden comprar nines-Befana o bruixetes amb escombra i també es veuen dibuixos i representacions d'ella pels carrers.

La Befana port els regals al matí i els deixa en una mitja; però no se la veu mai i no és representada. Als nens bons els porta alguns caramels, mentre que a aquells dolents els porta carbó. Per això, penso que és més temuda que esperada. Tot i això, em sembla que en els darrers anys els regals han anat en augment. (Luca)

L'arribada de la Befana ve acompanyada per la interpretació de la següent cançó:

"Filastrocca":

<i>" viva viva la befana! La befana vien di notte Con le scarpe tutte rotte Col vestito da furlana* (col cappello alla romana) Viva viva la befana "</i>	[visca, visca la Befana! La Befana arriba de nit amb les sabates trencades amb el vestit de llana (amb el barret romà) visca, visca la Befana]
<ul style="list-style-type: none">• <i>vestito di lana cotta</i>	



Per la seva part, **Babbo Natale** és considerat un personatge universal que viu al Pol Nord. És descrit com un ancià grassonet que porta els regals la nit del **24 de Desembre** i va vestit de vermell amb brodats blancs, duu barret i botes negres. Té el cabell i la barba blanques i porta ulleres rodones. A l'esquena, porta un sac ple de regals. Arriba a mitjanit amb un trineu tirat per rens, entra a les cases per la xemeneia i deixa els regals al voltant de l'arbre de Nadal.

Per la seva part, les famílies preparen l'arribada de *Babbo Natale* deixant llet pels rens i galetes i pastissos pel *Babbo*. Els nens se'n van a dormir molt aviat, ja que al *Babbo* "ningú no el veu mai", esperant trobar l'endemà tots els regals demanats a la carta.

La meva mare em feia deixar una tassa de llet i galetes pel "Babbo" i el dia després vàiem que ja no en quedava cap. Em llevava gairebé a l'alba per la frisança d'obrir els regals.
([Raffaella](#))

En algunes cases, *Babbo Natale* pot aparèixer el dia de Nadal (normalment, un familiar es pot disfressar) o bé trucar per telèfon per saber quins són els regals que desitja el nen. També a la TV i pel carrer se'n poden veure imatges.

Per aprofundir en les causes sobre l'arrelament del *Babbo Natale* a Itàlia, potser caldria remuntar-se al segle XI. Llavors, fruit de la invasió musulmana, les restes de l'antecessor a *Babbo Natale* van ser traslladades de Myra a Bari, raó per la qual Sant Nicolau és conegut com de Myra a Orient i de **Bari a Occident**. El poble italià potser va ser en aquella època un dels principals impulsors en mantenir i divulgar aquesta tradició, que des d'aleshores es podia considerar pròpia.

"Babbo Natale", d'origen nòrdic, tot i que sembla que es remunti a Sant Nicolau, sant italià que acostumava a deixar petits regals per a tots els nens. ([Silvia](#))

Majoritàriament però, les generacions actuals, recorden poc Sant Nicolau de Bari, tot i que també sembla ignorar-se la transformació americana del Sant, segurament per sort pel manteniment d'aquesta festivitat, com es desprèn dels comentari d'en [Rey](#):

Generalment fem el pessebre (abans amb molts personatges, i ara amb pocs però gegants), perquè el meu pare considera l'arbre una "americanada".

En definitiva, *Babbo Natale* es considerat un **personatge nòrdic**, pagà, "el veritable i únic representant del Nadal" ([Luca](#)) i, per tant, juntament amb la Befana un dels motius principals del tipus de celebració italià.



Els dos personatges en el calendari d'inspiració clarament religiosa són **Santa Llúcia**, verge i màrtir cristiana i **Gesù Bambino**. La tradició de Santa Llúcia es força comú al nord d'Itàlia, per exemple, a Verona, i segons aquesta el dia 12 de Desembre a la nit, la santa inicia el seu viatge acompanyada per un ase volador de color gris que tira d'un carretó on hi ha tots els regals pels nens. Prèviament, els nens han d'escriure una carta amb els seus desitjos i

deixar-la, o bé en un altar dedicat a la Santa, o bé al costat de la xemeneia. També es deixa quelcom de menjar i llet per ella i el seu petit ase. Durant la nit, Santa Llúcia entra silenciosament a les cases i deixa els regals per aquells nens que han sigut bons i també carbó dolç per aquells que no han sigut tan bons. Es tracta d'una nit màgica i que pels nens resulta interminable, com de fet cita una dita referida a l'arribada de la Santa:

Santa Llúcia és el 13 de Desembre, però no es festeja. Hi ha la dita "Santa Lucia, la notte più lunga che ci sia" [Santa Llúcia, la nit més llarga que hi ha], només perquè abans es celebrava el dia 21 de Desembre, realment el dia més curt de l'any. (Luca)

Per la seva part, el Nen-Jesús porta dolços i mandarines als nens el dia 25 de Desembre, tot i que la seva celebració està bastant en desús, principalment degut al poc interès de la pròpia Església per a potenciar la seva funció.

En termes generals, es tracta de dos personatges d'origen cristià i que amb el pas del temps **han perdut gran part del seu significat**. Sembla ser que aquestes dues figures van tenir la seva importància quan la gent era més pobre i l'arribada d'aquests éssers cristians s'interpretaven com a una benedicció de Déu:

La tradició catòlica només té "Gesú Bambino", que abans portava dolços als menuts; té un origen socioeconòmic del temps en que la gent era molt pobre i no podia tenir dolços tots es dies. (Raffaella)



Per últim, els **Reis Mags**, símbols d'origen cristià presents en l'Evangeli segons Sant Mateu, redueixen la seva participació en les festes a la seva presència en el *presepio*, on són col·locats pròpiament el dia 6 de Gener, generalment a peu, però també en camell, elefant o cavall, acompanyant el seguici de pastors, que van a adorar el nen.

Els Reis Mags apareixen sense animals al seguici, em sembla. La particularitat és que es posen al pessebre el dia 6 de Gener i no abans. És dia festiu a Itàlia, però no se'n parla. Es parla únicament de la Befana. (Luca)

Aquesta dissociació **éssers d'origen cristià no portador de regals** vs **éssers pagans portadors de regals** -no oblidem, en record de l'adoració de Jesús descrita a l'Evangeli- pot resultar sorprenent en el sentit que semblaria que des de l'Església Catòlica s'evités barrejar per algun motiu els temes bíblics i solemnes amb la cultura popular i *profana*.

Hem vist al capítol 3.1 que al segle III l'Església cristiana va començar a adaptar les tradicions socials i les va anar integrant en el seu discurs, dotant-les d'una formalitat i

d'un caràcter sagrat que transcendia la festa i que havia de ser respectat. Aquesta actitud es convertiria en la base per guanyar-se el respecte de tota la població i estimular la completa cristianització de l'Imperi romà. La festa era doncs acceptada, però sempre sense perdre de vista l'essencial.litat religiosa de la mateixa i la necessitat de no profanar els evangelis.

Aquesta reticència italiana a perdre el control dels seus elements sagrats es mantindria per diferents mecanismes al llarg dels temps. Al respecte, trobem un paradigma força destacat. A principis del segle XIII, Innocenci III havia prohibit les representacions teatrals a l'Església ja que sovint degeneraven en situacions i interpretacions paganes. Tot i això, l'any 1223, **Sant Francesc d'Assís** va obtenir permís del Papa Honori III per a fer una missa a l'aire lliure a la regió de la Toscana. Va disposar d'un altar davant d'una cova on hi havia un pessebre amb un bou, una mula i farratge. Van venir els pastors del poble a la missa durant la qual Sant Francesc va sostenir per alguns moments un nounat en braços. A partir de llavors es va estendre aquesta commemoració retrospectiva del naixement de Jesús. Convertit en un símbol cristià susceptible a ser representat a partir d'aleshores, i sempre seguint allò dictat als evangelis, **la tradició del pessebre** es va estendre per tota Europa.

Però malgrat aquesta important excepció, de l'analitzat fins ara al treball, es pot concloure que els éssers d'origen cristià –Santa Llúcia, Reis Mags i *Gesú Bambino*- no són els encarregats de portar els regals –o bé ho fan de manera minoritària- al gran país catòlic per definició. Es deixa aquesta tasca a éssers d'origen *pagà* com la Befana i *Babbo Natale* que han esdevingut éssers de cultura popular força estimats. És a dir, els significants cristians romanen novament inalterats amb el temps i d'acord amb allò que sobre ells hi ha escrit en els evangelis, mentre que els seus significats, anteriors i alguns no propis, però adaptats per la litúrgia cristiana, són representats per figures sorgides del món *pagà*. Segons la cultura popular, la Befana i *Babbo Natale* són els únics encarregats de portar el regals en record als regals oferts pels Reis Mags al nen Jesús.

Totes aquestes consideracions em porten a interpretar que majoritàriament **els símbols nadalencs religiosos a Itàlia no s'han transformat en autèntics símbols de cultura popular**. Els tres personatges d'origen religiós no han sigut integrats com a personatges centrals de les celebracions i s'ha preferit encarregar aquesta funció social i cultural a la tradició *pagana* que, això sí, ha adoptat –o va haver d'adaptar- gran part de la simbologia del cristianisme. Certament s'intenta profundament preservar els símbols cristians de l'exposició popular per evitar qualsevol possible desviació dels seus éssers

en un intent de mantenir el culte d'allò sagrat, més enllà de subjectivitats i interpretacions errònies. I en aquesta mateixa línia, existeix un clar exemple com és el fet de que el nom de Jesús sigui gairebé inexistent entre els homes italians o que d'altres litúrgies catòliques (Pasqua, onomàstiques, Corpus, etc.) es mantinguin com a rituals practicats únicament per aquelles famílies catòliques.

Així doncs, a l'Església ja li està bé aquesta **manca de protagonisme social dels seus éssers** i direcciona els seus esforços en aspectes més profunds com, de fet també semblen demanar-ho els seus adeptes:

No hi ha conflicte entre l'Església i les tradicions de "Babbo Natale" i la Befana. L'Església mira de desplaçar l'atenció del consumisme cap a d'altres valors més profunds. (Massimo)

Per als catòlics, òbviament el Nadal és la festa de Jesús que neix i no té res a veure amb "Babbo Natale" o la Befana. L'Església intenta que la gent no gastis massa temps ni massa diners durant el temps del natalici, però també als cristians catòlics els agrada festejar el Nadal amb els regals sota l'arbre, els grans àpats, etc. (Eileen)

4.3. La gran festa popular catalana dels Reis Mags

A Catalunya, el protagonisme és dels Reis Mags d'Orient tot i que en els darrers anys comparteixen la seva funció amb la cada vegada més acceptada tradició importada de Pare Noel i el ressorgiment del ritual agrari del Tió.

*Els tres Reis Mags viatjaven en camells seguint l'Estrella de Nadal per anar a veure el nen Jesús a Betlem i portar-li uns regals; d'aquí que tinguem aquesta **tradició**. El Pare Noel viatja amb un carro tirat per Rens i el 24 per la nit reparteix regals als nens que s'han portat bé durant l'any. (Bibiana)*

Els **Reis Mags** són totalment reconeguts com a personatges de l'**Antic Testament** (de fet, com hem vist al capítol 3.2, el seu simbolisme al llarg de la història està totalment



determinat per l'Església catòlica). La nit del 5 de Gener, Melchior, el rei blanc, Gaspar, el rei ros i Baltasar, el rei negre, vestits solemnement, arriben a pobles i ciutats en vaixell, avió o camell i desfilen en immenses carrosses

repartint caramels i recollint les darreres cartes. Dies abans, els reis i els seus fidels ajudants, els patges, ja estan instal·lats en algunes cruïlles i places de pobles i ciutats per recollir les cartes que contenen la llista de regals que demana cada nen.

Els Reis són de la religió cristiana i venien d'orient en camells guiats per un estel que els anunciava la vinguda de Jesús. Com a bons Reis tenien vestits cars i elegants (segons l'època) i portaven presents per al nen (or, encens i mirra). (Oriol)

En algunes llars catalanes, durant la gran trobada familiar del dia de Nadal, pot aparèixer algun dels Reis en persona per parlar amb els més menuts sobre els seus desitjos pel dia 6 de Gener. El Rei diu al nen que vol saber si ha sigut bo o no durant l'any i, generalment, el nen, sorprès i entusiasmat, acomiada el Rei amb la seva cançó:

“Visca els Tres Reis de l’Orient
que porten coses a tota la gent.
Una botifarra per la meva mare,
un porró de vi pel meu padrí.
Un tall de pa pel meu germà,
un tall de coca per la meva boca!”

La nit de reis, els nens se’n van a dormir aviat ja que els reis no poden treballar si hi ha algun nen despert. Així doncs, els pares porten els nens al llit i esperen que hagin sigut prou bons per rebre els regals reials al matí següent. Al **pessebre**, els Reis es posen davant del naixement, simbolitzant la seva arribada. També es deixa un vas d’aigua pels camells i alguna cosa de menjar per ses majestats.

Al dia següent, els nens troben l’habitació plena de joguines i tot tipus de regals. També hi ha presents pels adults. De seguida comencen les trucades d’avis i parents propers que avisen que els reis també han passat per allà deixant regals pels més menuts. Llavors s’inicia un recorregut per totes les cases dels familiars per recollir-los o bé es reuneix tota la família en un gran dinar on s’entreguen tots els regals que els reis han deixat distribuïts per totes aquestes cases.

*Representen l’adoració de tota la humanitat perquè venen de tot el món a portar ofrenes que són símbols de l’època. Crec que es tracta d’una figura literària, però m’agrada molt. Normalment se’ls representa vestits amb molt de luxe, perquè es el tòpic dels reis d’orient. Porten regals a **tota la família** la nit del 5 al 6 de Gener, l’**Epifania**, i els deixen a prop de les sabates que es posen al saló. Els nens deixen preparats dolços i begudes per ells, pels patges i pels camells. Poden repartir carbó als nens que s’han portat malament. (Albert)*

La perpetuació del ritual dels Reis Mags respon a una àmplia varietat de raons. En primer lloc, s’ha donat el fet de que l’evangeli segons Sant Mateu s’ha incorporat en la tradició popular pel bell **significat de l’acció en si**, més enllà de la interpretació religiosa. Uns mags totpoderosos s’agenollen (inversió de l’ordre social establert) davant d’un nen indefens per oferir-li regals i joia. Indubtablement, els valors que es desprenen d’aquesta inversió del sentit de poder transcendeixen la religió i esdevenen autèntics estímuls ètics i motius de cohesió social. Així doncs, l’acció dels mags es transforma en una acció d’adoració de tots els nens del món, independentment de la

naturalesa del nen, en un símbol d'igualtat entre homes i de reforçament de l'estructura de la família.

En segon lloc, cal destacar **l'alt component social** que acompanya la celebració del dia de l'Epifania. Les **cavalcades** s'han convertit en una estructura organitzativa entorn de la festa capaç d'integrar i cohesionar la comunitat. En aquest sentit, l'elevat grau d'aparent religiositat acceptat per la societat catalana respecte als personatges encarregats de portar regals combrega molt bé amb la funció que **Durkheim** dona a la religió com a força integradora d'articulació social. Si més no, en el sentit que des de l'acceptació del seu origen religiós, tota la comunitat accepta girar al seu voltant i crear un entorn de màgia que satisfà essencialment, i també pels seus resultats. En els darrers anys, la festa popular ha anat encara un punt més enllà i s'ha convertit en festa civil, ja que fins i tot les pròpies institucions són les principals interessades en mantenir-la i fomentar-la, degut precisament a la seva funció de cohesió social.

El dia 5 de vesprada-nit arribaven els Reis Mags (persones molt ben disfressades) en cavalls i es feia una cavalcada pel poble i anaven casa per casa portant els regals als xiquets. Dies abans els pares havien portat a un lloc en comú els regals i la adreça on deuriem deixar-los. Quan el rei arribava a ta casa li besaves la mà i et donava els regals, se sentia una espècie de por, emoció, il.lusió... Jo ho recordo com quelcom molt bonic. Ah! I quan escrius la carta també. Reflexiones si t'has portat bé, si has fet maldats. (Imma)

En aquest vespre arriba la Cavalcada dels Reis de l'Orient, la mainada s'aplega pels carrers on ha de passar la comitiva; a molt llocs els nens i nenes porten uns fanalets que il.luminen tot el recorregut i es sol cantar la cançó dels Tres Reis, que a cada lloc es fa amb diferents variants. Mentre passa la cavalcada, la quitxalla aprofita per a donar la carta als Reis o als Patges Reials. La carta és plena d'il.lusions, amb llistes de joguines i regals per a tota la família, amb petites confessions de dolenteries i malifetes, així com declaracions de bones intencions. (Roser)

Per últim, els Reis Mags compten amb un ritual que els complementa i també els representa i que s'ha convertit en una tradició força instaurada: el pessebre. Tant en l'àmbit públic on trobem el pessebre de l'Ajuntament, de la Catedral, de les esglésies, de les diferents associacions pessebristes, etc., com en l'àmbit privat, on pares i fills col.laboren en el seu muntatge.



L'altre gran personatge que arriba a les llars catalanes carregat de regals és el **Pare Noel**. Percebut majoritàriament com a una tradició importada, la seva celebració és d'origen més recent entre els catalans i no està tan estesa com en d'altres països. Ara bé, cal dir també que tothom identifica el Pare Noel amb el vestit vermell, la barba blanca,

el trineu, els rens, la xemeneia, etc., independentment que sigui partidari o no de dur a terme aquesta celebració. Com a tot arreu, en Pare Noel arriba la vigília de Nadal i deixa els seus regals al voltant de l'arbre de Nadal.

El Pare Noel diria que també ve de la religió cristiana i em sembla que era un tal Sant Nicolau. Actualment es diu que viu al Pol Nord i que viatja en un trineu estirat per Rens voladors. (Oriol)

Bé, per a mi els Reis Mags són com una tradició. De xicoteta em varen explicar la llegenda religiosa però avui això ja no és així i es considera com una tradició que a mi personalment m'agrada prou més que "l'americanada" de Pare Noel. La única avantatge és que els regals arriben abans i els pots fruit més temps abans de tornar a l'escola. (Imma)

Com em comenta [l'Imma](#), l'encara gradual introducció a Catalunya de "l'americanada del Pare Noel" sembla respondre més a uns motius pràctics i funcionals, que no pas a motius emocionals o culturals. En aquest sentit, es diu que l'arribada del Pare Noel permet als nens tenir més temps per anar a jugar, abans de tornar a començar l'escola. Aquest fet em porta a una interpretació paradigmàtica segons la qual el personatge podria quedar en un segon pla, deixant el nen i el regal com a l'autèntic centre del ritual. Aquest aspecte el tractaré amb més profunditat al capítol 5.7. Per altra banda, la introducció del Pare Noel també ha significat un augment de popularitat per un element altament relacionat amb el seu ritual d'arribada com és **l'arbre de Nadal**, al voltant del qual s'organitza, fins i tot, alguna fira monogràfica (Fira de l'abet d'Espinelves).

Tot i la gran importància d'aquests dos personatges, a Catalunya també s'ha mantingut



una tradició pagana d'origen força llunyà i altament relacionada amb les celebracions de culte a l'arbre dutes a terme al nord d'Europa: **el Tió**. La boscosa orografia catalana va ser en el seu moment un dels motius facilitadors per a la incorporació d'aquest personatge a una tradició que encara avui en dia compta amb un ritual força divertit i de participació de tota la família:

El tió és un tronc amb una barretina i una pipa i amb uns ulls ben grossos dibuixats en el seu interior. El comprem a la fira de Santa Llúcia. El dia de Nadal, abans de menjar, cridem als més menuts i els avisem que fa molta pudor i que segurament el Tió ja haurà cagat. El Tió, enmig del saló, està mig-tapat per una manta que amaga els regals que hem col·locat entre tots sense que els nens ho vegin. Aleshores els fem cantar el "Caga-Tió, caga torró" i amb un pal van colpejant el tronc a l'espera d'anar recollint els regals. (Jana)

"Caga tió, tió de Nadal/posarem el porc en sal,
la gallina a la pastera/i el poll a dalt del pi.

Toca, toca Valentí./Passen bous i vaques,
gallines amb sabates/i galls amb sabatons.
posarem el porc en sal,/la gallina a la pastera
i el poll a dalt del pi./Toca, toca Valentí.
Passen bous i vaques,/gallines amb sabates
i galls amb sabatons”.

L'actualitat de la cerimònia del Tió respon a simbologies molt diverses i segurament molt allunyades d'aquell sentit de càstig cristià sobre la joguina pagana (veure capítol



3.2). La **barretina**¹ que llueix fa que el Tió s'identifiqui per molta gent com a un símbol identitari català. La possibilitat de tenir un element de Nadal propi i altament representant de la realitat nacional ha provocat en els darrers anys que

augmentessin el seu número de seguidors. Per altra banda, el Tió també requereix d'un ritual previ que resulta força distret i fins i tot educatiu pels més petits. Desde la compra del Tió, aquest ha d'anar sent alimentat per anar creixent i així poder cagar regals la nit de Nadal.

Cada nit, Álvaro, Pablo i jo deixem menjar pel Tió perquè es vagi fent més gran. Aquest any li deixem les pells de la fruita que ens hem menjat els tres per sopar. Al matí, mirem que s'ho hagi menjat tot i així estem tots molt contents. (Marisa, Catalunya)

En aquest cas, Marisa aprofita el ritual del tió per educar els seus fills en l'hàbit de menjar fruita. Quanta més en menja, més s'engreixarà i més regals hi haurà per Nadal.

En alguns pobles de Catalunya, el Tió ha transformat el seu actual caire de ritual privat



ARIADNA Y EL TIÓ GIGANTE
JUAN ARTURO GARRICO MENCHAN • SANTI VEZIAN DE MONTAL
* Cada nit: Diego y Santi Vezeian de Montali el tió gigante que cague juguetes a los niños y las niñas del pueblo

cap al seu origen ancestral de celebració popular. Convertit el petit tronc per la xemeneia en un gran tronc que es posa a la plaça major del poble i on tots els nens poden anar a cantar i picar-lo per aconseguir el seus regals. La socialització del ritual

permet la participació de molta gent en el gaudi dels nens i

sembla seguir l'exitós paradigma de la cavalcada dels Reis Mags.

Tradicció i religió semblen fusionar-se a Catalunya per la qual cosa no és difícil trobar en algunes llars catalanes la combinació de les **tradicions més arrelades** –pessebre i Reis Mags- amb **tradicions importades** –arbre de Nadal i Santa Claus- i rituals ancestrals –Tió-. Els éssers són concebuts com a propietat popular i l'entrega de regals als nens és entesa com quelcom festiu i lúdic, més enllà d'interpretacions més

profundes. La convivència de tots aquests elements ajuda a la creació d'una atmosfera altament carregada dels principals valors nadalencs.

I precisament en aquesta ambient festiu, cal entendre la particular rua que moltes famílies catalanes fan el 25 i/o el 6 de Gener, recollint les joguines per les diferents cases de familiars.

Pregunta, Jordi: Comenta algun fet positiu d'unes festes de Nadal i que recordis especialment.

Resposta, Marta: La ruta de visites que fèiem: Tió a casa els tiets amb tots els cosins, el Nadal i Sant Esteve a casa els avis i Reis amb tota la família.

Finalment, també cal destacar un aspecte que sembla està comportant l'aparició d'un nou ritual i qui sap també si no suposarà finalment l'aparició d'un nou personatge.

Els Reis a casa la tieta o a casa dels meus cosins. Primer cadascú a casa seva ho celebra amb els germans i després ens reunim tots (tiets, cosins, àvia, etc...) i fem l'amic invisible, després d'una bona teca (com no!). (Oriol)

Ara ja no fem tió perquè tots els cosins som grandets i cada any fem un intent d'amic invisible. (Marta)

Els dos rituals més propis celebrats a Catalunya sembla que estiguin sent desplaçats en certes llars per un nou element que està esdevenint progressivament una tradició: **L'Amic invisible**. El ritual consisteix en la trobada d'un grup d'amics o familiar per a un gran àpat i una cerimònia d'intercanvi de regals en la qual se sap a qui es regala, però no qui et regala. Tothom rep doncs un regal d'aquest suposat "amic invisible".

Sobre les seves autèntiques possibilitats per convertir-se en una tradició més, cal analitzar tot un seguit de factors. En primer lloc, la seva joventut. Els éssers tradicionals li porten molts anys d'experiència. En segon lloc, es tracta d'una cerimònia que pot ser realitzada en qualsevol època de l'any i com hem vist, el Nadal es defineix per unes propostes molt particulars i força exclusives en tots els àmbits –gastronòmic, cerimonial, social, etc.-. En tercer lloc, la seva invisibilitat el converteix en un ésser actualment sense representació. Ningú ha posat rostre a aquest ésser. Per tot això es suposa difícil la seva incorporació com a element tradicional. La manca d'un simbolisme personalitzat i orientat a les festes capaç de crear tradició i la seva invisibilitat i, per tant, la difícil explotació comercial, provoquen que la completa evolució i consolidació d'aquest personatge com a ésser nadalenc *competitiu* sigui relativament llunyana. No obstant, sembla que existeix un element comú en la realització d'aquesta nova cerimònia: l'absència de nens. Aquest fet porta implícit una

reflexió força interessant. Sembla que els adults decideixen no perdre el sentit de la màgia de la festa duent a terme igualment el ritual dels regals, però al mateix temps que cerquen d'allunyar-se de la tradició, potser per la seva necessària vinculació tradicional amb la presència d'infants, convidant un nou "amic" misteriós que sorprendrà tothom amb els seus obsequis.

¹lligadura usada a Catalunya, especialment per la gent pagesa de forma allargada i que es plega sobre el cap de diferents maneres. Generalment vermella, s'ha convertit en un símbol recurrent en les festes tradicionals

4.4. El gentil Bisbe-Bo que viatja en un burro ple de regals pels nens alemanys

A Alemanya, a diferència d'Itàlia, els éssers religiosos sí que han mantingut la seva vinculació amb el ritual tradicional d'entrega de regals. Tenen tres figures principals: *Sant Nikolaus*, que porta els regals el dia 6 de Desembre; el *Weihnachtsmann* (al nord i a l'est) i el *Christkind* (al sud i a l'oest), que porten regals la nit del 24 de Desembre.



Certament, són els alemanys els qui han retingut més genuïnament el personatge catòlic originari encarregat de repartir regals entre els pobres. El manteniment de la tradició respon en part gràcies a la també fortament arrelada tradició de *l'Adventskalender*, calendari de caselles amb xocolatines pels nens. La figura del *Bisbe-Bo* s'ha mantingut amb el anys en forma de llegenda representada i adaptada als nous temps. Normalment, **Sant Nicolau** és representat amb un hàbit de color blanc, una capa vermella i el barret blanc amb la creu vermella al mig. Nombroses històries han anat confeccionant la figura d'aquest Sant:

Només començar Desembre era el dia de Sant Nicolau. Nicolau era un religiós (vestit de cavaller i amb barret de bisbe) que antigament cavalcava en el fred de l'hivern a la llum d'una llàntia i es va trobar a un pobre mig congelat. Sense dubtar-ho un moment es va treure la seva capa, la va tallar en dos amb la espasa i n'hi va donar una part al congelat. (Òscar)

Actualment, a les escoles s'organitzen unes desfilades on els nens commemoren la tasca de Sant Nicolau.

Aquest fet el recorden els nens de les escoles sortint a desfilars amb fars –làmpares amb una espelma a dins- confeccionats per ells mateixos; al final troben el pobre i un adult a cavall que fa de Nicolau li dona mitja capa. (Òscar)

A les cases, els nens escriuen en l'anomenat *Goldenen Buch* (Llibre Daurat) si han sigut bons o dolents. També és costum d'aquests dies, cantar la cançó dedicada al Sant:

*Guter Nikolaus
Guter Nikolaus,
komm in unser Haus,*

[Bon Nicolau
Bon Nicolau,
vine a casa nostra

Qui ens porta els regals nadalencs?

*triffst ein Kindlein an,
das ein Sprüchlein kann
und schön folgen will!
Halte bei uns still,
schütt dein Säcklein aus,
guter Nikolaus.
Ach, du lieber Nikolaus;
komm doch einmal in mein Haus!
Hab so lang an dich gedacht.
Hast mir auch was mitgebracht?*

hi trobaràs un nen
que et recitarà un proverbi
i ja veuràs que bé que ho fa!
sigues silenciós,
buida el teu sac de regals
Bon Nicolau.
Oh! Estimat Nicolau
Vine una altra vegada a casa meva!
Hem pensat tant en tu.
M'has portat alguna cosa?]

Abans d'anar a dormir, els nens deixen mitjons, botes i plats davant la porta de les seves habitacions o bé al costat de la xemeneia perquè el Sant deixi petites joguines i també l'anomenat *Bunter Teller* o plat de colors, en el qual hi ha nous, mandarines,



xocolatines, dolços, *Lebkuchen*, *Spekulatius*, etc. El Sant llegeix el llibre i en funció del comportament del nen deixa el *Bunter Teller*, o bé, el seu ajudant Ruprecht (veure [annex 2](#)) carregat amb un fina vara, deixa el carbó pels desobedients.

També és comú el fet que Sant Nicolau es presenti a casa:

Molts pares encarreguen també a un "Nicolau" que normalment acostuma a ser algun familiar o també estudiants per guanyar-se alguns diners, que vestits de Bisbe Nicolau visiten als nens a les seves cases per fer-los un sermó de lloança o reprimenda, que al final acaba amb l'entrega d'alguns regals. (Julián)

La festivitat de Sant Nicolau ve acompanyada sovint d'una espècie de **cavalcada** pels carrers principals de les ciutats, que es celebra en diferents dies depenent de la ciutat, abans de l'arribada del sant el dia 6 de Desembre. En aquestes rues organitzades per les autoritats i l'església, participen nens i grans i es tracta d'autèntiques festes populars:

Cada any arriba Sant Nicolau muntant el seu ase a través dels carrers de Freiburg repartint alegria entre els bons, por i temor pels dolents. Desde la catedral, parla amb petits i grans. Aquest any porta especialment un missatge per l'amistat i la tolerància. (Alcalde Freiburg)

De sobte piquen tres vegades a la porta! Els cants s'aturen. S'obre la porta i apareixen Sant Nicolau i el seu servent Knecht Ruprecht. Astorats, amb la boca oberta i els ulls vidriosos, segueixen l'arribada d'aquests dos éssers. Alguns busquen la protecció del professor davant de les mirades del sempre inquietant Knecht Ruprecht. (Director de l'Escola de Rhede)

Sant Nicolau adopta doncs un elevat sentit de **festa popular** compartida per tothom en certa forma celebrada d'aquesta manera per simbolitzar que el Sant arriba el 6 de Desembre perquè està de viatge vers el naixement de Jesús. En algunes regions, es manté l'antiga tradició luterana de celebrar Sant Nicolau el dia 25 de Desembre. En aquests indrets, el Sant arriba el dia 6 de Desembre i deixa els seus regals al voltant de

L'arbre de Nadal (al qual també Luter va adoptar encara de més significats), els quals, de totes maneres, tampoc podran ser oberts fins la vigília del naixement de Jesús.



L'altre figura destacada d'Alemanya és el **Weihnachtsmann**, personatge derivat primer de Sant Nicolau, posteriorment del servent de raça negra Knecht Ruprecht i després transformat a imatge de Santa Claus. En l'actualitat se'l representa amb un mantell de color vermell, botes i cinturó negres i llarga barba blanca i és l'encarregat de portar les joguines la nit del 24 de Desembre. Arriba conduint el seu trineu tirat per rens, baixa per la xemeneia carregat amb el seu sac màgic i deixa els regals al voltant de l'arbre de Nadal, autèntic símbol nadalenc a Alemanya.

Pare Noel i Santa Claus –de l'holandès “Sinterklaas”-, em sembla que són també figures derivades de Sant Nicolau. Viatgen en trineus carregats de regals i tirats per rens, vestits de vermell i amb botes i cinturons negres, amb barba blanca. Tenen una tècnica especial per ficar-se per les xemeneies i dipositar els regals. (Heike)

En alguns indrets encara es recorda la figura de **Knecht Ruprecht** amb una cançó amb la intenció que els nens no s'oblidin de la responsabilitat de portar-se bé si volen rebre els regals d'en *Weihnachtsmann* o de Sant Nicolau:

- "Hast denn das Säcklein auch bei dir?" Ich sprach: "Das Säcklein, das ist hier: Denn Äpfel, Nuss und Mandelkern Fressen fromme Kinder gern." - "Hast denn die Rute auch bei dir?" Ich sprach: "Die Rute, die ist hier; Doch für die Kinder nur, die schlechten, Die trifft sie auf den Teil, den rechten.	[Tens el sac amb tu? Jo dic: el sac és aquí; Perquè pomes, nous, ametlles se les mengen contents els nens pietosos Tens també la fusta amb tu? Jo dic: la fusta és aquí Però només per aquells nens dolents, I els trobaré perquè es portin millor]
--	--

El darrer personatge és el **Christkind** i, com en el cas de Sant Nicolau, la seva celebració es troba altament lligada al manteniment del popular ritual de l'Advent, com demostra el següent vers:

Advent, Advent ...ein Lichtlein brennt erst eins, dann zwei, dann drei, dann vier dann steht das Christkind vor der Tür.	[Advent, advent..., una llumeta s'encén primer 1, després 2, després 3, després 4 Després apareix <i>Christkind</i> per la porta]
--	---



Generalment representat com un nen vestit de blanc, amb cabells rossos i ales, com un àngel –de vegades, ve representat com una jove donzella-, i que també deixa els regals al voltant de l'arbre de Nadal. Aquest personatge creat per Luter està fortament implantat entre les famílies

catòliques:

Quan hi ha nens a la festa d'entrega de regals "Christkind" (un dels pares), que acaba d'arribar, toca una campaneta¹ platejada i aleshores deixem que els nens vagin a recollir els seus regals que han aparegut al voltant de l'arbre de Nada, i si són encara molt petits els hi donem nosaltres a la mà. Prèviament, els nens han deixat les seves cartes a les finestres perquè "Christkind" sàpiga quins són els desitjos dels més petits. (Julián)

¹Recordem la pel·lícula "It's a wonderful life" de Frank Kapra, un clàssic nadalenc, on l'arribada de l'àngel també ve marcada pel toc d'una campana



Per altra banda, els **Reis Mags** no juguen un paper actiu en la cerimònia d'entrega de regals. De fet, el dia 6 de Gener no és dia festiu a Alemanya, a excepció de 2 regions, Baviera i Baden-Württemberg. Aquest fet pot resultar sorprenent si tenim en compte que les restes dels Reis Mags reposen teòricament a la catedral de Colònia des del segle XII, on van ser traslladades desde Milà per l'arquebisbe Raynaud Dassel. Alemanya no va interioritzar culturalment la figura d'aquests mags, sinó que la va simbolitzar, com ja hem vist, a través d'uns altres éssers i en unes altres dates, els quals serien els encarregats de portar els regals, tot i que sempre recordant l'ofertament dels Reis Mags al nen Jesús. Així doncs, durant l'Epifania no hi ha cap ésser portador de regals pels nens. Tot i això, en algunes regions la tradició dels Reis Mags sí que s'ha integrat tot i que amb un significat totalment al·liè a l'entrega de regals directa als nens de la família. Per exemple, alguns alemanys han incorporat el pessebre entre els seus rituals i en ell hi són representats els mags d'Orient en la seva adoració reial del nen. Per altra banda, en algunes famílies, la nit de l'Epifania, els nens es disfressen de Reis Mags i el cap de família posa encens a la casa i escriu a la porta les inicials dels reis (GMB) amb la intenció d'allunyar les malalties. Així doncs, els Reis Mags a Alemanya han absorbit també d'altres significats de pràctica actual més enllà del sentit cristià i força allunyats del seu gest simbòlic de donadors de regals al nen, acció que ha sigut encomanada a d'altres éssers ja comentats més amunt.



I al marge de les tres figures responsables de portar els regals, a Alemanya cal encara destacar dos aspectes importants que es mantenen des dels orígens de la celebració del solstici d'hivern per les primeres civilitzacions. En primer lloc, destacar el manteniment del **culte a l'arbre**. Tant el *Christkind* com el *Weihnachtsmann* deixen els seus regals al voltant d'un arbre de Nadal (*Tannenbaum*) que ha estat prèviament guarnit amb l'ajut de tota la família. De ben segur que aquest fet es pot considerar com a transcendent en la

Qui ens porta els regals nadalencs?

supervivència d'aquests dos éssers. El culte als arbres dels antics pobles germànics ha perviscut al llarg del temps entre la societat alemanya com a quelcom cultural propi fins als nostres dies.

Allò que més m'agrada d'aquestes festes és preparar i decorar l'arbre de Nadal i el sopar familiar el dia 24 de Desembre. Després del sopar, ens apropem tots a l'arbre de Nadal i comença el repartiment i entrega de regals (principalment coses desitjades i utilitzables pels més grans, roba o joguines pràctiques pels nens i algunes lliminadures per tothom) que han sigut empaquetats amb gran cura i embolicats amb un paper amb motius nadalencs, marcats amb el nom de cada futur propietari. (Ingrit)



En segon lloc, es manté també el **culte pels avantpassats**. En Julián Aranda, emigrant espanyol a Alemanya durant els anys 70, comenta aquest fet de visita al cementiri el dia 24 a la nit:

Un esdeveniment nou per a mi va ser, abans d'ajuntar-se pel sopar, anar al cementiri, visitar les tombes dels familiars i amics més propers, dipositar unes flors i encendre una espelma. Aquesta tradició encara la conservem. (Julián)

Capítol 5. Diversitat i globalitat d'èssers

El treball de camp ha permès recollir en el capítol anterior tot un seguit d'èssers i les seves simbologies en el seu entorn cultural. Acomplint amb l'objectiu final del treball, cal ara cercar punts en comú i punts divergents en els tres països.

En quant al **context festiu**, hem observat una clara identificació temporal de l'arribada de l'ésser amb el cicle nadalenc –neolític, cristià o romà-, i també una clara participació en les tasques d'ornamentació de l'espai públic i privat.

Referent als éssers, el **Pare Noel** és sense cap mena de dubte l'ésser més global de tots. Tant ell com el seu ritual són part de la tradició de tots els països. En segon lloc, trobem els **Reis Mags**, els quals participen físicament a Catalunya i simbòlicament a Itàlia i Alemanya en el ritual d'ofrena de regals. Per últim, trobem tot un seguit d'èssers que representen aspectes concrets de la identitat cultural de cada país i que han esdevingut tradició: **el Tió, la Befana, Sant Nicolau, Christkind i Gesù Bambino i Santa Llúcia**.

En quan a les seves **funcions**, tots els éssers eduquen, apareixen pels carrers, la societat prepara la seva arribada, fan regals o simbolitzen l'ofrena, serveixen per vendre més i arrossegueu un o altre component religiós (majoritàriament, cristià). És a dir, existeix una universalització del sentit simbòlic i ritualístic dels éssers, tot i que després cada ésser hagi desenvolupat a cada país més àmpliament un significat o un altre.

Estem doncs davant d'un panorama **global i divers alhora**. En paraules de Lisón (1973), “els rituals creen el sentiment de pertinença a una comunitat –territori, economia, llengua, història-. Però no pots viure aïllat. La realitat obliga a reconèixer la variació i la diversitat”.

5.1. Uniformitat temporal: 3 períodes cristians

El calendari litúrgic cristià pel cicle nadalenc iniciat amb el període de l'advent (40 dies abans del naixement) és mantingut a Alemanya i Itàlia com a punt d'inici de l'arribada dels éssers. L'arribada de Sant Nicolau, patró dels nens, el **6 de Desembre**, i de Santa Llúcia, patrona de les nenes, el **13 de Desembre**, encara es celebra en alguns indrets d'aquests dos països.

Durant **la nit del 24 al 25 de Desembre**, vigília de Nadal, conviuen sempre dues tradicions d'entrega de regals. La primera, una tradició universal, com és la del Pare Noel, *Weihnachtsmann* i *Babbo Natale*. La segona, una tradició més local i poc estesa a d'altres països: *Gesù Bambino* a Itàlia, Tió a Catalunya i *Christkind* a Alemanya.

El **dia 6 de Gener**, l'Epifania, es commemora l'ofrena dels Reis Mags, els qual encara porten regals a Catalunya. A Itàlia aquesta tasca la duu a terme una bruixa, la Befana. A Alemanya, no hi ha un ésser per aquesta tasca i l'ofrena ve simbolitzada el dia 25 pels éssers esmentats més amunt.

5.2. Santa Claus i l'arbre de Nadal: el ritual globalitzat

Una de les primeres dades d'anàlisi suggereix que l'actual figura estandarditzada de **Santa Claus** és poc percebuda, en general, com a una figura d'origen religiós, com de fet així va ser. A Alemanya, sovint es parla d'en *Weihnachtsmann* com si es tractés d'una evolució dels antics gnoms germànics o del servent de Sant Nicolau, *Knecht Ruprecht*. A Itàlia, a *Babbo Natale* se li atribueix un origen nòrdic, tot i que també rep alguna crítica per ser considerat una còpia del Santa Claus americà. A Catalunya, la tradició del Pare Noel s'ha anat incorporant gradualment i és entès principalment com un personatge creat a Amèrica.

La veritat és que a l'actualitat existeix una total **homogeneïtat** en els tres països al voltant d'aquest ésser, al marge del diferent nom que se li ha donat. Un vell de barba blanca, vestit de vermell, grassonet, que sempre porta un gran sac i que condueix un



trineu tirat per 9 rens i que no té res a veure amb el cristianisme o el naixement de Jesús. Aquest fet ha facilitat també la seva **explotació i divulgació comercial** arreu ja que la seva realitat supra-cultural és capaç d'aglutinar

diferents cultures a partir dels valors nadalencs universals que en ell es veuen reflexats. Aquesta manca de capacitat de l'ésser per representar la identitat cultural repercuteix emperò en el seu grau d'acceptació popular, la qual com hem vist situa aquest personatge com a secundari en els tres països. El fet de tractar-se d'una *recreació* no europea duta a terme per una multinacional, ha determinat la seva evolució i posterior implantació, entesa més com a fruit d'una marca comercial que no pas com quelcom amb una base llegendària i representativa de la cultura europea.

Per altra banda, la implantació d'aquesta figura no va venir sola ja que part del seu ritual requereix d'un element d'elevada tradicionalitat al nord d'Europa (com hem vist al capítol 3.4), però menys freqüent en països llatins: **l'arbre de Nadal**. És per tots conegut que el Pare Noel baixa per la xemeneia amb el seu gran sac ple de regals i els deixa al voltant d'un guarnit arbre de Nadal.

La tradició de l'arbre de Nadal és part de la rica i àmplia tradició *pagana* germànica al voltant del culte a l'arbre. A l'inici, l'Església cristiana va procurar, com de fet mirava de fer amb tots els rituals pagans d'elevat seguiment popular, d'integrar en la seva litúrgia la simbologia vegetal, transformant el culte al roure cap al culte a l'abet (actual arbre de Nadal), el qual representava en les seves tres puntes la Santíssima Trinitat.

“La llegenda explica que un abet va recórrer moltíssims quilòmetres per arribar la nit de Nadal a Betlem, on havien sigut convocades totes les criatures, incloses els arbres. L'abet va arribar molt fatigat perquè va haver de travessar molts països i moltes dificultats. A més a més, era petit i amb prou feines podia abocar-se entre les frondes més esveltes. Però de sobte va començar una pluja d'estels des del cel sobre les seves marcides fulles que va concloure amb l'estel de Nadal. Llavors el nen del pessebre el va mirar i li va dedicar un somriure etern.”

Tot i això, l'arbre mai s'arribaria a convertir en un element molt present en el discurs de l'Església, i països com Itàlia i Catalunya, sense una tradició especial al respecte, no incorporarien totalment aquest element fins l'arribada del Pare Noel. De fet, l'arbre no seria enlloc per si sol un portador de regals, com sí ho havia sigut en les cerimònies religioses de l'antiguitat. La seva evolució natural cap a ésser portador es donaria en comptades ocasions com és el cas del Tió de Nadal, força popular a Catalunya.



En canvi, l'arbre es consolidaria majoritàriament com un espai acollidor per dipositar els regals al voltant del qual es pot reunir tota la família per anar recollint els regals que ha deixat Pare Noel. Certament, l'arbre ajuda a la creació d'un ambient i un espai agradable per compartir, celebrar i realitzar aquest intercanvi de regals.

Es converteix doncs en un element imprescindible i necessari per a la correcta cerimònia del Pare Noel i, per tant, es pot parlar d'una conjunció perfecte de símbols entre aquests dos éssers amb una tradició entrelligada.

5.3. Els Reis Mags: el record global de l'ofrena

Com ja sabem, els Reis Mags estan enterrats a la magnífica catedral de Colònia desde fa aproximadament 10 segles. Per això, pot sorprendre saber que a Alemanya el dia de l'Epifania no és ni festiu i es dedica bàsicament a desmuntar l'arbre. Tampoc Itàlia ha incorporat aquestes figures religioses com a donadors de regals. Però a diferència d'Alemanya, a Itàlia el dia de **l'Epifania** sí que és festiu perquè un altre ésser, la Befana, porta els regals als nens. Així doncs, tot i que alemanys i italians no han incorporat els Reis Mags amb la seva funció final (és a dir, portar ells mateixos els regals), ambdós cultures recorden el gest dels Reis envers el nounat en les seves

cerimònies actuals d'entrega de regals dutes a terme per uns altres éssers. És a dir, els Reis Mags han transferit la seva simbologia a uns éssers que inclouen dins del seu ritual específic el sentit últim de les festes de Nadal, és a dir, l'ofrena de regals als nens.

És clara doncs la diferència amb Catalunya, on els Reis Mags sempre han tingut un paper central fins al punt que fins als anys 70, la resta de possibles éssers que portessin regals eren catalogats únicament com acompanyants dels Reis. La voluntat de mantenir les festes en un entorn de tradició purament catòlic dificultava molt l'entrada i la recuperació d'altres personatges no religiosos o externs.

Avui en dia, els Reis continuen essent les figures principals portadores dels regals als nens catalans. La societat catalana ha tendit cap a una laïcització dels Reis Mags convertint-los en una tradició popular envers l'adoració de tots els nens, representada en la multitudinària **cavalcada** que té lloc la nit del 5 de Gener.

L'altra representació tradicional dels Reis Mags es dona amb motiu del **pessebre**. El *presepio*, un dels símbols nadalencs italians per excel·lència, s'ha transformat darrerament en un símbol de cultura popular també a Alemanya –en segon lloc, després de l'arbre- i a Catalunya on, fins i tot, la tradició pessebrista actual és tan important com qualsevol dels éssers, ja que es considera un element cultural propi.

Al pessebre, els Reis Mags van de camí cap a l'establia, carregant els seus respectius regals (or, encens i mirra) i muntant, habitualment, tres camells. Els podem trobar vestits solemnement o bé més informals amb colors llampants i desenfadats, depenent del gust dels muntadors, pares i fills. El pessebre representa el naixement i l'adoració del nen Jesús i actualment és un ritual que es practica en moltes llars, independentment del seu simbolisme religiós. En certa forma, la diversitat que suposa recrear l'escenari del naixement amb diferents figures, paisatges, animals, rius, pous, cases, castells, etc., ha convertit la seva creació en un *ritual renovat* on pares i fills es distreuen i juguen.

A Catalunya, fins i tot, la representació ha donat pas a l'escenificació del Nadal en els anomenats **pessebres vivents**, una representació real del dia del naixement de Jesús, que inclou vestuari de l'època, bestiar, els principals personatges, etc.

5.4. Els rituals al voltant dels éssers

Els éssers comporten tot un seguit de rituals **públics** i **privats** que com hem vist en el capítol anterior són fonamentals en la percepció de cada personatge. La diferent adaptació de cada personatge a cada cultura dona lloc a diferents rituals, però sovint també a analogies formals i simbòliques. La traducció final és un univers de rituals

diversos, que es poden **excloure o conviure**, però que sempre són representatius de l'autèntica voluntat tradicional de cada societat.

5.4.1. La commemoració amb la representació

En el cas de la representació *humana* dels éssers, semblen seguir-se unes pautes força



uniformes definides a les llegendes, contes i faules. En general són representats com a personatges bondadosos, d'avançada edat, vestits de manera força elegant i malgrat

que no es caracteritzen per una gran bellesa, sí que són afables, serens i transmeten alegria, però també respecte pel seu poder màgic. Aquesta representació encaixa perfectament amb els valors



nadalencs i, sense cap mena de dubte, contribueix en la creació de l'atmosfera

especial que envolta les festes de Nadal. Aquesta homogeneïtat també es pot veure reflectida en els tipus de



disfresses que llueixen certs pares a casa, a les cavalcades i

rues populars i en pel·lícules i obres de teatre relacionades amb el Nadal.

Tot i això, darrerament s'observa un atreviment cada vegada més gran, principalment per part de campanyes publicitàries, per modificar certs aspectes tradicionals. Com diu en Luca: "Babbo Natale apareix de vermell i blanc (però també verd i blanc)". A Catalunya, l'uniforme verd i blanc del Pare Noel també ha estat darrerament divulgat degut a la propaganda d'una coneguda firma de telefonia mòbil. El mateix succeeix amb la Befana que es descriu indistintament amb barret o mocador al cap, amb xal o davantal i amb colors foscos o més alegres. També els Reis Mags, al marge de la corona, són representats amb uniformes força diferents en els tres països que estic estudiant.

Com veurem a l'apartat 5.7, aquestes estratègies de màrqueting, tot i que segurament generen l'impacte desitjat entre la població estimulants la compra, no sembla que estiguin produint modificacions definitives en les representacions més tradicionals d'aquests personatges. Tampoc sembla trobar-se emperò una reacció negativa entre la població al voltant d'aquestes estratègies comercials d'innovació en els personatges.

5.4.2. Cerimònies públiques de benvinguda

Tant Nicolau de Myra com els Reis Mags **venen d'Orient**. Sant Nicolau anava en burro poble per poble, repartint regals entre nens i pobres. Els Reis Mags seguien l'estel que indicava el lloc del naixement del nen Jesús per adorar-lo i oferir-li presents. Com hem

vist, avui en dia, aquests dos fets es celebren encara, en format de **rua popular i cavalcada reial**. En ambdós casos es tracta d'esdeveniments civils i festius en els quals hi participen diferents agents de la societat: autoritats, escoles, associacions de veïns, església i, en general, tots els ciutadans, menuts i grans.

La simbologia d'aquestes dues figures va en aquest sentit molt



l·ligada ja que ambdós van de camí cap a l'adoració del nen. El fet d'aparèixer fent camí, segons els evangelis els Reis, i segons la llegenda, Sant Nicolau, pot servir d'explicació per a la celebració encara avui en dia d'aquestes rues en les qual els éssers avancen carregats de joguines, mostrant la seva

riquesa i la seva màgia a tothom. En canvi, **no hi ha celebració d'una rua de la Befana**, ja que aquesta no va arribar a anar a adorar el nen, tot i l'oferiment d'anar-hi per part dels Reis Mags. El seu caràcter *pagà* podria ser també una altra explicació de l'absència d'una possible tradició de "cavalcada de la Befana". Són doncs, dos personatges d'origen religiós únicament els que compten amb aquest model civil de celebració i que corrobora el model definit per Durkheim (1988) sobre l'important aspecte de cohesió social que aporten els significats religiosos.

5.4.3. Cerimònies privades de benvinguda

És evident que el centre de totes aquestes cerimònies i rituals és el nen, cosa que ell percep perfectament. És el dia en el qual uns éssers màgics acaben portant regals a ell i a la seva família. El nen interioritza, gaudeix i s'aferra a aquesta festa com a símbol d'il·lusió i rebuda de regals. Al respecte, és interessant llegir la següent conversa entre dos nens de 7 anys:

- Joan, t'he de dir una cosa que he descobert
- (jugant amb la Nintendo) Quina?
- Em sap greu..., però els reis són els pares.
- (seguint jugant a la Nintendo i tràquil.lament) Això que dius no pot ser. Els Reis Mags són tres i els meus pares només són dos.

Òbviament, el desvetllament de la realitat sobre l'existència dels éssers màgics del Nadal significa un punt d'inflexió en la vida de qualsevol **nen**. En certa forma es pot entendre com el pas de la infantesa a la joventut. Conceptualitzat com a un **ritus de pas modern**, el nen s'adona que part del món màgic en què vivia no és ben bé real i que els seus pares decideixen compartir amb ell aquesta **desmitificació** com a senyal de

maduresa i inici d'una nova etapa. El nen que descobreix aquest “secret dels grans”, tot i la desil·lusió inicial, de seguida entén que els regals seguiran existint, ja que sempre han sigut els pares els autèntics portadors dels seus desitjos. A més, es dóna el cas que en el cas d'existir un germà petit i també entre els amics, la possibilitat de tenir de manera exclusiva aquest “secret”, suporta encara amb més força la idea que quelcom ha canviat i que finalment “ja m'he fet gran”.

Al respecte, existeixen diferents interpretacions psicològiques com les que proposa Bettelheim (1975) sobre les quals no hi entraré massa per no desviar-me de l'objectiu del treball. Tot i això, breument sí que pot ser interessant exposar la seva teoria que gira al voltant d'aquesta màgia que comentava i que significa, en general, la fugida per part de l'ésser humà de la fam i l'abandonament. En el cas de l'infant, aquest fet es materialitza en dues dates significatives en el seu procés de maduració: l'aniversari i els *Reis Mags*. Ambdós, **moments on es menja molt i es reuneix la família**. Per altra banda, al nen se li afegeix la necessitat psicològica de creure en la màgia que fa possible l'arribada dels *Reis Mags*, perquè renova i sosté l'esperança que sempre poden venir coses bones i així aprèn a dominar la resta de la realitat.

D'altres són les raons que permeten explicar **el paper dels adults** que socialment han decidit mantenir aquestes tradicions de la manera més màgica possible. Sembla que tothom comparteix la necessitat de mantenir aquest “petit engany” com a forma d'alimentar la innocència, la puresa i la il·lusió en els més petits, alhora que en els grans això també sembla ajudar en el manteniment de l'esperit de Nadal. En aquest sentit, és manté i s'emfasitza **la realització de tots els rituals** necessaris per *vestir* l'arribada de l'ésser: deixar menjar, anar a dormir aviat, deixar les llums de l'arbre obertes, acostar les figures dels Reis Mags al naixement, posar els mitjons a la xemeneia, etc.

Al respecte, no m'ha sobtat el fet que en moltes llars els éssers fins i tot facin visites inesperades per parlar amb els nens, recollir les cartes en mà i, en definitiva, veure la cara d'il·lusió i respecte, una expressió d'inigualable bellesa, del propi fill que veu com el seu estimat Rei Gaspar o Pare Noel ha vingut a veure'l en persona.

Cal no oblidar que el nen és reconegut com el centre del Nadal i els éssers són, sense cap mena de dubte, el primer i principal estímul d'atenció i sorpresa per aquest nen. Són el que Durkheim (1988) reconeix com a **cultes positius basats en la representació o commemoració del ritual**. Els pares es disfressen per escenificar el ritual, per dotar-lo encara de més màgia a través de la representació, alhora que el fet d'apropar la màgia al menut contribueix a aportar la dosi necessària de realitat per desbordar la fantasia i la

il·lusió dels més petits. Les disfresses, símbols de la inversió social i de la festa, es converteixen en un element que clarament contribueix a la major intensitat de la celebració. La possibilitat de comptar amb la presència del principal símbol d'aquests dies a la pròpia casa crea un ambient altament positiu per a tothom, que se sent més proper a l'originari sentit del ritual a través d'aquesta commemoració.

L'elevat grau de ritualització al voltant de l'ésser i la seva arribada contribueix a la **creació d'un ambient** entranyable i incomparable dins de la família del qual tothom hi participa. En certa manera, es tracta d'una **dobla ritualització**. Per una banda, existeix tot el ritual propi de l'ésser i que s'explica als nens: la xemeneia, els rens, els camells, l'escombra, el trineu, la nit, etc. Per altra banda, existeix el ritual de preparació de la seva arribada, que inclou la part popular en alguns casos –cavalcades i rues- i la part privada explicada més amunt: deixar menjar, no veure'ls, penjar els mitjons a la xemeneia, obrir les llums de l'arbre de Nadal, acostar les figures al naixement en el pessebre, etc. Estem doncs davant d'un esdeveniment d'interrelació entre allò real i allò màgic. Un intercanvi material, però també formal. Un ritual del qual tothom se sent partícip, adults i nens. Evidentment, com hem vist, cada ésser requereix d'una preparació específica prèvia a la seva arribada i aquest fet es pot interpretar com a un senyal més de les diverses realitats culturals observades a cada país.

5.4.4. L'ofrena dels regals

El model d'ofrena originari em permet parlar de dos simbolismes complementaris. En primer lloc, tenim dos éssers, **Reis Mags i Befana**, antagònics, o es celebra un o es celebra un altre ja que coincideixen en dia, que malgrat tot simbolitzen el mateix. Comparteixen un símbol comú com és **l'adoració del nen Jesús**. A partir d'aquí, la simbologia pren caràcter universal. Tots els nens del món mereixen ser adorats com ho és el nen-Déu. Tothom ha de rebre regals per part d'aquests éssers. Mentre que a Catalunya i Itàlia ho fan físicament, a Alemanya l'acció la duen a terme altres éssers.

En segon lloc, podem considerar el simbolisme present en **Sant Nicolau** i, si es vol, també aplicable als seus derivats posteriors (Pare Noel, etc.). Sant Nicolau sempre va repartir regals entre els nens, sense distinció. El seu caràcter religiós el convertia **directament en una persona bona i solidària** amb els més necessitats i els nens. La seva evolució ha estat transversal en el sentit que mai ha deixat de fer el que feia, només el seu ritual s'ha desenvolupat de manera diferent per motius d'adaptació cultural. Tot i que sempre mantenint aquest esperit inicial de compartir amb els més desfavorits.

En l'actualitat, la naturalesa solidària de Sant Nicolau és commemorada i percebuda per la societat alemana que és l'única que ha mantingut genuïnament la celebració del Sant i el seu significat. És més difícil que, tot i compartir origen, *els Pare Noel* assumeixin aquest caràcter benefactor llegendari, ja que la percepció d'aquest renovat personatge implica d'altres aspectes més comercials i allunyats de la tradició europea.

5.5. El paper educatiu

La capacitat per fer possibles els somnis dels més menuts converteix els éssers en clars referents visuals i morals per molts nens i nenes. D'aquesta visió, cal extreure el fonamental paper dins del **model educatiu** que aquests éssers poden jugar i han jugat, sobretot a partir de *l'ús* que d'ells en puguin fer els pares.

Efectivament, els nens saben, perquè els pares els ho expliquen, que aquests éssers fantàstics tenen el poder de conèixer si el nen ha sigut bo durant l'any o no. En el cas de que el nen s'hagi portat bé, hi ha regals. En el cas de que no, no hi ha regals i, a més, si ha sigut molt dolent, li poden deixar carbó. El nen aprèn que serà premiat amb el millor de la màgia si té un comportament d'acord amb el què volen els adults. També agafa consciència del càstig si no s'ha comportat d'una manera correcta. Així doncs, es pot definir la funció educadora d'aquests personatges com quelcom important en l'educació de l'infant. A més a més, cal entendre que aquest ensenyament és de per vida. Una vegada el nen descobreix la identitat dels éssers, el ritual se segueix fent i, per tant, el nen ho interpreta com a una realitat de la vida diària, una manera de funcionar les relacions humanes.

La **solidaritat** és un dels conceptes presents en els éssers i que els nens poden incorporar al seu vocabulari a partir de la realització d'aquestes tradicions. És ben sabut pels nens el caràcter reial, màgic i poderós d'aquests personatges que no dubten en compartir la seva riquesa amb tothom. El sentit d'aquest concepte es recull freqüentment en les cartes que s'escriuen on sovint es parla de “que tots els nens tinguin regals”, “ningun nen passi gana” o “tothom sigui molt feliç amb la vostra arribada”.

Per altra banda, també es conrea el sentiment de **generositat**, ja que la funció *regaladora* dels éssers no és unidireccional. Com hem vist, a la Befana se li deixa fruita i vi, el Tió és alimentat durant 12 dies per fer que cagui la nit de Nadal, els Reis Mags troben aigua pels camells i fruits secs i dolços per ells i, fins i tot, una mica de llet i unes pastes són deixades pel bon Sant Nicolau. Segurament no és suficient motiu per parlar d'intercanvi, però sí que es manté un vincle d'agraïment del món real envers el món

fantàstic. Es considera com quelcom intrínsec al ritual que segurament el dota de més realisme pels més petits, alhora que és una nova mostra dels valors que engloben aquests dies i que es poden prendre com a comportaments moralment correctes.

El més important d'aquesta tradició és la il·lusió amb què els petits preparen la beguda i les galetes per rebre, mentre dormen, els Reis Mags d'Orient. (Oriol, Catalunya)

En algunes cases, tots aquests rituals que embolcallen l'ésser són aprofitats per estimular diferents **conceptes educatius**: deixar les pells de fruita al Tió amb l'objectiu d'educar els nens sobre la necessitat de menjar aquest aliment; que els Reis Mags deixin un "paper reial" on expliquin al nen coses que han fet bones i coses que no tant i que s'haurien de millorar per la visita de l'any proper; el carbó dolç com a càstig suau per alguna dolenteria i que no s'hauria de repetir en el futur, etc.

Efectivament és possible observar que el model educatiu ha evolucionat paral·lelament amb aquests personatges. Fins a mitjans del segle passat, la pedagogia es basava en l'autoritarisme i l'educació unidireccional. Durant aquest temps, els éssers fantàstics anaven acompanyats d'uns éssers que s'encarregaven de castigar el nen si no s'havia portat bé. Se'ls coneixia per ser el necessari contrapunt de la bondat de l'ésser principal i tenien per funció espantar el nen per evitar que fos dolent. Generalment, eren éssers foscos i obscurs, **éssers repressors**, equipats amb una petita vara i amb sacs per emportar-se els nens "dolents". Vestien amb roba fosca i gastada, de vegades portaven màscares que els feien més tenebrosos i sovint eren de color negre.

Posteriorment, el model de pedagogia activa iniciat amb Maria Montessori, de participació del nen i de la relació bidireccional d'ensenyament, ha eliminat la creació de por i temor com a mitjà vàlid d'educació. Paral·lelament, els éssers han abandonat gairebé completament aquest vessant maliciós caracteritzat en els seus acompanyants, per una manera més propera i afable de garantir el bon comportament del nen. En aquest context, els acompanyants són doncs representats d'una manera més cordial i afable. És



el cas dels patges reials que a Catalunya desfilen repartint caramels, i aprofiten el moment per parlar amb els nens i recollir les darreres cartes. O també l'acompanyant de Sant Nicolau a Alemanya, un "negret" gentil anomenat Ruprecht que carrega el gran sac del Sant, que va ple amb els regals.

Així doncs, l'arribada dels Reis Mags o de Sant Nicolau pot servir a molts pares com a element educatiu, no únicament pels valors que transmeten i la seva simbologia

associada, sinó perquè també es pot fer entendre al nen que el bon comportament pot ser, encara que no necessàriament, motiu de premi.

5.6. La divergència religiosa

Nosaltres festegem el Nadal principalment perquè és festa i no perquè siguem religiosos. Es diu "Natale con i tuoi e Pasqua con chi vuoi" [Nadal amb els teus i Pasqua amb qui vulguis] per confirmar el Nadal com la festa més important de l'any on, en general, tothom intentar ser-hi. (Marco, Itàlia)

Per entendre la relació que l'Església establiria al llarg dels temps amb aquests éssers i les seves cerimònies, ha calgut remuntar-se a l'època de la caiguda de l'Imperi romà. Com hem vist, l'Església va decidir incorporar la cerimònia del Nadal (i d'altres) dins de la seva litúrgia ja que va considerar que l'elevat seguiment i acceptació popular que tenia, feia necessària una adaptació cristiana per a incorporar tota aquesta gent com a fidel a la doctrina. En aquest procés de cristianització la integració dels rituals populars es va fer contemplant tres aspectes: 1) mantenir un cert **distanciament** entre l'església i el populisme; 2) **desmitificar** o **desvirtuar** aquells rituals que de cap manera poguessin trobar la seva interpretació en un vessant cristià; 3) mantenir o potenciar d'una manera adequada al **sentit litúrgic** aquells éssers de clar origen cristià.

Dins dels primer punt, trobem el cas de l'Església catòlica a Itàlia la qual ha desvinculat els seus personatges de l'entrega de regals deixant aquest paper a un ésser pagà (Befana). Catalunya, en canvi, té en el Tió un clar exemple del segon punt. Ja he comentat que el fet dels cops de bastó que donen els nens al tronc pot ser una mena de càstig simbòlic del cristianisme cap al símbol mític i *pagà* de les llars, que fou entregat finalment als nens com a joguina. El cas alemany és segurament el de més èxit d'integració religiosa ja que tant Sant Nicolau com *Christkind* mantenen encara un elevat simbolisme religiós, alhora que una participació activa de la població.

L'entrega de regals té la seva importància perquè és una forma de recordar els Reis Mags oferint regals al Nen Déu i al bo de Sant Nicolau, de família molt rica i que desde petit ajudava els pobres repartint la seva riquesa. Potser, mica en mica, es va perdent aquesta importància i significat religiós per esdevenir una importància materialista i profana. (Julián; Alemanya:45% protestants i 40% catòlics)

Evidentment la religió juga un paper central, ja que el Nadal és una festa catòlica. Els éssers com la Befana i Babbo Natale evidentment no pinten res, però estan tan arrelats a la tradició italiana que l'església conviu amb ells, evidentment no sense recordar que el veritable cor de la festa és el memorial del naixement del nen Jesús i convidant tota la família a prepara el Betlem a casa seva, la importància del qual és més alta que la de l'arbre de Nadal. (Silvia; Itàlia 80 % catòlics i 13% no creients)

Pregunta Jordi: Quin paper juga la religió en la teva celebració de les festes nadalencs?

Respostes:

- *Poc, és més per tradició que per religió. La cavalcada pel centre de Barcelona és el que fa més il·lusió als petits i, per això, fem els Reis. (Marta; Catalunya 67% catòlics i 32% no creients)*
- *Ara molt poc. Quan érem molt petits anàvem a missa i tot això, però ja fa molt temps que no hi anem. (Oriol; Catalunya)*

En Julián parla de l'entrega de regals com a forma de recordar l'acte dels Reis Mags i Sant Nicolau. En canvi, la Sílvia diu que els personatges no pinten res; únicament es commemora el naixement de Jesús. Per la Marta i l'Oriol, el dia de Reis és una tradició gairebé totalment desvinculada de la religió (com de fet també ho sembla ser la seva representació física principal, el pessebre).

Per **en Julián**, tant els Reis Mags com Sant Nicolau són dos éssers clarament religiosos que representen els valors nadalencs més profunds. L'entrega de regals és una forma més de recordar la seva bondat i el seu significat religiós. Com sabem, a Alemanya també existeix la figura del *Christkind*, el qual és celebrat pels catòlics i amb un simbolisme idèntic a la dels altres éssers. Fins i tot, el *Weihnachtsmann* és reconegut com un personatge derivat del sant i, per tant, també s'accepta com a portador de valors nadalencs relacionats clarament amb la religió. La celebració d'uns rituals o uns altres es troba força determinat per la definició religiosa de cadascun. El percentatge equivalent de catòlics i protestants que trobem al país, ens pot donar una idea del grau de celebració de l'arribada de cadascun dels éssers.

En canvi, **la Sílvia** ja ens deixa clar que els éssers, l'ofrena de regals i la seva simbologia s'escapa totalment de l'autèntic sentit del Nadal que és el d'una festa familiar de commemoració del Nen Jesús, el qual és representat en l'important ritual del pessebre. Éssers com la Befana o *Babbo Natale* han recollit un dels sentits de l'escena del naixement com és el relacionat amb l'intercanvi de regals, potser oblidant la resta de l'essència del natalici. Els dos éssers religiosos, Santa Llúcia i *Gesù Bambino*, participen localment de la tradició, però en cap cas com a personatges principals. De fet, aquest posicionament de l'església catòlica envers l'apartat de l'ofrena de regals encaixa perfectament amb les directrius seguides desde la seva aparició (capítol 3). Com a representant del 80% del italians, l'església manté avui encara una elevada solemnitat litúrgica en el seu epicentre geogràfic, probablement amb una voluntat paradigmàtica en la divulgació dels valors cristians a la resta del món.

Allò realment important és no perdre de vista l'autèntic sentit del Nadal, és a dir, que Jesús naixent es situa de la part dels més feble i pobre (naixent en una establia). (Eileen, Itàlia)

A **Catalunya** sembla ser on el caràcter religiós dels éssers ha quedat més difuminat, tot i el 67% de ciutadans catòlics. Els Reis Mags són reconeguts, celebrats i entesos com a elements nascuts en la religió, però integrats totalment en la tradició a partir de les seves triomfals desfilades en les quals reparteixen caramels per a tots els nens. Les cerimònies del Tió i del Pare Noel tampoc compten entre la societat catalana amb cap significat religiós.

Certament es difícil trobar punts de contacte en el sentit religiós sobre els éssers. La realitat religiosa dels tres països es força diferent i això determina inequívocament l'evolució i la definició dels éssers respectius. Tot i això, com ja he dit, l'ésser és percebut dins del seu context i això implica considerar-lo en un àmbit molt més ampli que l'exclusivament religiós. Segurament, **l'ésser transcendeix l'aspecte religiós**, en primer lloc, per la llunyania amb l'Església i, en segon lloc, per tots els factors que estructurin el Nadal actual i que, en certa forma, han confeccionat un model d'ésser multifactorial, amb un elevat *risc* de no encaixar totalment amb l'essència religiosa.

Tot i això, cal constatar que la Missa del dia 24 de Desembre a les 24 hores continua essent una de les misses més concorregudes de l'any i, segurament, es pot considerar com un dels esdeveniments amb més simbolisme per a la població catòlica. Tot i això, darrerament aquesta litúrgia també ha adquirit un cert grau de popularitat entre aquells no habituals a l'Església, que en aquesta data també s'hi acosten. En certa forma, la Missa del Gall també ha esdevingut una tradició per molta gent, qui sap si també en aquest cas més enllà de la voluntat real de la religió cristiana.

5.7. El punt màxim de la globalització

Raffaella d'Itàlia em fa un comentari que reflecteix la transcendència de l'entrega de regals, però que alhora concreta el sense sentit d'aquesta funció per si sola:

Penso que entre els adults s'ha perdut aquella màgia que envolta el Nadal. Ara es prefereix fer un regal car, però sense el cor.

Indubtablement el **consumisme** ha sigut un dels temes més globals relacionat amb els éssers. Es poden diferenciar dos aspectes referents a aquest concepte universal:1) s'estimula que es compri més definint una època específica en què **s'han de fer** regals; 2) s'aprofiten els personatges per estimular la compra.

Els nens són els que creuen en Babbo Natale i, per tant, són ells els que corren només aixecar-se pel matí cap a l'arbre per obrir els regals. Però tots reben almenys un regal, és un autèntic intercanvi de regals. (Eileen, Itàlia)

Referent al primer punt, com hem vist en anteriors capítols, les festes de Nadal han sigut **tradicionalment uns dies en els quals s'intercanviaven regals**. Amb l'adveniment del capitalisme, la tradició de regalar va rebre un impuls de mesura desproporcionada que ha arribat fins els nostres dies. L'estat del benestar es fonamenta en gran part en la promoció de la despesa com a mesura per a crear riquesa. Així doncs, s'estimulen els processos de compra i venda i, evidentment, aquesta acceleració és màxima en aquelles èpoques com el Nadal on la tradició ja de per si mateixa establia aquest intercanvi de presents, on tothom rep almenys un regal. La gent es veu abocada a comprar i regalar, sovint malauradament deixant de banda valors més essencials d'aquestes festes.

A Itàlia el Nadal s'ha convertit en la festa del consumisme. Avui la gent comença a comprar els regals de Nadal a l'Octubre pensant que el Nadal només és això. S'ha oblidat el component religiós i tot es redueix a un estrès consumista. (Eileen, Itàlia)

Pel que fa al segon apartat, no calia esperar massa per veure com els éssers tradicionals portadors de regals esdevindrien autèntics **éssers mediàtics**. Els éssers es converteixen en el reclam principal d'aquest consumisme i l'explotació de la seva figura esdevé l'element clau per estimular la compra. És normal doncs trobar Pares Noel davant de les botigues o pels carrers repartint caramels, veure els patges reials recollint les cartes dels nens pels grans centres comercials i trobar els aparadors plens de nines i ninots representant aquestes personatges. També es pensen campanyes publicitàries on aquests éssers són els protagonistes, per exemple, anant els Reis Mags a uns grans magatzems a comprar els regals o veient en Pare Noel menjant gustosament una coneguda marca de



torrons. Al respecte, no sembla existir una mobilització popular en contra d'aquesta mediatització dels éssers que s'interpreta segurament com a una oportunitat d'aproximar més els éssers a la gent, al marge d'estar esdevenint potser simplement béns de consum. Tot i això, també és cert

que existeixen campanyes socials o religioses que lluiten per una recuperació dels valors essencials del Nadal al marge de la pressió comercial, la publicitat i el consumisme.

Existeix el risc que el màrqueting i el consum s'apropriïn completament de les tradicions, basant-les principalment en el vessant menys cultural i més economicista. Aquesta situació, acompanyada de la passivitat ciutadana, em porta a pensar si és

possible arribar a la situació en què els regals **emmascarin l'ésser**. És a dir, que realment “qui” no importi tant com “què”. En resum, la banalització de les figures fantàstiques i el paper essencial del regal poden contribuir a deixar en un segon terme el donador. Com en el seu moment va fer l'Església Catòlica a Itàlia desvinculant els seus éssers de les cerimònies populars, podria ocórrer, ara degut al consumisme, que els éssers poguessin passar a un segon terme.

*La família sembla que no es cohesiona al voltant de l'infant, sinó sobre els **regals** que reben els infants. L'objecte, el regal, sembla transcendir el subjecte, fins al punt de que l'Epifania ha esdevingut un ritual d'entrega de regals no únicament als infants, sinó també entre adults. (Jordi, Catalunya)*

Sembla emperò difícil arribar a aquest extrem, si s'analitzen aquests **rituals en la seva totalitat**. Cadascun d'ells comprèn la funció final d'oferir un regal, però en la seva base hi ha molts altres aspectes, més transcendents si s'escau: religió, llegenda, tradició, identitat cultural, màgia, simbolisme, etc. A més a més, cal pensar que el propi sistema capitalista també està interessat en mantenir aquestes figures que resulten tan rendibles precisament perquè ocupen un lloc destacat en la mentalitat cultural popular, és a dir, no és el regal pel regal, sinó un regal fruit de la màgia i durant un període de temps en el qual tothom se sent identificat amb aquesta acció.

Així doncs,, crec que encara és possible analitzar la importància del regal i de l'acte de regalar des del vessant tradicional encara existent. El regal no ha de ser vist únicament com l'objecte últim del consumisme, sinó que també cal pensar que tot el ritual que gira al seu voltant és el que el fa encara més valuós. Els regals es reben en un entorn de màgia i de sorpresa pels més petits, **els autèntics protagonistes de la festa**. Això genera una complicitat entre adults que intercanvien mirades, gestos i somriures al veure els seus regals i a l'observar la satisfacció i goig dels nens. És a dir, la selecció del regal no deixa de ser quelcom personal, fet amb el cor i amb el més profund desig que agradi a l'altra persona en el que es pot entendre com un intercanvi de regals entre éssers estimats. La desmesura i la desproporció poden evidentment trencar aquesta màgia, però l'ésser humà, com a decisor final, ha de ser suficientment madur com per apostar per la coherència i el seny en el seu camí cap a la felicitat, mesurada de ben segur per altres aspectes més enllà de la quantitat.

Les coses dolces han sigut sempre un regal de Nadal tradicional per assegurar la dolçor de l'any que arriba, igual que els fanalets, que simbolitzen el desig de la llum i calor i els diners, que representen el desig d'augmentar l'abundància i la prosperitat. (Daniel, Alemanya)

Finalment, és un fet que el model de societat actual potencia força activament el vessant més econòmic dels éssers i de les festes, però tot i això, el sentit d'aquest consumisme ve donat necessàriament pel manteniment de les tradicions. Són els rituals, els éssers i les cerimònies que tenen lloc al seu voltant els aspectes més preuats entre la població, que integra la compra com un valor més del Nadal, però que de cap manera vol oblidar el seu significat més profund. Com comentava Salvador Cardús¹ darrerament en una entrevista “no hi ha autèntica festa sense tradició”. Efectivament, l'ésser, element tradicional per excel·lència, ha de ser l'element d'equilibri de l'eterna tensió entre la generositat i el consumisme.

¹Salvador Cardús (1954, Terrassa)..Professor de Sociologia a la Universitat Autònoma de Barcelona

Capítol 6. Conclusions: Cavalcada europea per un Nadal ple d'èssers

Les civilitzacions neolítiques celebraven el solstici d'hivern amb uns dies de festa amb cants, balls, grans àpats i intercanvi de regals al voltant de grans fogueres per estimular el retorn del sol. Més endavant aquestes celebracions van ser adoptades i reinterpretades per l'Església catòlica, la qual faria coincidir el naixement del seu Déu amb aquestes dates, dotant doncs així el solstici d'un nou simbolisme representat pel naixement del Déu cristià i l'ofrena dels mags. Posteriorment, els rituals nadalencs rebrien un important impuls per part de les societats del benestar amb la finalitat d'estimular i mantenir el model de societat de consum basat en el capitalisme. En el context actual ens trobem amb **un Nadal que es balanceja entre l'esperit tradicional i la desproporció consumista.**

Aquest marc de naixement i evolució del Nadal té el seu equivalent en l'àmbit dels éssers nadalencs, la qual cosa demostra la transcendència dels éssers en aquesta festivitat. Efectivament, el culte als arbres va ser desmitificat per l'Església catòlica, incapaç d'adoptar aquest ritual a la seva litúrgia, convertint el posterior ritual del **Tió** en una simple joguina. Al segle XIII, la societat italiana va crear el personatge de la **Befana** en un intent de mantenir algun ésser màgic portador de regals durant el Nadal, davant de la passivitat de l'Església per popularitzar els Reis Mags. Al segle XVI, Luter va crear el *Christkind* "protestant" com a mesura d'abolició de *Sant Nikolaus* i de crítica cap a la litúrgia cristiana de l'època. Al segle XIX, els **Reis Mags** van prendre caràcter infantil per a poder **competir** amb un Sant Nicolau que ja des del segle XII portava regals als nens. Coca-Cola va crear un nou personatge després de la Primera Guerra Mundial, **Santa Claus**, al marge de la religió, evidentment **per vendre més**, però també amb un cert sentiment de ser capaç d'introduir una nova figura **d'esperança i il·lusió**, comú a tot el món occidental, i que ajudés a confiar en les possibilitats constructives de l'home.

L'ofertament de regals per part d'aquests éssers fou una de les funcions que més aviat es van integrar a la seva simbologia. La inversió del sentit dels regals, interpretada també com una inversió de l'ordre social, representava un acostament de l'univers fantàstic a l'esfera humana, l'apropament de l'esfera de poder cap a els valors més populars d'humilitat i solidaritat, la qual cosa va estimular la divulgació d'aquest tipus de rituals fins a esdevenir tradicions molt esperades per la gent. Encara avui en dia, l'intercanvi de regals simbolitza i s'interpreta com a **una via de comunicació entre el món màgic i el món real**, si més no en l'Univers imaginari que es presenta al nen.

Etnogràficament, he iniciat la recerca seguint Leach i he dut a terme la contextualització de l'espai, el temps i el simbolisme de la festa de Nadal en l'actualitat. Al respecte he observat que es celebren tot un seguit de **rituals** -decoració de la casa, la compra de l'arbre, el pessebre, l'intercanvi de regals, l'arribada d'éssers fantàstics, la publicitat, el record del naixement de Jesús, els nervis i la il·lusion dels més petits, el menjar pels camells, ases o rens, les trobades familiars, les disfresses, etc.- que estructuraven i doten de sentit el concepte universal de festivitat, alhora que promouen la mobilització de tota una **comunitat que participa, s'entén i es celebra a ella mateixa**.

En aquest marc festiu complex, els **éssers són una part essencial en el sentit de la festa i en el seu manteniment**. Efectivament, pels nens els éssers són uns elements bàsics per la seva màgia i els regals que porten. Pels adults, hem vist que els éssers contribueixen a la creació i divulgació de tot un seguit de valors morals als nens a partir del seu origen i de les seves històries llegendàries. Anàlogament, cal assenyalar també que **el Nadal és el context fonamental pel manteniment de la simbologia de l'ésser**. El cicle festiu nadalenc sempre ha estat relacionat amb una simbologia màgica on déus i éssers fantàstics entraven en comunicació amb els humans. El Nadal significa un període de temps únic durant l'any que ha esdevingut tradició per la seva capacitat de reinterpretar permanentment els seus múltiples símbols en funció de les realitats socials de cada època i ajudar així en la recreació d'un període de fantasia i il·lusion.

Fruit d'aquesta interrelació, s'ha creat una espècie de tot cultural indissociable en el sentit que **tothom i arreu identifica el Nadal amb l'arribada dels éssers**, alhora que **els éssers són anomenats comunament "éssers del Nadal"**. Només cal recordar expressions com "tot és possible durant Nadal" o "tothom és més bo per Nadal" de les quals se'n dedueix un simbolisme comú basat en valors de generositat, amor, alegria, amistat, etc., i que representen tant el sentit de la festa de Nadal com el simbolisme dels éssers.

Definit aquest vincle simbòlic, m'he endinsat en **la tradició que defineixen els éssers per si mateixos en cada entorn cultural**. En primer lloc, la seva **imatge**, tot i ser diversa, manté una certa uniformitat que defineix la cultura on s'ha creat, i fins i tot, com hem vist, és capaç de traspasar fronteres. En segon lloc, el seu **simbolisme** universal, centrat en els nens i els més desfavorits, desperta la part més humana i sensible de qualsevol de nosaltres. Per últim, la seva presència comporta una **ritualització** pròpia –sovint ancestral–, clarament identificada amb els valors nadalencs tradicionals i essencial pel correcte seguiment de la tradició.

Ara bé, cal no entendre aquest vessant tradicional inherent als éssers com un motiu propi d'estaticitat i impermeabilitat. Al contrari, els éssers conformen una tradició que ha sigut constantment el resultat d'una reinvençió o d'una reinterpretació de si mateixa, la qual cosa els ha permès adaptar-se a les necessitats culturals temporals i espacials. En aquest sentit, la **religió** ha jugat sempre el seu paper, adaptant o *beneint* cadascun dels rituals populars. La **política** ha transformat moltes de les celebracions en cerimònies civils. La dicotomia **diversitat cultural & globalització** ha remogut els esperits socials generant possibles elements d'interculturalitat entre éssers. Per últim, el model de **societat de consum** i el **capitalisme** ha pres els referents culturals més globalitzables i els converteix en referents comercials, per tant, més universals, finalment, més rendibles. Estem doncs davant d'uns éssers **dinàmics i atemporals**; aspectes que els permeten en cada moment de la història integrar i representar realitats culturals específiques.

En l'actualitat, la majoria dels éssers estan completament interioritzats per les respectives societats, les quals els *viuen* com a elements importants i, en alguns casos, diferenciadors culturalment. En aquest sentit, a Itàlia es reconeix la Befana com a principal ésser portador de regals el dia 6 de Gener, en el que es pot interpretar com a una elecció de reivindicació de la **identitat cultural**; però també és manté el record de l'ofrena duta a terme pels Reis d'Orient descrita a l'evangeli segons Sant Mateu – caràcter profundament religiós-. A Catalunya, s'espera l'arribada dels Reis Mags carregats de regals en una cerimònia cent per cent de la **societat civil** i també existeix un ressorgiment de la cerimònia del Tió, com a símbol de catalanitat. Per últim, a Alemanya, un vell Bisbe cristià i el Nen Jesús es reparteixen el país a l'hora de repartir regals en un territori mig catòlic, mig protestant.

I d'aquestes eleccions culturals, se'n poden extreure noves interpretacions de definició i diferenciació cultural. Per exemple, en el cas de la cultura italiana, amb uns valors religiosos molt interioritzats, però sempre de caràcter provocador, es pren la bruixa Befana com a ritual principal. Catalunya, un país determinat durant molts anys per una política conservadora i catòlica, manté els Reis Mags, tot i que transformats en una festa popular, definint potser el caràcter emprenedor i inconformista de la societat catalana. En canvi, Alemanya, país amb una taca negra gairebé insuperable a la seva història, aposta per un donador solidari, caritatiu amb nens i pobres, el vell Sant Nicolau.

Fruit d'aquesta anàlisi, es pot deduir que, en el futur, els éssers sobreviuran per la seva capacitat d'adaptació cultural, de ser integrats en l'engranatge comercial i de mantenir

la seva funció de portar regals. En primer lloc, l'**adaptació cultural** comprèn factors de canvi que es produeixen a les societats de manera progressiva, actualment, fortament relacionats amb la socialització dels rituals i la recuperació de les tradicions més pròpies. Per exemple, la celebració del Tió s'ha socialitzat en alguns pobles catalans i es fa el ritual del Cagatió amb un tronc gegant, en el qual participen molts nens, alhora que és també un motiu de trobada popular que ve acompanyat de gastronomia, comerç artesanal, jocs, etc. El mateix succeeix amb Sant Nicolau on la seva desfilada pels carrers de les ciutats alemanyes significa un motiu conjunt de celebració on participen tots els ciutadans i els nens es senten els grans protagonistes de la festa. També a Itàlia, l'arribada de la Befana es socialitza amb la celebració d'activitats populars on la bruixa es converteix en el centre d'espectacles lúdics, esportius, gastronòmics, etc.

En segon lloc, l'**adaptació comercial** dependrà de les possibilitats "mediàtiques" del personatge i de la capacitat per generar vendes. Respecte al primer punt, per exemple, el Pare Noel ha deixat de banda el seu uniforme blanc i vermell per un de verd i blanc, colors d'una coneguda marca de telefonia. Pel proper any, tothom espera un Pare Noel



taronja, ja que són els colors de la multinacional que ha comprat la de colors verd i blanc. Per altra banda, una companyia que ven objectes electrònics anuncia que els Reis són quatre "només visibles amb el seu gran angular d'alta resolució".

Un llarg etcètera de suggeriments i canvis que podran perpetuar-se o no, però que hauran d'anar sempre vorejant el límit de la estratègia comercial amb el sentiment popular per no portar a interpretacions massa agosarades d'unes tradicions tan arrelades entre la població. Al respecte, una agrupació ecologista alemanya impulsa desde fa dos anys les seves campanyes pel medi ambient a través de la figura d'un Pare Noel verd amb el qual volen crear un efecte màgic i sensibilitzador entre els nens. És clar doncs, que modificacions com aquesta tindran una acollida segurament més positiva, que no aquelles que únicament cerquen el benefici econòmic.

En quant a la venda, és força coherent pensar que aquesta funció nadalenca ha d'anar lligada a un ésser, ja que cal entendre l'ésser no com l'excusa per fer regals, sinó com un motiu per fer-ne. L'ésser aporta el valor afegit als regals que no són regals qualsevols, sinó " el regal de Reis" o "el regal de la Befana". Així doncs, tot i que en algun moment pot semblar que el regal estigui emmascarant l'ésser –com de fet he plantejat en el capítol 5.7-, aquest fet sembla força improbable. És a dir, **seria el regal que perdria el seu sentit sense l'ésser** i, en canvi, l'ésser mantindria la seva

simbologia al marge del regal. El regal, tangible, depèn en certa forma d'allò intangible, l'ésser, totalment implantat en l'imaginari col·lectiu, i fruit d'aquesta combinació és possible la màgia del Nadal. En aquest sentit, existeix el cas dels Reis Mags, que no porten regals durant l'Epifania a Itàlia i Alemanya i, malgrat això, conserven el seu simbolisme. De fet, els regals que són portats per Befana o *Christkind*, commemoren en certa forma la figura dels Reis i la seva ofrena a Jesús.

Així doncs, a partir de les premisses fins ara analitzades sembla que s'han validat les quatre **hipòtesis inicials** del treball. Es confirma la universabilitat dels éssers ja que als tres països hi ha éssers: 3 a Catalunya, 3 a Alemanya i 4 a Itàlia. Efectivament també existeix un elevat ritualisme al voltant d'aquests éssers com em preguntava a la segona hipòtesi. Concretament, es dona una doble ritualització: la inherent al personatge i la de preparació per la seva arribada. En tercer lloc, he observat que aquests rituals es celebren més enllà del seu origen religiós, tot i que existeix una uniformitat total al considerar gran part del simbolisme de l'ésser al cristianisme. Per últim, la funció final d'entrega de regals és un aspecte força lligat al consumisme, però que no sembla determinar l'existència de l'ésser, com s'ha vist en el cas dels Reis Mags a Itàlia i Alemanya, tot i que sí que el potencia.

La corroboració d'aquestes 4 hipòtesis m'ha donat la base per endinsar-me en l'anàlisi de l'objectiu del treball, és a dir, la possibilitat de **construir una Europa harmònica culturalment** a partir de la definició dels seus diferents éssers nadalencs portadors de regals. Per això, vaig partir del procés irreversible de globalització definit per García Canclini (1995) per, a partir d'ell, cercar els efectes en un sentit i un altre d'aquest procés cultural. I, certament, el marc festiu presenta ja elevats símptomes d'aquesta globalització. Durant les festes d'aquest any hem vist anuncis a Catalunya que anuncien *panettone* com "la nova tradició de Nadal". També és possible trobar en algunes botigues catalanes el calendari d'Advent amb les finestres plenes de xocolatines, amb les instruccions escrites en alemany. El cava és força habitual en els llargs àpats nadalencs italians i a Alemanya ja s'anuncia el torró de Xixona. És a dir, les tradicions gastronòmiques sembla que ja han iniciat aquesta voluntat globalitzadora. També hem vist al llarg del treball que els rituals d'aquests éssers són altament compartits en els tres països: pares disfressats, deixar menjar per l'ésser, rues populars, arbres guarnits, cerimònies de regals, figures apropant-se al pessebre, etc.

Així doncs, el Nadal apareix en el seu conjunt com a un esdeveniment **intercultural** i que genera **multiculturalitat**. I, efectivament, tot i que com ja he dit anteriorment,

segurament els éssers fantàstics són els elements nadalencs que amb més precisió poden definir un entorn cultural propi (veure descripció del pròleg), també és cert que es poden trobar una gran quantitat de patrons comuns al voltant de la seva funció i de la seva simbologia, com hem vist al capítol anterior. A Itàlia i Alemanya mantenen discretament la tradició de 2 Sants, Sant Nicolau i Santa Llúcia, patrons dels nens i de les nenes, respectivament, i la del Nen Jesús com a portador de regals. Catalunya i Alemanya comparteixen un elevat culte als arbres, representat en un portador com el Tió en el cas català i en l'arbre de Nadal a Alemanya com a element imprescindible per l'arribada de qualsevol dels éssers. També és habitual en aquests dos països organitzar cerimònies populars de rebuda dels Reis Mags i Sant Nicolau, respectivament, simbolitzant els seus pelegrinatges. Catalunya i Itàlia tenen dos figures *paganes*, la Befana i el Tió, altament relacionades amb el ressorgiment de la identitat nacional. Finalment hi ha als tres països un mínim de dos grans éssers i algun més, que es celebra en alguna petita regió. També comparteixen el simbolisme dels Reis Mags i la tradició importada del Pare Noel, la qual és segurament, i degut al seu origen, la més homogeneïtzada de totes. Per altra banda, tots els éssers –excepte la Befana– han existit en algun moment als tres països. Això em fa pensar que, com s'hipotetitzava al principi, l'ésser representa la cultura on habita i que això determina la seva supervivència o la seva transformació cultural.

En quan a l'origen dels éssers, hem vist 8 d'origen cristià i 2 de *pagans*. Malgrat tot, he observat un cert retrocés en els éssers més estretament relacionats amb la religió com Santa Llúcia, *Christkind* o *Gesù Bambino*, principalment per la permanent desvinculació de l'Església catòlica enfront dels seus éssers, la qual cosa els ha anat allunyant de la capacitat per integrar les tradicions nadalencs modernes, principalment a Itàlia. Malgrat tot, es pot dir que aquest fet ha evolucionat de manera diferent a cada país. A Catalunya, els Reis Mags i el Pare Noel han transcendit qualsevol vinculació religiosa i s'han convertit en esdeveniments socials i tradicionals. A Itàlia la desvinculació de l'Església amb els éssers principals és total. A Alemanya, l'esperit religiós catòlic i protestant sembla jugar encara un fort paper en la interpretació i celebració dels éssers.

Així com s'ha observat aquest elevat grau de compartició de simbologies i rituals, és més difícil d'esperar el moviment físic dels éssers particulars d'una cultura a l'altra, com en el seu moment, va significar la incorporació de Santa Claus provinent d'Amèrica, el Tió a Catalunya provinent dels cultes germànics, o la Befana per tota

Itàlia desde Roma. Tot i comptar amb rituals i representacions força semblants, la tradició ha dotat d'uns valors molt propis aquells personatges que avui en dia són els principals en cada territori: els Reis Mags a Catalunya, la Befana a Itàlia i Sant Nicolau a Alemanya. Efectivament, la cavalcada dels Reis Mags crea una simbologia molt concreta i que és fruit de l'especial interpretació que el poble català ha realitzat de l'adoració dels mags. Els nens italians, per la seva banda, reben els regals d'un ésser creat per ells i que no s'assembla per res a qualsevol dels altres personatges, en el que defineix un pensament molt propi de la cultura italiana. I finalment, els alemanys, commemoren les accions d'un religiós turc bo, prenent tots els nens com els autèntics centres del Nadal.

Així doncs, tot i el dinamisme del Nadal i la seva capacitat per integrar elements provinents de tots els àmbits –religiosos, socials, econòmics, culturals, etc.-, existeix un **vinde molt arrelat i especial entre cada societat i la seva festa de Nadal**. La tradició està incorporada en el sentit cultural ampli d'expressió de cada comunitat i, tot i permetre l'arribada d'elements forans enriquidors, els símbols nadalencs autòctons –o si més no més interioritzats amb els anys- són els que s'expliquen als infants, els que es commemoren en les trobades familiars i els que participen en major grau del cicle nadalenc.

Cal pensar també que la integració de la tradició cultural d'un ésser a una altra cultura requereix de la voluntat d'acceptació i de la necessitat simbòlica del receptor, de les característiques de l'ésser i de la seva capacitat per a ser novament *deconstruït* per renéixer com a personatge adaptat a la nova realitat cultural que l'hagi acollit. D'altra forma ens trobaríem de nou amb un cas com el comentat anteriorment d'un personatge que ha superat fronteres, però que segurament no ha estat interioritzat totalment per gran part de la població: el Pare Noel. Percebut més com a una “marca comercial” que com a una tradició, el seu present i futur és homogeni, global i estandarditzat.

Pel contrari, al llarg del treball he vist que la veritable tradició és un fenomen viu, que pot canviar, però sempre en el marc de la prèvia **interiorització cultural**, del personatge en aquest cas. I fruit d'aquest canvi, obtenim noves tradicions, lleugerament diferents a l'original, i que poden integrar-se en entorns culturals no propis i esdevenir, amb els anys, tradicions totalment acceptades socialment. Aquest esperit dinàmic encaixa perfectament amb el sentit de globalització que comentava Canclini de “reordenació de la diversitat”. Perquè la globalització cultural ha de ser entesa d'aquesta

manera, com a una manifestació de la diferència a partir de la compartició de la cultura amb el fi últim d'expressar uns valors comuns, dinàmics i universals.

I en aquest sentit, un aspecte que segurament requerirà de més estudi i que en un futur podria modificar d'alguna manera l'evident manca actual de mobilitat física interterritorial dels éssers és el paper dels immigrants en el seu paper de **transportadors culturals**. En una futura ampliació dels objectius del treball, pot resultar interessant analitzar com els italians integren la Befana a Catalunya, si el Tió és adoptat en l'univers italià de celebració del Nadal o si els alemanys podrien recuperar els Reis Mags a l'estil català, és a dir, com a portadors presencials de regals.

*El 24 després de sopar el Pol va fer cagar el Tió per primera vegada i el Tió li va "cagar" els regals més macos d'aquest Nadal (així tindrà totes les vacances per jugar). Després el 5 a la nit vindrà la Befana, ja que la "mamma" és de Roma i la Befana ens ve a portar regals (caramels, carbó i/o coses petites). Els **Reis Mags no venen a casa nostra** (els papas són massa ateus...) però si que passaran a casa dels avis i els tiets catalans i li portaran regals!!
(Laura, italiana resident a Catalunya)*

La Laura i el seu fill Pol són un paradigma de l'èxit de la interculturalitat i la creació d'un entorn familiar multicultural. La tradició italiana elimina per definició els Reis Mags i col·loca en el seu lloc la Befana. Malgrat tot, els avis *catalans* mantenen el ritual dels Reis Mags, com marca la tradició. Per altra banda, es produeix l'absorció d'un ritual català, el Tió pel dia de Nadal, evitant la tradició comuna del Pare Noel & *Babbo Natale*. Em pregunto si després de 5 anys de cavalcades dels Reis Mags a Catalunya, la Laura i el seu fill no preferiran realitzar el ritual dels Reis enlloc de la Befana, quan tots els amics d'en Pol vagin a la cavalcada per entregar la seva carta als mags. Ara bé, la Befana tampoc deixarà massa marge als Reis perquè és un símbol d'identitat nacional, una espècie de vincle amb la terra d'origen i que fa il·lusió de mantenir. Però..., per què descartar la seva **convivència**?

La interculturalitat posa cara a cara les diferències, les reordena i ofereix un resultat generalment basat en la diversitat. Potser tot serà més conegut i semblant, però la tradició és fruit de molts factors i es reinventa i es reinterpreta per a garantir la seva supervivència. **La construcció cultural d'Europa** requereix d'aquest intercanvi intercultural com a font d'enriquiment i de renovació de les tradicions a partir d'uns valors que els europeus ja compartim en d'altres camps. Els éssers poden ser uns estímuls molts interessants en aquest procés d'intercanvi degut a les seves característiques ja expressades durant aquesta assaig.

En resum, al llarg dels segles s'han creat nous éssers (Befana), transformat (Sant Nicolau), apropiat (Luter, *Chriskind*), recuperat (Tió), minimitzat (Santa Llúcia), mediatitzat (Pare Noel i Reis Mags), disfuncionalitzat (Reis Mags a Itàlia i Alemanya), etc., però sempre es manté d'una manera o una altra la seva participació i integració en l'anomenat esperit nadalenc ja sigui com a símbols d'adoració a un nen, d'ajuda als més necessitats, d'escalfament de la llar o de reacció pel penediment per una acció mal feta. La simbologia dels éssers supera la seva funció final d'ofrena de regals per esdevenir elements essencials en els rituals de cadascun dels països. Són una part essencial de l'estructura nadalenca, la representació humana de la màgia, una oportunitat de retrobament de la família i el motiu de felicitat d'aquells més innocents, més purs i autèntic centre d'aquesta celebració: els nens. En certa forma doncs, els éssers ens defineixen, però també poden ajudar a construir un model diferent de societat en el futur.

Així doncs, el futur sembla presentar una Europa conscient de la seva diversitat cultural nadalenca i orgullosa d'ella. Una Europa amb alguns símbols comuns, però representats particularment segons les realitats folklòriques regionals. **Deu éssers** conformen l'espai nadalenc actual i la seva supervivència sembla estar més que assegurada. Qui sap emperò si la seva permanent reinterpretació no donarà lloc a l'aparició de nous éssers globals originàriament o si bé els éssers actuals puguin deixar de ser éssers locals per esdevenir *éssers de tots*. **La globalització cultural** lluny de reduir les capacitats interpretatives d'Europa, pot ser el perfecte camí de construcció d'un model encara més ric, més divers i amb una capacitat d'integrar les diferents realitats europees en símbols cada vegada més universals i únics. Els éssers de Nadal són ja, en aquests moments, una mostra simbòlica d'aquesta esperançadora possibilitat.

Capítol 7. Annexes

Annex 1. Breu evolució històrica del Nadal

1.1. Les cultures antigues

Per a les cultures agràries precristianes, adoradores del sol, l'esdeveniment còsmic del **solstici d'hivern** (21-23 de Desembre) representava el **naixement del Sol**, l'adveniment de la naturalesa i, per tant, l'inici de la fertilitat de les terres i, consegüentment, la renovació de les esperances de supervivència dels homes. També es concentrava en aquestes dates el naixement de gran part dels déus d'aquestes cultures: Osiris i Horus a Egipte, Apol·lo a Grècia, Mitra a Pèrsia i Iran, Shiva, Krisna i Buda a l'Índia, Dionís a Atenes, Saturn a Roma, etc. Es creia que aquests déus havien descendit a l'Hades i havien tornat revitalitzats, anàlogament a com ho fa la Naturalesa en els seus cicles estacionals. Posteriorment, també la religió cristiana situaria el naixement del seu Salvador, Jesucrist, en aquesta data.

En conjunt es pot afirmar que en les cultures/religions de mitologia astral, sempre existeix un déu jove que cada any mor i ressuscita, encarnant d'aquesta manera els cicles de la vida en la Naturalesa. Identificat o íntimament relacionat amb el Sol, representa el Pare, l'autoritat i també el principi generador masculí. En aquest sentit, cal recordar que el Sol fou l'emblema de tots els grans déus, i els monarques de tots els imperis es feien adorar com a fills del Sol.

Durant aquestes dates es dansava i cantava i es realitzaven cerimònies col·lectives –**grans àpats, intercanvi de presents**, etc.- per commemorar aquesta regeneració de la natura, de la qual també es pretenia fer partícips als difunts protectors. En aquestes festes, les **fogueres** hi tenien un paper fonamental. S'excitaven la calor i la força dels raigs d'un sol nouat amb la finalitat d'estimular la terra i el creixement dels productes naturals.

En aquest context, **els arbres** havien de ser necessàriament considerats autèntics déus. Al marge de ser la font i matèria primera per a tota mena d'eines (mànecs de destrals, de martells, cadires, taules, bastons per a caminar, bigues per a les cases, troncs per fer foc, donar escalfor i cuinar aliments, etc.) es van anar estenent diferents rituals d'adoració envers algunes espècies d'arbres. Per exemple, els pobles germànics adoraven el roure. Creien que tots els astres estaven suspesos de les branques d'un gran arbre anomenat **déu Odin** al qual rendien culte. També **decoraven els arbres** amb pomes o pedres pintades ja que es creia que quan un arbre perdia les seves fulles era perquè els esperits l'havien abandonat i calia que aquests tornessin per iniciar la primavera. També celebraven la festa de Yule, en la qual grans troncs decorats amb branques i cintes eren cremats durant el solstici en honor als déus per aconseguir que el sol brillés amb més força. Per la seva part, els escandinaus en honor de Frey, fill d'Odin i de Frigga i els druides de les Gàl·lies encenien focs amb grans troncs adornats amb branques i cintes de colors per a facilitar el naixement anual del Sol i donar-li vigor.

Posteriorment, la cristianització promouria el canvi del roure per l'abet ja que al tenir forma de triangle personificava la Santíssima Trinitat amb Déu Pare a la copa i Déu fill i Déu Esperit-Sant en els extrems inferiors. Es mantenia així el protagonisme d'aquest element en les celebracions cristianes, com de fet també continua essent avui en dia, integrant-se l'arbre o el tronc com a un element o figura altament representativa i participativa en l'intercanvi de regals (l'abet amb l'Estrella Polar, Caga Tió, *Christbrand* o *Chouque*, etc.).

1.2. Grècia

A la Grècia del segle IV a. C., al calendari de Bitinià, el mes consagrat a **Dionís** començava el 24 de Desembre i tenia 31 dies. Dionís era el déu del vi, de la vegetació, de la fecunditat i de la mort i el seu culte inspirava contra l'ordre establert, tant el polític com el diví (**inversió ordre social**). A Atenes el culte es dividia en quatre etapes: les Dionisíiques dels camps i les Leneas que es celebraven durant el solstici d'hivern amb celebracions alegres enfocades cap a la prosperitat i la fertilitat; i les Antestèries i les Grans Dionisíiques que es celebraven durant la primavera i festejaven la resurrecció de la naturalesa.

1.3. Roma

A la Roma precristiana, tots aquests rituals també quedaven reflectits a les anomenades *Saturnàlies* i *Brumàlies*. La celebració d'aquests festeigs va adquirir més transcendència a partir

del 216 a. C, després de la derrota de l'exèrcit romà a mans del cartaginès Anníbal, a la segona guerra púnica, i que va contribuir a despertar l'esperit religiós dels romans.

Les **Saturnàlies**, anomenades així en honor del Déu romà Saturn (*satur*: fart, tip; *sator*: sembrador, creador), divinitat agrícola sinònim de l'abundància i la felicitat, i altrament conegudes com *festivals de les llums*, pel gran número d'espelmes que s'encenien i es penjaven dels arbres, es celebraven entre el 17 i el 25 de Desembre amb el propòsit **d'acomiar l'any vell i salvaguardar les collites** sembrades a l'hivern. Després de la cerimònia religiosa, es feien banquets, desapareixien les classes socials, s'aturava la política i no es permetia exercir cap art ni ofici, excepte el de la cuina. La realització dels **rituals d'inversió en les relacions socials** s'interpreta com un paral·lelisme simbòlic evolutiu de la relació de Saturn amb el seu pare Urà, a qui va treure el poder, com ell també el perdria posteriorment a mans del seu fill Júpiter.

Una tradició també molt estesa durant les saturnals era l'**obsequi de regals**. A Roma, entre els ciutadans s'intercanviaven llorer, espelmes, dolços, nous i joies (posteriorment també monedes de bronze) i als nens se'ls obsequiava amb petits ninots d'argila. Aquestes cerimònies d'entregues de regals també havien sigut exportades a d'altres dates significatives del calendari romà com ho eren les *calendes* que tenien lloc l'1 de Gener i en les quals es celebrava l'inici de l'any nou. Aquest dia els romans el celebraven amb l'entrega **d'estrenes** (*strenae*²) relacionades amb l'organització social i el clientelisme romans, ja que era el *patronus* qui distribuïa durant aquest dia els seus beneficis per assegurar a canvi la fidelitat dels seus clients durant tot l'any i potenciar així el grau de relació social.

Per altra banda, les *Brumàlies* es celebraven el 25 de Desembre, concretament en commemoració dels dies més curts de l'any i eren una manera més d'agrair als déus el pas del temps del fred i l'obscuritat cap el temps del calor i la llum.

Finalment, el 21 de Desembre, els romans celebraven el *Natalis Invictis*, festes en honor a l'Emperador, associant la seva figura a la del Sol.

²Durant el segle VIII a. C., Tatio, governant de Roma amb Ròmul, va rebre un auguri molt positiu d'unes branques que provenien del bosc consagrat a la deessa Strenia que li van ser ofertes el primer dia de l'any. En commemoració d'aquest succés, Tatio va promulgar que aquest gest es convertís en costum i en honor a la deessa ho va denominar *strena*.

1.4. La transició cap al cristianisme

Com s'observa, la simbologia de molts dels elements emprats per les cultures i civilitzacions precristianes en les seves celebracions dels solstici coincidien i responien normalment a les concepcions eternes de l'home sobre la seva naturalesa i el seu destí. Malgrat això, és evident també que cada cultura i cada regió definia la seva pròpia simbologia, interpretació i ús en funció de la seva tradició i les seves característiques pròpies amb la finalitat de mantenir la cohesió i la unitat social.

La creació de l'Imperi Romà va comportar un immens intent polític, religiós i cultural per unificar tot un continent sota les ordres d'una gran ciutat, Roma, amb la qual es pogués identificar fins a l'últim ciutadà de l'Imperi. El famós *panem et circenses* reflectia molt bé la necessitat d'acontegar el poble si es volia mantenir una necessària integritat territorial i cultural. En aquest marc històric, el proper gran receptor de les ancestrals tradicions del solstici fou un fenomen religiós monoteista que amenaçava el panteó diví romà i que a la llarga s'acabaria convertint en la religió de tot l'Imperi: el cristianisme. En el seu camí cap a la **universalització**, l'Església va haver d'anar cercant diferents fórmules per a ser acceptada i integrada com a un component gairebé originari i essencial en aquestes celebracions. Evidentment, per aconseguir aquest objectiu, l'Església cristiana va intentar mantenir o incorporar les dates de les celebracions paganes sempre i quan fos possible transformar el seu sentit i contingut espiritual cap a un vessant cristià.

1.5. El cristianisme

En aquest context, cal dir doncs que durant els dos primers segles de l'Església cristiana, el Nadal no es celebrava ja que el costum del cristianisme, en general, era celebrar no el natalici sinó la mort de les persones importants (la Pasqua, per exemple, era una commemoració de la mort de Crist). L'historiador Orígenes a *Enciclopedia Católica* edició de 1991 diu: "*sólo los pecadores (Faaraon i Herodes) celebraban con gran recocijo el día en que nacieron en este mundo*".

Tot i això, la progressiva conversió dels pobles pagans del Nord d'Europa al cristianisme, va fer que l'Església s'adonés de la transcendental importància que per a ells tenia la celebració de la gran festa dels solstici d'hivern. Tot i la manca de costum cristià i lluny de voler arrabassar als pobles pagans la seva principal festa imposant per la força una altra, l'Església va decidir finalment **fer coincidir el naixement de Jesucrist amb el solstici d'hivern** (el dia exacte del naixement de Jesús no es coneix ja que no apareix als Evangelis). En certa forma, es tractava d'una **antropomorfització del Sol** en un Déu fill jove. La nova concepció de naixement requeria d'un nom d'acord amb aquesta idea i s'anomenà Nadal (de la paraula llatina, *Nativitas*. Si pensem en termes anglosaxons, *Christmas* -la missa de Crist- o germànics, *Weihnacht* -nit de Benedicció-).

Al món occidental, l'any 125 i sota el pontifici del Papa Telesfor (125-136) es va instaurar **el 25 de Desembre** com a commemoració del naixement del Salvador amb la celebració de l'única missa de mitjanit permesa durant tot l'any (del Gall a Catalunya) i el cant del *Glòria in Excelsis Deo*. El costum provenia dels ritus del Temple de Jerusalem on els catòlics celebraven tres dies el naixement de Jesús: una celebració a la nit, a la cova de la nativitat, santificant així l'hora de naixement del Senyor; una altra a l'alba com a signe de resurrecció i recordant el naixement del Déu fet home; i una tercera al Temple, essent aquesta l'ofici solemne del dia.

Per altra banda, a la part oriental de la Mediterrània, el dia de la celebració es trobava desplaçat al **6 de Gener**, data en la qual allà té lloc el solstici i es tractava d'una celebració que el cristianisme havia adoptat des del segle II (es parla de l'any 194 d.C.) del festival de Core, la donzella identificada amb la deessa Isis i el naixement del déu Aion, que era una personificació sincrètica d'Osiris. En concret, l'Epifania es relacionava amb el naixement espiritual de Jesús pel fet de posar-se damunt del seu cap un colom blanc i confirmar-ho una veu des del cel que deia "Aquest és el meu fill, en qui m'he complagut" (Mateu 3,17).

Davant d'aquesta diversitat de dates, el **Papa Juli I** (337-352), sota la influència de Sant Joan Crisòstom i Sant Gregori Nacianzè (pare capadoci que va elaborar la doctrina trinitària), l'any **345**, va promulgar que devia de ser oficialment reconegut com el dia del naixement de Jesús a Betlem, segons els Evangelis de Sant Mateu (datat de l'any 90) i Sant Lluç (datat del segle I), **el dia 25 de Desembre**, -tot i que certament aquesta data no apareixia enlloc- amb la voluntat de fer-ho coincidir amb les festes del solstici d'hivern. D'altres versions defensen que no fou fins el pontificat de Liberí (352-366), i entre el 354 i el 360, que es va establir la nit del 24 de Desembre com a data de celebració del naixement de Jesús i que coincidia amb la celebració romana del *Natalis Solis Inviciti*.

Les celebracions cristianes van ser impulsades doncs definitivament a partir d'aleshores durant aquests 12 dies (com 12 mesos tenia l'any i 12 dies van trigar els Reis Mags a trobar el naixement) entre el 25 de Desembre i el 6 de Gener. Segons la tradició, el 25 es celebraria el naixement de Crist i el 6 el seu naixement espiritual, simbolitzat per la primera presentació de Jesús com a nen davant del món pagà -baptisme i miracle del Canà (Joan 2, 1-11)- i el seu reconeixement per part dels savis, que s'agenollen a fer-li ofrenes i a proclamar la seva divinitat (Mateu, 2, 1-12).

En aquesta evolució de la festivitat, s'estén la idea principal que el Nadal, en tot el sentit de la seva celebració, simbolitza el naixement d'un nen el qual **representa el naixement de la nova era cristiana** i, per extensió, **simbolitza el naixement de tots els nens del món**. Uns nens que abandonen el paradís de l'úter matern per fer front a la realitat. En aquest context la futura incorporació de les figures dels Reis Mags simbolitza la possibilitat de que sempre poden arribar coses bones. L'evolució de la tradició d'intercanvi de regals romana es concretaria en el cas cristià amb la incorporació d'aquestes figures reials que adquiririen una important transcendència cultural i simbòlica al convertir-se en els principals adoradors del nen-Déu.

La tradició romana es va anar transformant doncs en celebració cristiana i l'Església catòlica va introduir moltes d'aquestes tradicions i símbols a l'Evangelí dels Apòstols.

El costum dels grans banquets romans es va mantenir procurant una orientació cristiana fonamentada en la unió, comprensió i compartiment del **menjar en el si de la família** i com a una manera d'agrair a Déu els aliments sobre la taula. D'entre els banquets, destaquen els celebrats el dia 31 quan els romans convidaven als seus amics més propers i s'intercanviaven

durant l'àpat mel amb dàtils i figues per a que passés el mal sabor de les coses negatives de l'any que acabava i alhora garantir que el proper fos el més dolç possible.

L'estel representa la llum, forma més lògica d'anunciar el naixement d'un nen davant d'uns savis-astròlegs que es passaven hores observant el cel i el moviment dels astres, i d'aquesta manera permet l'abolició de les fogueres, formes de llum que incitaven a cants i danses poc en sintonia amb la litúrgia cristiana.

També el costum de les *estrenes* romanes que es celebraven el primer dia de l'any van ser simbolitzades com un **obsequi de regals** per part del nen Jesús i, posteriorment, es van integrar en l'Evangeli segons Sant Mateu a partir de l'aparició de **Tres Reis Mags** vinguts d'Orient que portaven or, encens i mirra al rei nounat. La incorporació d'aquests tres personatges va requerir la seva conversió de mags-sacerdots del déu persa Mitra equipats amb el barret frigi cap a Reis amb corona, més d'acord amb l'aparença llatina. A partir d'aquest moment el poble imitaria els regals donats pels Tres Reis al fill de Déu.

La definició d'aquests tres mags d'Orient també servia per mantenir la simbologia romana sobre **la inversió social** reflexada en el fet que uns grans mags o reis s'agenollaven davant d'un petit i desvalgut infant i, a més a més, que aquest nen indefens fos capaç de burlar la vigilància del poderós rei Herodes.

Del propi mite d'Herodes sorgiria també una simbologia interessant reflexada en el dia dels Sants Innocents. El dia del 28 de Desembre és el dia en el qual Herodes va manar executar tots els nounats com a venjança perquè els Reis Mags no van tornar per explicar-li on havia nascut el Salvador (Mateu 2, 13-18). Aquesta llegenda de la persecució i la fugida existia ja prèviament en la mítica pagana i el que mostra realment és novament el cicle estacional de la Naturalesa. El perseguidor, sempre vell, terrible i hostil, és la representació de l'hivern, que pretén eternitzar-se per sempre. El perseguit, recent nascut, és el Sol, que promet créixer cap a la primavera, assegurant la supervivència de l'espècie humana. Any rera any, el nen Sol guanya el Vell Hivern evitant els seus foscos propòsits. Això és el Nadal i així ho va voler plasmar novament la religió cristiana, com a un símbol més del poder del seu Déu.

A partir d'aquest moment, el cristianisme, com a religió monoteïsta, aniria eliminant la resta de déus pagans, tot i que, en certa forma, serien substituïts per persones de carn i ossos que, després de dur una vida dedicada a la fe, podrien ser santificades i, per tant, dignes de culte i devoció pels fidels. Per exemple, trobem els casos de **Sant Nicolau de Mira (Turquia)**, reconegut pel seu amor pels nens, als quals obsequiava amb regals, i la cura pels necessitats i **Santa Llúcia**, verge cristiana martiritzada fins a la mort. En el capítol 4, es pot veure amb més profunditat com de lluny ha arribat l'obra i el significat d'aquests dos personatges.

Al segle V, l'Església Occidental va donar ordres de que la festivitat del Nadal fos celebrada per sempre i des del segle VI es té constància de l'existència d'aquest temps festiu entre Nadal i Reis. Concretament, en el Concili de Tours del 567: "*Siendo todos los días entre Navidad y la Epifanía días de fiesta, se podrá comer normalmente, pero a fin de combatir la costumbre pagana, nuestros Padres han decidido que el día de las Calendas de enero se canten letanías en casa y salmos en la iglesia, y que a la octava hora de ese día se celebre la misa de la Circuncisión.*"

Amb el pas del temps, la pompa litúrgica que envoltava la festivitat del Nadal va anar augmentant i durant el segle VII eren ja costum il·luminar i decorar els temples, els cants (nadales), les lectures, els misteris i les escenes pietoses. Progressivament, el cristianisme s'havia convertit en la religió principal i la seva interpretació de la festa del solstici havia estat acceptada i interioritzada.

Malgrat tot, després del desmembrament de l'Imperi Romà, la conversió dels pobles nòmades (gals i germànics principalment), menys influenciats pel cristianisme, no fou una tasca senzilla. Per exemple, tot i els esforços de l'església catòlica, al segle VIII, Bonifaci, l'Apòstol de Germània, encara no havia pogut aconseguir que els pobles germànics renunciessin completament a les seves pràctiques paganes tradicionals d'adoració del Sol, tot i que cada vegada més elements religiosos formaven i transformaven la festa en quelcom totalment cristià. D'entre els seus esforços, segons explica la llegenda, Sant Bonifaci va talar l'arbre que representava el déu Odin—una **alzina**— i en el mateix lloc va plantar un **avet**, símbol de l'amor perenne de Déu i el va adornar amb pomes i espelmes, donant-li un simbolisme cristià: les

pomes representaven les temptacions, el pecat original i els pecats dels homes; les **espelmes** representaven a Crist com a Salvador. Tampoc l'evangelització dels anglosaxons fou una tasca fàcil. Gregori I el Gran (590-604) aconsellava a un dels principals propagadors del cristianisme a Anglaterra, l'abat Mellitus, no destruir els temples existents, sinó únicament els ídols existents i readaptar aquests temples a les necessitats cristianes i les de les seva litúrgia.

Cal dir doncs que, en certa forma, l'extensió dels rituals cristians de celebració del Nadal no es completaria fins la primera meitat del segle X, ben entrada l'Edat Mitjana.

1.6. L'Edat Mitjana

Al principi de l'Edat Mitjana semblava que el Nadal havia caigut en una espècie d'oblit. El 6 de Desembre, data de la mort de Sant Nicolau, marcava l'inici del Nadal, però molts dels tradicionals símbols nadalencs semblaven no ajustar-se a les necessitats reals d'una època marcada per un cert grau d'opressió i obscuritat.

Fou aleshores quan la litúrgia cristiana va incorporar un nou element altament simbòlic en la celebració del Nadal i que va contribuir definitivament a la perduració de la festa. Concretament, Sant Francesc d'Assís, fundador de l'ordre franciscana, va viatjar a Betlem entre els anys 1200 i 1226 i va quedar sorprès de com es celebrava allà el Nadal. Després de demanar autorització al Papa Honori III, Sant Francesc va convidar un grup de pastors a representar l'escena del naixement en un pessebre vivent a la localitat de Greccio, Itàlia, imitant allò que havia vist en les terres orientals. A més a més, els actors cantaven nadales que narraven la història al llarg de l'obra. S'iniciava d'aquesta manera la tradició d'uns dels símbols universals del Nadal: el **pessebre** i la representació del naixement del portal de Betlem.

1.7. Les ciutats

Amb el naixement de les ciutats i el desenvolupament de les cultures urbanes, els rituals solsticials agraris per demanar la fecunditat de les terres i el benestar del bestiar es van reinterpretar en clau urbana i van esdevenir festes enteses com a símbols de **prosperitat i riquesa** per les ciutats. Certament l'hivern era una època de menys activitat econòmica - les guerres s'aturaven, ningú s'atrevia a navegar, les feines agrícoles eren menys intenses- i relacions socials i la gent dedicava més temps a estar a casa amb la família i d'aquesta manera intimar també més amb el món sobrenatural.

Durant aquest període, els símbols van anar patint modificacions a fi i efecte d'esdevenir més propers a aquesta realitat. Així, per exemple, l'any 1605 continuava essent costum a Alemanya decorar l'arbre de Nadal amb la intenció d'ambientar el fred del Nadal, tradició que s'estendria gradualment per la resta d'Europa durant el segle següent. També es van compondre i recuperar de l'Edat Mitjana moltes de les nadales que encara s'interpreten avui en dia. Per la seva part, un dels grans símbols nadalencs, els Reis Mags, van passar de ser els tres de raça blanca a la representació de Baltasar com a Rei de raça negra, segons les noves necessitats ecumèniques.

1.8. La revolució industrial

La revolució industrial va significar un punt d'inflexió general en el model de vida humà. La creació de riquesa, la millora en la qualitat de vida, la revolució dels transports, etc., semblaven posar a l'abast de l'home tot allò que es proposés. Davant d'aquesta tecnificació de la societat, el Nadal s'aniria convertint en un refugi de valors més naturals i més propis de l'autèntic origen de l'home.

En aquest escenari, l'infant, símbol de la puresa i la innocència, es va convertir a partir d'aquest segle en el principal motiu de la festa de l'Epifania la qual va prendre un caràcter bàsicament infantil per tal de competir també amb la fortament establerta tradició de Sant Nicolau. De fet, fins a finals del segle XVIII, els Reis Mags no van portar joguines, sinó que portaven aliments, sabates, roba, etc. Desde llavors, i de manera ininterrompuda, el Nadal es celebraria any rera any, i contemplaria l'infant, el nen, com el centre de la celebració.

1.9. Fins a l'actualitat

Es pot afirmar que el Nadal, tal i com el coneixem avui en dia, és una creació del segle XIX. Fou llavors quan l'arbre de Nadal, originari i profundament implantat a les zones germàniques, es va estendre definitivament per tot Europa. Es van recuperar les nadales i se'n van compondre de noves. L'any 1870 es van començar a utilitzar les primeres targetes nadalencs, creades el 1843 a Anglaterra per Sir Henry Cole. Els éssers mitològics portadors de regals van patir les seves principals modificacions i es van adaptar al nou model de festa i de societat on la família i

l'infant es situaven definitivament com els principals protagonistes del cicle nadalenc. L'any 1931, Coca Cola va crear l'actual figura de Santa Claus, fruit de l'evolució de Sant Nicolau. Per la seva part, els Reis Mags es van convertir en els màgics Reis d'Orient que arribaven en camell carregats de joguines pels nens bons.

En els darrers anys, el **consumisme** s'ha integrat totalment dins del significat del Nadal, convertint-se en un factor altament relacionat amb la festivitat. Evidentment el paper dels éssers fantàstics s'ha vist també potenciat per aquest factor, la qual cosa ha permès el manteniment i el ressorgiment tant d'éssers locals com d'éssers més globals. I malgrat tot, el Nadal actual encara manté força el seu esperit religiós originari i esdevé una època força especial per l'home pels valors inherents a la seva arribada.

Annex 2. Sant Nicolau i éssers relacionats: Pare Noel, Knecht Ruprecht, Santa Claus

L'origen de la figura actual del "Pare Noel" podria fins i tot derivar-se de déus mitològics com Odin, Tor o Saturn. En una altra versió, sembla ser que la figura més influent que va contribuir a la posterior creació del "Pare Noel" fou un home de veritat...

En aquesta darrera línia, les dades biogràfiques de Sant Nicolau són exposades per Sant Metodi, Bisbe de Constantinoble, segons el qual cap a l'any 280-286 va néixer a Patara, una ciutat de l'antic districte de Lícia, a l'Àsia Menor –al sud-est de l'actual **Turquia**–, un nen que van anomenar Nicolau. Va créixer en el si d'una família amonedada, va rebre una bona educació i, desde ben petit, es va caracteritzar per la seva voluntat d'ajudar als altres nens més pobres que ell, repartint les seves pertinences. A la primerenca mort dels seus pares a causa d'una epidèmia de pesta, el jove Nicolau va decidir donar tots els seus béns i passar a la vida religiosa. Va ingressar en el Monestir de Sion on va ser ordenat sacerdot als 19 anys pel seu oncle, l'Arquebisbe Nicolau de Myra, a qui va substituir pocs anys més tard. La seva joventut el va portar a rebre el nom del **nen-bisbe** i de seguida es va fer molt popular per la seva generositat, amabilitat i solidaritat amb els nens i els més necessitats.

En aquells temps, el cap de la guàrdia romana Marcus complia fermament les directrius dictades desde Roma envers la fe cristiana i regularment manava cremar les esglésies i engarjoliar tots els cristians que no renunciessin a les seves creences. En una d'aquestes persecucions, Nicolau fou capturat i enviat a **presó**. Quan l'Emperador Constantí es va convertir i va manar alliberar tots els cristians, Nicolau havia envellit. Al sortir, duia una llarga barba blanca i mantenia el seu hàbit vermell de bisbe.



El seu engarjolament va servir per estimular encara més la seva bondat i el desig d'ajudar als nens i als més pobres. Amb l'hàbit vermellós descolorit i muntat en un petit burro, aquest home alt i prim arribava als pobles, picava a les portes i repartia menjar, roba i estris entre aquells que més ho necessitaven. Entre la població es van anar estenent cada vegada més els actes duts a terme per aquest bisbe, noble defensor dels pobres. Fins i tot es van començar a atribuir al **Bisbe actes miraculosos**, com el del dia en què una dona va portar el seu fill petit que s'havia cremat, el va posar als peus del Nicolau i aquest el va tornar a la vida.

El 6 de Desembre de l'any 345-351 va morir i de seguida va esdevenir Sant Nicolau. A partir de llavors, les seves accions humanitàries es van convertir en autèntiques llegendes, plenes de miracles, duts a terme en vida pel bondadós Sant. Tan gran fou la seva acceptació que ràpidament s'estendria més enllà de Lícia, a d'altres regions que adaptarien la seva figura generosa, afegint pinzellades regionals per apropar-lo encara més a les realitats del poble.

També gairebé immediatament, es van construir temples per tot l'Orient Catòlic en reconeixement a la seva sensibilitat (actualment encara és patró de Rússia, Grècia i Turquia). Foren també molts grups els quals van agafar Sant Nicolau com al seu sant patró. Els nens, els orfes, els mariners i, fins i tot, els lladres van pregar al sant per la seva protecció. La imatge del sant s'anava transformant fins a convertir-se en un ésser místic, conegut per recompensar al bo i castigar el dolent.

El Sant fou adoptat també com a protector **pels vikings**, doncs creien que amainava les aigües durant les tempestes. El poble viking comptava ja emperò amb una altra tradició d'intercanvi de regals per la qual la representació de l'estació hivernal corresponia a la figura d'un vell de barba

blanca. Segons aquest mite, “l’Avi Hivern” era obsequiat amb multitud de regals pels víkings perquè fos compassiu, i quan se n’anés, partís sense queixa per donar pas a la nova vida, és a dir, a la primavera. Amb l’arribada del cristianisme i, seguint aquest costum, els bretons li van canviar el nom pel de “Vell Pare Nadal” i van incloure la tradició que un home del poble es disfressés i se li oferís menjar i beguda en abundància per representar la tradició víking.

Passat el temps el “Pare Hivern” i Sant Nicolau es van confondre i la tradició es va estendre primerament cap a Rússia a principis del segle X. Amb el matrimoni de l’emperador Otto II amb la princesa bizantina Theofania, l’any 972, el culte a Sant Nicolau va penetrar a l’Occident catòlic. Foren precisament **els alemanys i els holandesos** els qui primer van adoptar la llegenda sobre les accions miraculoses del Sant i la seva imatge sortint de la presó, brut i amb una llarga barba blanca, per continuar ajudant als necessitats. Fruit d’això, el 6 de Desembre (dia de la seva mort) va passar a convertir-se en la data que marcava el principi de l’estació de Nadal durant l’Edat Mitjana, cosa que es celebrava amb un gran banquet al castell del senyor feudal.

Al segle següent, i fruit de la gran importància que estava assolint el Sant a Occident, uns mariners catòlics van aprofitar la invasió de Turquia pels musulmans per robar les restes del sant que jeien a la catedral de Myra i els van traslladar a Bari on van ser dipositats el 9 de maig de 1087 (d’aquí que de vegades se l’anomeni Sant Nicolau de Bari). Es completava d’aquesta manera el desembarcament físic i espiritual del Sant a l’Occident catòlic.

A partir del segle XIII, la figura de Sant Nicolau es va començar a relacionar definitivament amb els **obsequis als nens**. El Sant era representat amb barba blanca i vestit amb ornaments eclesiàstics, mitra i bàcul, muntant un burro o una mula, i portant un sac o cistell amb regals pels nens bons i un grapat de vares pels desobedients.

Un segle més tard, els nens cantors de les esglésies dedicades a Sant Nicolau tenien el privilegi de guanyar una certa quantitat de diners i lliuraven el dia 6 de Desembre. Per altra banda, també hi havia als convents escolars el costum d’escollir entre els escolars un “bisbe-nen” la nit abans de Sant Nicolau. Aquell visitava tot el convent repartint dolços a la resta de nens.

L’any 1535 a Alemanya, la reforma protestant duta a terme per Luter va significar la substitució de Sant Nicolau per un nou personatge, el **Christkind**, qui seria l’encarregat de portar regals la nit del 24 de Desembre. Malgrat tot, la població catòlica –i especialment els nens- s’havia acostumat a la visita anual del seu sant i no pretenia oblidar-se del propòsit d’aquell dia de festa on s’intercanviaven regals i bromes. El Concili de Trento (1545-1563) va reedificar els fonaments de l’Església Catòlica i Sant Nicolau va traslladar el dia d’entrega de regals també a la vigília de Nadal, commemorant així també el naixement de Jesús. Exactament des del 1555, Sant Nicolau tornava a portar regals (nous, dolços, roba i coses útils) als nens, però ara en una nova data. Els nens deixaven menjar per l’ase i pel propi Sant i penjaven les mitges i els mitjons de la porta i la finestra, els quals esperaven trobar plens al matí següent.

A partir d’aquest moment, Sant Nicolau patiria nombroses modificacions principalment en territori alemany. Al segle XVII, se li va afegir un acompanyant, anomenat **Knecht Ruprecht**, que l’ajudava a carregar el sac de regals. Aquest personatge era una mena de contrapunt del Sant. Vestia amb una roba gastada negra, tenia la cara també negra i duia el cabell negre totalment desordenat. La negror física del personatge s’atribuïa a que es passava tota la nit pujant i baixant per la xemeneia, però també era una representació del seu caràcter, degut a la seva foscor i la seva rigidesa amb els nens. Per això, sempre duia una vara (més endavant una escombra) per castigar aquells nens que no havien sigut bons durant l’any. La pregunta que feia Ruprecht als nens era sempre la mateixa: “Ob si denn auch brav und fromm gewesen seien” [si eren nens bons i pietosos]

En poemes i contes, s’expliquen diferents versions sobre el possible origen d’en Knecht Ruprecht. En alguns llocs es diu que era un dels nens que Sant Nicolau havia salvat antigament d’un agressor. La versió francesa, en canvi, diu que en realitat Ruprecht és el posader que va matar tres nens i que, com a penitència, Nicolau el va convertir en el seu servent.

Posteriorment, al segle XVIII, sorgiria una nova figura simbòlica fruit de la fusió entre el castigador Ruprecht i el bondadós Sant Nicolau, anomenat **Weihnachtsmann**, figura simbòlica dels regals de Nadal de la nit del 24 de Desembre. El seu aspecte estava força influenciat per les tradicions gnòmiques germàniques. Generalment portava fruits secs, fruita i dolços pels nens

bons. L'èxit d'aquest personatge s'aniria consolidant gràcies a la cançó de Heinrich Hoffmann, *Morgen kommt der Weihnachtsmann* [Demà ve L'Home de Nadal], que va compondre el 1835. Paral·lelament, cap a l'any 1624, emigrants holandesos havien iniciat l'exportació del costum de la festivitat de Sant Nicolau "Sinterklaasfeest" i les llegendes dels gnoms germànics a Amèrica, concretament a la ciutat que van fundar amb el nom de Nova Amsterdam, avui Nova York.

Washington Irving (1783-1859) a *Història de Nova York segons Knickerbocker* (1809) descrivia el bisbe de Myra com un holandès qualsevol, bonàs i generós, embotit en uns calçons amples i fumant una llarga i característica pipa holandesa. Arribava muntat en un cavall volador i deixava anar els regals per les xemeneies. Els angloparlants van anar transformant la **forma popular holandesa** per anomenar Sant Nicolau, *Sinterklaas*, en *Saint Claus*. **Estava naixent un nou personatge.**

El 23 de Desembre de 1823, el pastor protestant **Clement C. Moore** va escriure el poema *Un relat sobre la visita de Sant Nicolau*, conegut millor com *La nit abans de Nadal*, que va ser publicat al diari novaiorquès, *The Sentinel* i que bevia de la tradició iniciada a Holanda. En ell el trineu volador de Santa Claus era tirat per 8 rens. Es creu que Moore va heretar la idea dels 8 rens tirant del trineu de Santa Claus a partir de la llegenda del déu teutó Odin que muntava un cavall de 8 potes anomenat *Sleipnir* i que vestit amb una àmplia capa i barret, visitava els pobles i repartia premis i càstigs entre la gent.

A més a més, els esclots característics d'Holanda van ser canviats pels més universals mitjons, i el va descriure com a un tipus alegre, gras i de petita alçada, semblant a un gnom i va situar la seva arribada la vigília de Nadal enlloc del 6 de Desembre (de manera semblant al que va succeir a l'Europa de la Contrareforma). El poema conté tres elements importants: per una banda, s'escolten els rens pel sostre de la casa, per l'altre, amb un sol salt es llença per la xemeneia i, per últim, disposa d'un bossa màgica on hi caben totes les joguines.

No obstant, la imatge actual de Santa Claus fou obra finalment de **Thomas Nast**, dibuixant germànic del *Harper's Weekly*, emigrat a Nova York i que l'any 1863 va rebre l'encàrrec d'il·lustrar el vers de Moore per a un llibre de poemes per a nens. Nast va canviar l'aspecte de gnom (fruit de la influència germànica) de Santa Claus i va crear una imatge visual d'un personatge amb uns trets més humans, alegre, dolç i bo. Va establir el seu lloc de residència i taller al Pol Nord amb molts follets que l'haurien d'ajudar a fabricar tots els regals que els nens li demanaven a través de les cartes i que també s'encarregaven de vigilar si aquests nens eren bons o dolents. Nast va dibuixar un vellet una mica més alt que un follet i amb una panxa simpàtica. Va mantenir el vestit vermell i la llarga barba blanca, així com el trineu i els rens àrtics com a forma de transport del Sant. La capacitat voladora dels rens conduïts per Santa Claus s'explica que era deguda a que un mag gran i meravellós va entregar el blat màgic als rens per incrementar la seva força i possibilitar que els seus cascs poguessin trotar en l'aire com si es tractés de terra ferma. Fins i tot, se'ls hi va assignar nom als rens: *Dasher, Dancer, Prancer, Vixen, Comet, Cupid, Donner i Blitzen*. El novè ren, *Rudolph*, va arribar l'any 1939 a partir d'una història de Robert L. May que provenia d'una cançó *Rudolph, the Red-Nosed Reindeer* de Johnny Marks.

Finalment, fou l'empresa Coca-cola, l'any 1931, la qual va donar a Santa Claus el seu aspecte habitual. Concretament l'artista **Haddon Sundblom** fou nomenat responsable de la campanya publicitària de Nadal de la marca i aquest va decidir remodelar el personatge de Nast de Santa Claus per fer-lo més creïble per tothom. Per això va agafar la cara d'un pensionista de Coca-Cola i va crear un Santa Claus més rodanxó i més simpàtic, bonàs i amb un agradable somriure acompanyat pel seu clàssic *ho, ho, ho!*, d'ulls murrissos i espurnejants, amb el cabell canós i llarga barba i bigoti, també blancs, sedosos i agradables. El vestuari va mantenir els colors vermell i blanc, que són els de la companyia, però el seu vestit es va fer més luxós i atractiu: un pijama amb un barret de dormir, botes i cinturó negres. Per últim, el va dotar de la tècnica suficient per ficar-se per les xemeneies amb un sac ple de regals capaç de fer feliços a tots els nens de la Terra. És a dir, va humanitzar el personatge a l'estil de l'avi jovial, alhora que el convertia en un personatge universal sinònim de bondat i alegria.

El *N.Y Times* escrivia en aquella època: "Un Santa Claus cada vegada més estandarditzat es presenta davant dels nens de Nova York. L'alçada, el pes són elements també comuns com ho

és també el pijama vermell, el barret i la barba blanca”. Efectivament, Santa Claus formaria part de les campanyes publicitàries nadalencs de Coca-cola fins l’any 1966.



A mitjans del segle XX, la tradició del Sant Nicolau europeu reinventat a Nova York, retornaria i s’estendria en aquest nou format per gairebé tota Europa. Lluny quedava el vell bisbe de Myra que acompanyat d’un burro repartia béns entre els pobres i els nens. Un Santa Claus laicitzat aterrava a Europa en un nou model de societat industrial i consumista.

A Alemanya, el *Weihnachtsmann* va anar transformant la seva roba en vermella i més vermella, en certa forma, influenciat per la representació nord-americana.

Aquesta secularització progressiva del personatge va fer estendre aquesta tradició entre la població protestant alemanya, mentre que els catòlics prenen el *Christkind* com a la seva figura principal del Nadal. Per últim, l’autèntic Sant Nicolau va retornar la seva celebració al dia 6 de Desembre, coincidint amb el santoral i allunyant-se d’aquesta manera de la figura estandarditzada que s’estava imponent a tota Europa. En un temps relativament curt, qualsevol país europeu comptava amb la mateixa representació de Sant Nicolau, això sí, cadascun amb el nom traduït a la seva llengua: Pare Noel, *Babbo Natale*, *Father Christmas*, *Père Noel*, etc.

Actualment, la tradició heretada de Sant Nicolau roman pràcticament uniforme en els tres països estudiats, independentment de la manera en què és percebut el seu origen. Únicament a Alemanya conviuen el vell Nicolau el 6 de Desembre i *Weihnachtsmann* el 24 de Desembre.

Annex 3. La llegenda dels Reis Mags d’Orient

Els evangelis cristians i, concretament el de **Sant Mateu**, semblen ser les primeres proves sobre l’existència dels anomenats “reis mags”. De la lectura del Capítol Segon d’aquest Evangeli se’n desprenen diverses informacions respecte d’aquests misteriosos personatges:

1. Van aparèixer a Betlem per adorar Jesús, fill de Déu.
2. Eren mags (ningú diu que fossin reis) i venien d’Orient.
3. Van ser guiats per un estel.
4. Van oferir tres presents: or, encens i mirra (ningú diu que ells fossin també tres).
5. Van tenir un somni que els va fer tornar a la seva terra per un altre camí per evitar Herodes.

En la cronologia cristiana els fets van anar de la següent manera: naixement de Jesús a Betlem; presentació en el Temple; adoració dels Reis Mags; fugida de la Família Sagrada a Egipte; matança dels innocents d’Herodes i, finalment, retorn d’Egipte per anar a Galilea.

3.1. Origen: mags o reis?

L’historiador Herodot relaciona el fet que s’anomenessin “mags” amb la casta sagrada dels Medes (*mogu*, en persa astròleg). Durant el temps del naixement de Crist, els Medes exercien força la seva influència religiosa a Pèrsia. Se’ls representava amb el barret frigi dels sacerdots-astròlegs del déu Mitra.

Al segle III, com que la pràctica de la màgia estava prohibida pels textos bíblics, Quint Septimi Florenci Tertulià (160-220) va anunciar que els mags eren d’estirp reial, “nam et Magos reges habuit fore Oriens”. Aquest fet que evidentment no apareixia a l’evangeli de Mateu, sorgia de la interpretació particular, i adequada en aquell moment a les necessitats litúrgiques de l’Església de Tertulià, del salm següent: “els reis de Tarsis i de les illes oferiran presents; els reis d’Aràbia i de Saba li portaran els seus regals; i tots els reis de la Terra l’adoraran” (Sal 72,10). Paral·lelament, la naturalesa reial dels mags va venir acompanyada d’un canvi en el vestuari, del barret frigi a la corona reial llatina.

Malgrat tot, també cal dir que des d’un vessant historicista no patristic, sembla ser que certament, va existir un dels Mags-Cap de la casta meda, anomenat Gaumata, que fou durant un temps el Rei de Pèrsia abans de ser assassinat pels propis perses. Posteriorment, la dinastia Aquemènida recuperaria el poder polític pels mags ja que passarien a formar part d’un dels consells de l’Imperi part.

Pel que fa al número de Reis sempre ha vingut directament relacionat amb el número de regals entregats al nen. Tot i això, la producció artística ha arribat a representar 2, 3, 4, 8 i d’altres números de Reis. Finalment, fou Orígenes al segle III qui va afirmar que els mags havien sigut

tants com presents havia rebut el nen Jesús, és a dir, tres. Com veurem, aquesta interpretació seria utilitzada posteriorment per l'Església per a adaptar el seu missatge religiós a les necessitats socials i culturals de cada època.

Així doncs, en el mosaic bizantí de l'any 520 d'*Apollinare Nuovo a Ravenna*, apareixen únicament tres mags, de raça blanca, vestits amb la indumentària persa, capa i barret frigi. En aquests mosaic també es poden veure per primera vegada els seus noms. El primer Melcior, de 20-25 anys, sense barba, amb l'encens; Baltasar, d'uns 30-40 anys, barba fosca i amb la mirra a les seves mans; Gaspar, de més de 50 anys, amb el cabell i la barba llargs i blancs, amb una safata amb or.

En posteriors aparicions, com la de Beda el Venerable (673-735) o l'aportada el segle XV per Petrus de Natalibus en el seu *Catalogus Sanctorum* l'edat, els noms i la descripció dels Tres Reis no resulta mai coincident. Per altra banda, durant el Renaixement (segle XV), l'adoració dels Reis Mags es convertí en un motiu recurrent com a símbol del poder i la majestat d'una Església triomfant.

Durant el segle XVI, es va produir un canvi força important. Es va passar de tres reis de raça blanca a la representació de Baltasar de raça negra. Les noves necessitats ecumèniques van portar l'Església a una identificació dels tres mags amb els tres fills de Noè –Sem, Cam i Jafet–, segons l'Antic Testament, representaven les tres parts del món (continents) i les tres races humanes que el poblaven, segons es creia en aquells dies.

3.2. L'estel

En el seu camí, els “reis” “mags” van ser guiats per un estel. Es comenten quatre hipòtesis sobre l'origen d'aquest estel:

1. no era un estel, sinó que era un cometa
2. era la triple conjunció de la Terra, Júpiter i Saturn (¹dins d'aquest annex, veure 3.5)
3. era la triple conjunció de la Terra, Júpiter i Venus
4. es tractava d'una supernova.

Tot i això, cap d'aquestes tres teories permet explicar el recorregut que va fer l'estel portant els reis fins a Betlem.

3.3. El camí fins a Betlem

El camí que van seguir desde Pèrsia fins a Jerusalem suposa una distància de 1700 km aproximadament. Això suposa entre 6 i 12 mesos amb camell. És a dir, el temps màxim desde que va aparèixer l'estel fins que els Reis arribarien al portal de Betlem seria d'un any. Per altra banda, si aprofundim una mica més en la narració de Mateu i cerquem una interpretació en l'actuació de l'enfurimat Herodes, qui va manar matar als nens de menys de 2 anys, es pot arribar a concloure que el temps real que va passar entre la nativitat i l'arribada dels Reis podria ser al voltant de dos anys.

3.4. El retorn a casa

Després de l'adoració de Betlem, un àngel del Senyor va despertar Gaspar i li va dir que no tornessin a veure Herodes. Fruit d'això, els tres Reis van decidir retornar als seus països per mar, embarcant a Tarso i evitant d'aquesta manera Jerusalem i Jericó. Es diu que una vegada van arribar a casa van ser batejats per Sant Tomàs i van treballar molt per la propagació de la fe en Crist. Van ser enterrats a Pèrsia, traslladats per Santa Helena a Constantinoble, transferits a Milà el segle V per, finalment, acabar a Colònia l'any 1163, on l'arquebisbe Raynaud Dassel va dipositar finalment les seves relíquies en un sarcòfag d'or i argent. Al segle XIII, i en el seu honor, en aquesta ciutat es construiria una magnífica catedral dedicada als “Tres Reis de Colònia”.

3.5. Els regals

Els seus tres regals també van trobar la seva identificació amb la Santíssima Trinitat: l'or provenia del Pare gloriós; la mirra –emprada com a unguent funerari desde l'Antiguitat i, per tant, associada amb la mort i la resurrecció–, del Fill; i, l'encens –element purificador essencial en tot ritual–, de l'Esperit Sant. És a dir, l'or representava la reialesa de Jesucrist; l'encens, la seva divinatat; i la mirra la passió i resurrecció.

Existeix una última interpretació dels número de regals¹ que identifica cadascun dels regals amb l'autèntic estel conductor dels Reis fins al nen Jesús. Entenent que la hipòtesi correcta és la segona presentada en aquest annex, es diria que en aquesta conjunció el Sol estaria a Peixos

(símbol del zodíac de Jesús) i que l'or seria per al sol (rei), l'encens per Júpiter (religió, déu suprem) i la mirra per Saturn (regent de la mort).

3.6. Els noms

Respecte al seu nom, tot i incert, ha existit una certa homogeneïtat al voltant dels noms que coneixem: Gaspar, Melcior i Baltasar.

3.7. L'Epifania (etimològicament, l'aparença, la manifestació miraculosa)

Simbolitza el dia en el qual Jesús pren presència humana a la Terra, és a dir, Jesús es dona a conèixer. En la narració de la Bíblia, es relaten tres "epifanies". La primera davant dels Reis Mags i que es celebra el dia 6 de Gener, és a dir, 12 dies després del naixement de Jesús. La segona a Sant Joan Baptista al Jordà, moment del baptisme de Jesús. I la tercera, als deixebles i inici de la seva vida pública amb el miracle de les noces de Canà on convertí aigua en vi.

El dia de Reis és una celebració que el cristianisme va adoptar durant el segle III a les esglésies orientals ja que coincidia amb la celebració pagana del solstici d'hivern, coneguda com la Santa Llum. En aquesta data es commemorava el naixement del déu Aion, el déu del Nou Temple. Durant el segle V també les esglésies occidentals van integrar aquesta litúrgia a les seves cerimònies de celebració del Nadal. Es tractava d'unes celebracions de caràcter extremadament formal i en les quals es representava l'adoració de tres savis provinent d'Orient a la primera manifestació de Jesús com a nen oferint-li tres regals simbòlics: or, encens i mirra. La visita tenia lloc 12 dies després del seu naixement.

3.8. Actualitat

Es diu que mentre que la tradició de Sant Nicolau emigrava als Estats Units (d'on tornaria convertida en Santa Claus), a Catalunya es convertia en els Reis Mags. S'iniciava d'aquesta manera la competència entre els dos éssers alhora de ser els escollits pels nens com a portadors dels regals demanats. En un primer moment, i de la mateixa manera que Sant Nicolau, els regals estaven principalment relacionats amb necessitats de la vida quotidiana i aliments. Durant el primer quart del segle XIX, els Reis ja van començar a portar joguines als nens i així també va començar a popularitzar-se la carta, on els nens escrivien els seus desitjos.

En l'actualitat, la celebració del dia de Reis ha patit una sort desigual. Mentre que a Alemanya i Itàlia, pràcticament no es tenen en compte aquestes figures, a Catalunya, aquesta tradició cristiana s'ha convertit en una veritable festa civil on els Reis desfilen la nit del 5 de Gener davant de tots els nens, repartint caramels i recollint les darreres cartes amb l'ajuda dels patges reials (el més conegut, en Gregori). Durant la nit, els Reis entren a les cases i deixen gran quantitat de regals a tots aquells nens que han estat bons.

Annex 4. Evangeli segons Sant Mateu. Capítol 2

1

Y COMO fué nacido Jesús en Bethlehem de Judea en días del rey Herodes, he aquí unos magos vinieron del oriente á Jerusalem.

2

Diciendo: ¿Dónde está el Rey de los Judíos, que ha nacido? porque su estrella hemos visto en el oriente, y venimos á adorarle.

3

Y oyendo esto el rey Herodes, se turbó, y toda Jerusalem con él.

4

Y convocados todos los príncipes de los sacerdotes, y los escribas del pueblo, les preguntó dónde había de nacer el Cristo.

5

Y ellos le dijeron: En Bethlehem de Judea; porque así está escrito por el profeta:

6

Y tú, Bethlehem, de tierra de Judá, No eres muy pequeña entre los príncipes de Judá; Porque de ti saldrá un guaiador, Que apacientará á mi pueblo Israel.

7

Entonces Herodes, llamando en secreto á los magos, entendió de ellos diligentemente el tiempo del aparecimiento de la estrella;

8

Y enviándolos á Bethlehem, dijo: Andad allá, y preguntad con diligencia por el niño; y después que le hallareis, hacédmelo saber, para que yo también vaya y le adore.

9

Y ellos, habiendo oído al rey, se fueron: y he aquí la estrella que habían visto en el oriente, iba delante de ellos, hasta que llegando, se puso sobre donde estaba el niño.

10

Y vista la estrella, se regocijaron con muy grande gozo.

11

Y entrando en la casa, vieron al niño con su madre María, y postrándose, le adoraron; y abriendo sus tesoros, le ofrecieron dones, oro, é incienso y mirra.

12

Y siendo avisados por revelación en sueños que no volviesen á Herodes, se volvieron á su tierra por otro camino.

13

Y partidos ellos, he aquí el ángel del Señor aparece en sueños á José, diciendo: Levántate, y toma al niño y á su madre, y huye á Egipto, y estáte allá hasta que yo te lo diga; porque ha de acontecer, que Herodes buscará al niño para matarlo.

14

Y él despertando, tomó al niño y á su madre de noche, y se fué á Egipto;

15

Y estuvo allá hasta la muerte de Herodes: para que se cumpliese lo que fué dicho por el Señor, por el profeta que dijo: De Egipto llamé á mi Hijo.

16

Herodes entonces, como se vió burlado de los magos, se enojó mucho, y envió, y mató á todos los niños que había en Bethlehem y en todos sus términos, de edad de dos años abajo, conforme al tiempo que había entendido de los magos.

17

Entonces fué cumplido lo que se había dicho por el profeta Jeremías, que dijo:

18

Voz fué oída en Ramá, Grande lamentación, lloro y gemido: Rachêl que llora sus hijos, Y no quiso ser consolada, porque perecieron.

19

Mas muerto Herodes, he aquí el ángel del Señor aparece en sueños á José en Egipto,

20

Diciendo: Levántate, y toma al niño y á su madre, y vete á tierra de Israel; que muertos son los que procuraban la muerte del niño.

21

Entonces él se levantó, y tomó al niño y á su madre, y se vino á tierra de Israel.

22

Y oyendo que Archelao reinaba en Judea en lugar de Herodes su padre, temió ir allá: mas amonestado por revelación en sueños, se fué á las partes de Galilea.

23

Y vino, y habitó en la ciudad que se llama Nazaret: para que se cumpliese lo que fué dicho por los profetas, que había de ser llamado Nazareno.

Annex 5. Representació de l'Adoració dels Reis Mags al llarg de la història



Sandro Botticelli (1478-1482)



Nicola de Urbino (1525)



Rafael (1501-1503)

Annex 5. La Befana



L'origen de la **Befana** és incert, tot i que es creu que és una mescla de tradicions màgiques precristianes i elements folklòrics i cristians. El nom deriva d'Epifania, és a dir, manifestació. Posteriorment es va transformar a "Beffania" per recordar la Bruixa de Befània que llegendàriament volava per sobre de les cases aquella nit. Amb el pas del temps, es va perdre una "f" i una "i", fins esdevenir el nom actual: Befana.

La iconografia de la Befana inclou una faldilla fosca i ampla; un davantal amb grans butxaques; un xal, un mocador o un barret al cap i un parell de sabatilles gastades. La llegenda diu que aquesta vella bruixa estava

escombrant la seva caseta quan van aparèixer els Reis Mags que anaven camí de Betlem. Aquests li van oferir a la velleta que els acompanyés, que anaven a adorar al nen-Déu. Aquesta va rebutjar la proposta ja que tenia molta feina a casa. Quan es va assabentar que el que li havien dit els savis d'Orient era cert, la bruixa va agafar l'escombra i va sortir a la recerca del nen, al qual no va trobar. Així doncs, **cada 6 de Gener, surt volant amb l'escombra per portar regals a tots els nens.**

La tradició de la festa de la Befana va començar a celebrar-se cap al 1200 a **Roma** des d'on s'estendria per la resta de la península itàlica. En l'actualitat encara és el personatge principal del Nadal italià. La nit del 5 de Gener, muntada en una escombra, porta un sac ple de xocolatines i petits regals (llibres, nines, llaminadures, jocs de taula, etc.) i també carbó. Baixa per la xemeneia i deixa els regals als grans mitjons que han deixat els nens bons prop de la xemeneia. Els nens també han tingut cura de deixar en un plat fruita i un got de vi per la vella. Molts nens italians creuen que la Befana és la dona de *Babbo Natale* i que viu al Pol Sud, mentre que el seu marit viu al Pol Nord. *Babbo Natale* no sempre és capaç de complaure totalment als nens i això és el que intenta remeiar la Befana amb la seva arribada.

Annex 7. Santa Llúcia

La iconografia de **Santa Llúcia** presenta tres versions:

- Com una dona vella i agradable, amb cabells grisos i amb un vestit apedaçat i un xal gris.
- Com una dona jove, amb cabells llargs, amb un vestit blau, amb un vel tapant-li la cara i l'aurèola.
- Com una dona bella, filla d'un ric noble de Siracusa, molt amable i dolça.

Com que mai ningú l'ha vista és difícil saber exactament quina és la seva imatge autèntica. També existeix encara força controvèrsia al voltant de la ceguesa de la Santa. La **versió siciliana** de la llegenda diu que efectivament Llúcia és cega. Nascuda l'any 283 a Siracusa, s'explica que la noia era de fe cristiana, tot i que el seu entorn era pagà. Un dia, els seus pares van voler casar-la amb un home no cristià i ella es va negar i va haver de fugir de la seva família. El 13 de Desembre del 304 va ser pressa, li van arrancar els ulls i la van assassinar. Desde llavors, Santa Llúcia va ser considerada la protectora dels ulls i de la vista (recordem la dita popular, "que Santa Llúcia et guardi la vista").

Durant el segle XIX, la seva proximitat amb el natalici de Jesús, va fer que s'integrés en algunes regions d'Itàlia i també de Catalunya com a un símbol més dins de les festes de Nadal. Així per exemple, per alguns cristians el dia del martiri de la Santa marca l'inici del Nadal. També és el dia en què es munta el pessebre, ja que ens trobem a 12 dies del naixement de Jesús, així com els Reis Mags arriben 12 dies després del natalici. Reis Mags i Santa Llúcia es troben doncs equidistants del dia central del Nadal. Per últim, aquesta integració de l'esperit nadalenc, la va convertir en un nou ésser portador de regals. Actualment, la tradició de Santa Llúcia es manté a alguns indrets d'Itàlia.

Annex 8. Das Christkind

Durant l'Edat Mitjana els nens rebien els regals el dia de Sant Nicolau ó el 28 de Desembre. Durant la Reforma protestant, **Luter** va suprimir la celebració de Sant Nicolau i va incorporar la figura del **Christkind**, derivat de "Heiligen Christ" que seria desde llavors l'encarregat de portar els regals la nit del 24 de Desembre. Tot i això, els catòlics mantindrien la tradició de Sant Nicolau fins al 1800. Al segle XIX, progressivament, els catòlics adoptarien la tradició del *Christkind*, mentre que entre els protestants la figura passaria a un segon terme, ja que estaven adoptant la tradició secular del *Weihnachtsmann*.

La iconografia del *Christkind* no té perquè coincidir físicament amb el nen Jesús nounat. Sovint es representa com a una jove donzella o bé un àngel missatger del nen Jesús. En aquest darrer cas, el nen va vestit de blanc i amb cabells rossos i deixa els regals al voltant de l'arbre de Nadal.

L'arribada de regals la marca un **toc de campana** que normalment fa un dels pares dissimuladament. Aleshores, els nens van a l'habitació de l'arbre de Nadal i recullen els seus regals.

En l'actualitat, el ritual del *Christkind* es manté encara principalment al sud i a l'oest d'Alemanya, és a dir, on es concentra el tant per cent més elevat de la població catòlica.

Annex 9. El Tió

En l'antiguitat, i en el marc de les festes del foc que es celebraven durant el solstici d'hivern, les regions septentrionals del continent europeu feien fogueres, ballaven i cantaven al seu voltant per demanar als déus el retorn del regenerador déu Sol. En són exemples les **fogueres** dels pobles germànics en honor de Yule, les dels escandinaus en honor de Frey o les dels druides de la Gàl·lia.

Paral·lelament, en les cerimònies d'altres regions indoeuropees, **els arbres també cobraven la condició de déus**. Així, se sap que durant el tercer i segon mil·lenni a.C., el roure era considerat un déu, associat al poderós déu celeste del raig i el tro, posteriorment, Zeus, Júpiter, Hèrcules o Thor. Es pensava que dins dels arbres vivien els esperits de la naturalesa, símbols vegetatius del bosc i expressió de les forces fecundants de la Mare Terra. Prèviament al ritual d'adoració, els arbres eren adornats amb teles de colors per a fer més agradable la vida de l'esperit. Seguidament, es procedia a picar el tronc de l'arbre per despertar el seu esperit i, immediatament, deixar els presents al seu voltant, amb la finalitat d'obtenir a canvi **protecció** per la família, el bestiar i les collites.

De la **simbiosi** d'aquests dos cultes va sorgir un tipus de ritus sacrificial que consistia en fer **cremar el tronc d'un arbre sagrat** perquè la màgia del seu calor enfortís el sol durant el solstici d'hivern i protegís la comunitat.

En certa forma, aquest ritual ancestral va ser mantingut durant l'època romana quan existia el culte al *Lar familiaris*, numen protector de tots els habitants d'una llar i que tenien cura de les terres. La celebració, emperò, patia en aquest moment, un canvi transcendent: abandonava el seu origen públic i col·lectiu, per convertir-se en una cerimònia privada i familiar.

L'Església catòlica, incapaç de trobar una connexió d'aquest ritual amb els seus evangelis, va optar per obviar la seva celebració. No obstant això, la cerimònia d'encesa del tronc sagrat es mantindria amb part del seu significat cultural original en algunes regions europees. Concretament, es va mantenir a Catalunya, la franja pirenaica espanyola, Mallorca, Andalusia, França, Anglaterra, Alemanya i alguns països eslaus.

Per exemple, a França, es feia la benedicció del Tió (anomenat *Lou cacho-fio a la regió de la Provença; Kef Nedelek a la Bretanya i Chouque a la Normandia*) que era el tronc d'un arbre fruiter. Les cendres d'aquest tió eren recollides i s'escampaven per estables i per la casa per tal de protegir d'incendis, malalties, etc. Popularment, el tronc de Nadal es coneix com a *tréfoné* – la paraula *tréfons* significa subsòl, relacionat amb la fertilitat i prosperitat que s'espera d'ell- i procedeix d'un fruiter que havia de ser prou gros per a poder cremar durant tres dies sencers, fins i tot, durant els 12 dies del cicle nadalenc (que van del natalici fins a l'Epifania), amb la finalitat d'adquirir propietats màgiques.

A Alemanya central, fins a mitjans del segle XIX, el *Christband* era un gros tronc de roure que es col·locava al fons de la llar perquè cremés durant tot l'any fins al Nadal següent, moment durant el qual es preniën les cendres i s'escampaven pels camps per a fer créixer les collites. Protegia de raigs, incendis i altres desgràcies que podien passar als camperols.

Amb la **industrialització**, la cerimònia del Tió es va anar convertint progressivament en una **joguina pels nens**. El Tió no era un signe de tradicionalisme, sinó un testimoni de procedència. Efectivament, el ritual s'havia conservat a les contrades de pagès i als pobles de muntanya. La immigració rural del segle XIX va dur el costum del Tió de la muntanya al pla, de l'interior a la costa, del camp a la ciutat on es continuaria celebrant en un ambient de descontextualització pel ritual i en la intimitat domèstica.

A principis del segle XX la cerimònia tenia lloc de la següent manera: el tió es cremava després del sopar del dia 24, abans d'anar a la missa del Gall. S'escollia un tronc gros, es portava a la xemeneia i es deixava cremar una mica. S'apartava del foc i es tapava amb un drap i s'enviava als nens a resar una oració en una altra habitació, moment que aprofiten els adults per posar dins d'un forat del tronc torrons, fruits secs, dolços, vi i joguines. Aleshores els nens tornen i amb una branca colpegen el tronc per a que cagui torrons. Normalment, aquesta acció s'acompanyava d'oracions o cançons diverses, d'entre les quals destaca el Parnostre del Tió, en les seves diferents versions regionals. Una vegada acabava la festa, el tronc es tornava a posar al foc i es feia cremar. Consumit el gran tronc, es guardava un últim troç de la llenya carbonitzada i les brases a les golfes, l'estable o el soterrani, ja que se li atribuïa poder protector contra incendis i de morts de persones i animals.

En l'actualitat, el ritual del Tió o tronc sagrat de Nadal ha perdut completament el seu origen de ritus agrari protector per esdevenir poc més que una **festa infantil**. Una de les principal causes ha estat l'inparable progrés posterior de la **cultura urbana**, que implicava un desús gradual de les xemeneies com a espais únics d'escalfor de les llars i de trobada de família, al mateix temps que els arbres deixaven de ser les principals fonts energètiques de les ciutats. Conseqüentment el Tió es quedava sense el seu lloc físic tradicional, deixava de ser l'únic mitjà per escalfar les llars i s'allunyava d'un sentit i ús concret en un àmbit principalment urbà.

Malgrat tot, la tradició es manté en algunes regions d'Alemanya com a ritual menor i a Catalunya és un costum que encara es fa en algunes llars pel goig dels més petits. Consisteix en un tronc foradat, comprat generalment a la fira nadalenca de Santa Llúcia, abrigat i dibuixat, que alimentat a cops de bastó pels més petits, caga caramels i petits joguines la nit del 24 de Desembre o el matí de Nadal.

Capítol 8. Bibliografia

- AUGÉ, M. 1995. *Hacia una antropología de los mundos Contemporáneos*. Barcelona: Gedisa.
- BETTELHEIM, B 1975. *The uses of enchantment: the meaning and importance of fairy tales*. New York: Knopf.
- BURKE, P. 2001. *La cultura popular en la Europa moderna*. Madrid: Alianza.
- DALMAU, A. 2006. *Les festes tradicionals que no hem de perdre*. Barcelona: Columna.
- DELGADO, M. 1992. *La festa a Catalunya, avui*. Barcelona: Editorial Barcanova.
- DELGADO, M 1992. *La Magia: la realitat encantada*. Barcelona: Montesinos
- DOUGLAS, M. 1978. *Símbolos Naturales*. Madrid: Alianza Editorial.
- DOUGLAS, M 1994. "No free gifts" a *Risk and Blame. Essay in Cultural Theory*. Routledge, London.
- DOUGLAS, M. 1999. *Estilos de pensar*. Barcelona: Gedisa. Cap. 5 Pàg. 117-134 i Cap. 6 Pàg.135-151.
- DOUGLAS, M. 1999. "La rebelión del consumidor" a *Estilos de pensar*. Barcelona: Gedisa. Pàg. 117-134.
- DOUGLAS, M.; ISERWOOD, B. 1990. *El mundo de los bienes. Hacia una antropología del consumo*. México: Grijalbo-CNCA.
- DUCH, LL. 1997. *Antropologia de la religió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DURKHEIM; É. 1988. *Les formes elementals de la vida religiosa*. Barcelona: Ed. 62.
- ELIADE, M. 1999. *Mito y realidad*. Barcelona: Kairós.
- FRAZER, J. 1991. *La rama dorada. Magia y religión*. Mèxic-Madrid-Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica (13^a reimpr.).
- GARCÍA CANCLINI, N. 1995. *Consumidores y ciudadanos. Conflictos multiculturales de la globalización*. México: Grijalbo.
- GEERTZ. C. 1989. *El antropólogo como autor*. Barcelona: Paidós.
- GEERTZ, C. 2001. *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Ed. Gedisa. Pàg. 87-167 (Part III).
- GOFFIC, C. 1911. *Fêtes et coutumes populaires*. París.
- HOBBSAWN, Eric J.; RANGER, T. 1988. *L'invent de la tradició*. Vic: Eumo.
- LEACH, E. 1978. *Cultura y comunicación*. Madrid. Siglo XXI.

- LÈVIS-STRAUSS, C. 1980. *El totemismo en la actualidad*. Mèxico: FCE.
- LÈVI-STRAUSS, C. 1987. *Mito y significado*. Madrid: Alianza.
- LÈVI-STRAUSS, C. 1995. *Antropología estructural*. Barcelona: Ed. Paidós.
- LISÓN, C. 1973. *Ensayos de antropología social*. Madrid: Ayuso.
- MAISONNEUVE, J. 1991. *Ritos religiosos y civiles*. Barcelona: Ed. Herder.
- MAUSS, M. 1979. *Introducción a la etnografía*. Madrid: Istmo.
- PRAT, J. 1989. *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja: Fundació de Serveis de Cultura Popular*. Barcelona: Altafulla.
- PRAT, J. 1984. *Les festes populars*. Barcelona: Els llibres de la Frontera.
- PRATS, Ll. 1987. *El mite de la tradició popular*. Barcelona: Edicions 62.
- PUJADÓ i PUIGDOMÈNECH, J. 2000. *Nit de Reis. Les cavalcades a Barcelona*. Tarragona: Edicions El Mèdol.
- RODRÍGUEZ, P. 1997. *Mitos y ritos de la Navidad*. Barcelona: Ediciones B.
- SEGALEN, M. 2005. *Ritos y rituales contemporáneos*. Madrid: Alianza Editorial.
- SOLER I AMIGÓ, J. 2001. *Cultura popular tradicional*. Barcelona: Pòrtic.
- TURNER, V. 1984. *La selva de los símbolos*. Madrid, Siglo XXI
- VIOLANT I SIMORRA, R.1983. *El llibre de Nadal. Costums, significat i orígens*. Barcelona: Altafulla.
- WOLF, Eric R. 2001. "Santa Claus: notas sobre una representació col·lectiva" a H.Velasco (comp.) *Lecturas de antropología social y cultural*. Cuadernos de la UNED, pp.665-672.